

Міністерство освіти і науки України
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН України
Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку
НАН України»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Карпатський університет ім. Августина Волошина
Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І.Долішнього НАН України»
Пряшівський університет (Словаччина)
Вища школа м. Ніредьгаза (Угорщина)
Технічний університет м. Габрово (Болгарія)
Політехніка Свентокшиська (Польща)
Західний університет ім. Васіле Голдіша
(м. Арад, Румунія)

СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Частина 2

Ужгород,
28-29 квітня 2017 р.

УДК 332(477)(063)

С 91

Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Ужгород, 28-29 квітня 2017 р. У двох частинах. Ч.2. / Ред. кол.: Лендел М.А. (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – 148 с.
ISBN 978-617-7333-33-2

У збірнику представлено тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів». Розглядаються питання економіки та трансформації управління національним і регіональним господарством. Обґрунтовуються соціально-економічні, екологічні, демографічні проблеми територіальних економічних систем, формування інноваційно-інвестиційної стратегії їх розвитку, напрями економіки природокористування і охорони навколишнього природного середовища. Значну увагу приділено пріоритетам транскордонного співробітництва, зовнішньоекономічній діяльності, розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, сфери підприємництва та фінансово-облікового забезпечення зростання економіки.

Видання розраховане на науковців, спеціалістів, викладачів, аспірантів та студентів, які займаються проблемами розвитку економіки.

Редакційна колегія:

Лендел М.А. – член-кореспондент НААН України, д.е.н., професор;

Гаврилко П.П. – к.е.н., професор;

Брітченко І.Г. – д.е.н., професор;

Газуда М.В. – д.е.н., професор;

Черленяк І.І. – д.н.держ.упр., професор;

Химинець В.В. – д.е.н., професор;

Кляп М.П. – к.ф.-м.-н., доцент;

Домище-Медяник А.М. – к.е.н., доцент;

Волошенко С.С. – викладач.

*Рекомендовано до друку
вченою радою економічного факультету ДВНЗ «УжНУ»
(протокол №7 від 22 березня 2017 р.)*

ISBN 978-617-7333-33-2

© Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ, 2017

© ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2017

© Карпатський університет ім. Августина Волошина, 2017

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 5. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ

Варварук Ю.Ю. Чинники розвитку аграрних кластерів як інноваційних механізмів аграрного сектора	5
Гунда Б.М., Гунда Т.В. Гештальт-підхід до управління організаційними змінами	8
Гуштан Т.В. Пріоритетні напрями регіональної промислово-інноваційної політики України	12
Кічук Н.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток економіки України	15
Ковач М.Й. Особливості синергетичного ефекту в інноваційному розвитку економіки	18
Кучер А.В., Кучер Л.Ю. Інвестиційна привабливість землекористування регіонів	22
Левковська Л.В., Рижова К.І. Інвестиційне забезпечення відновлення водогосподарсько-меліоративного комплексу України	26
Лукша О.В., Рябоконт П.А. Інноваційні підходи у розробці стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад, що поєднують міські й сільські території	29
Павліха Н.В., Лугова М.С. Інвестиційне співробітництво як економічний детермінант активізації сталого просторового розвитку регіону	32
Стадницький Ю.І. Конкуренція технологій у просторовому вимірі	35
Ткач О.В., Максимюк М.М., Баланюк С.І. Персонал як основний внутрішній фактор економічної безпеки сільськогосподарських підприємств	38
Химинець В.В. Освітнянські реформи і розвиток економіки Закарпаття у контексті євроінтеграційної політики України	41
Черленяк І.І., Федурця В.П. Менеджмент фірми та комплексна операційна матриця організаційних процесів	45

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Гладкий О.В., Мірзодаєва Т.В. Раціональне природокористування і комплексна переробка сировини як основна детермінанта регіонального розвитку країни	49
Селіверстова Л.С., Дерій О.Ю. Управління та поведження з відходами: світові практики та українські реалії	52
Цимбалюк І.О. Податкові важелі еколого-збалансованого природокористування	55

РОЗДІЛ 7. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ерфан Є.А. Оцінка напрямів співпраці України з країнами ЄС в умовах прикордонного співробітництва	59
Сілічєва Н.Є. Роль транскордонного співробітництва у регіональному розвитку та інтеграційних процесах	62
Черленяк І.І., Симочко М.І. Адаптація промислової політики до викликів повторної індустріалізації України	66

РОЗДІЛ 8. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Босовська М.В., Ведмідь Н.І. NORECA: тренди інтеграційного розвитку	70
Василиха Н.В., Індус К.П., Готько Н.М. Державна маркетингово-інформаційна підтримка розвитку ринку туристичних послуг	73
Галаченко О.О. Розвиток сфери санаторно-курортних послуг регіонів: проблеми та шляхи вирішення	76
Джаман М.О. Образ регіону як фактор його конкурентоспроможності	79
Кляп М.П., Чернокоз Н.Л. Рекреаційно-туристичний потенціал Карпатських полонин	81
Лендел М.А. Основні складові системи функціонування і розвитку туристично-рекреаційного комплексу регіону	82
Maries G. Management of tourism and visual culture in Maramures County, Romania	85
Сагалакова Н.О., Роскладка А.А. Моделювання системи обліку витрат на туристичний продукт	87
Шелемон Л.М., Симочко М.І. Формування собівартості туристичного продукту	90
Щеглюк С.Д. Сучасні форми просторової організації туризму в регіоні	95

РОЗДІЛ 9. ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Баланюк І. Ф., Копчак Ю. С., Литвинська К. Р. Особливості обліку нарахування та утримання із заробітної плати	97
Бачо Р.Й. Оцінка меж стійкого розвитку ринків небанківських кредитних послуг України ...	100
Бігдан І.А. Діагностування в системі антикризового фінансового управління підприємствами	102
Блакита Г.В., Карпенко І.В. Формування системи обліку трансфертного ціноутворення на підприємстві	106
Брігченко І.Г., Стойка В.С. Доцільність створення кооперативних банків в Україні	109
Варцаба В.І., Огородник В.О. Український ринок державних цінних паперів	113
Волощук Н.Ю. Підходи до оцінювання фінансового стану та діагностики діяльності підприємства	117
Гончаренко І.Г. Державний фінансовий контроль в контексті соціально-економічної стабільності країни	119
Ігнатишин М.В. Платіжний календар як інструмент оперативного управління грошовими потоками на підприємстві	121
Клевяник В.Ю. Проблеми та перспективи розвитку консалтингового бізнесу	123
Крутова А.С., Нестеренко О.О. Класифікація чинників впливу на інтегровану облікову політику	125
Нагорна І.В. Інфляційні коригування фінансової звітності підприємств: методичні аспекти застосування	129
Підлипна Р.П., Кіш Е.П. Єдиний соціальний внесок у контексті нарахувань і утримань із заробітної плати	131
Підлипна Р.П., Рибаківа Л.П. Управлінський облік як основа для створення ефективної системи управління підприємством	133
Цімболинець Г.І. Механізми стимулювання ефективного використання трансфертів трудових мігрантів	137
Чубарь О.Г. Особливості функціонування біржового та позабіржового сегментів фондового ринку в Україні	139
Югас Е.Ф., Симочко М.І. Облікова політика підприємства в господарській діяльності як елемент системи обліку	143
Решетнікова О.С. Забезпечення ефективного використання енергоресурсів підприємствами у сфері теплопостачання	145

РОЗДІЛ 5. ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ СИСТЕМ

УДК 334.784

Варварук Ю.Ю.,
аспірант Східноєвропейського
національного університету ім.Л. Українки

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ КЛАСТЕРІВ ЯК ІННОВАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Аграрний сектор у сучасних реаліях є чи не єдиним, що демонструє позитивні результати експорту. Його стратегічне значення для економіки України підтверджується зростанням частки у ВВП країни з 9,7% у 2015 р. до 11,63% у 2016 р. В умовах зростаючого значення сільського господарства для економіки України усе більш актуальним стає його інноваційний розвиток, що дозволить у повній мірі скористатися вітчизняним сільгоспвиробникам перевагами торговельної лібералізації в рамках дії зони вільної торгівлі з ЄС.

Під інноваційним кластером розуміють упорядковану, добровільно об'єднану сукупність економічних суб'єктів, розміщених переважно в географічній близькості, що здатні проектувати та виготовляти спеціалізовану конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію. У складі кластерного об'єднання вони отримують додаткові переваги завдяки виникненню ефекту синергії від спільного співробітництва, використання науково-дослідних і науково-конструкторських розробок, що сприяють забезпеченню конкурентоспроможності підприємств кластера та інноваційному розвитку регіональної і національної економіки [1].

Процес створення аграрних кластерів в Україні розпочався у 2007 р. із створення у Полтавській області кластеру виробників екологічної продукції. Це утворення спеціалізується на виробництві екологічно чистого дитячого харчування та об'єднує 30 великих сільськогосподарських компаній, найбільшими з яких є ПП «Агроєкологія» та агрофірма «Маяк». При створенні кластеру було задекларовано, що його учасники, які впроваджуватимуть екологічні технології у виробництво, зможуть отримати сертифікат Центру екологічної безпеки споживачів за умови проходження відповідної інспекції господарства. Завданням інспекції є контроль за використанням заборонених хімічних препаратів, генно-модифікованого насінневого матеріалу, стимуляторів росту та ін. Сертифікованим підприємствам надається допомога в реалізації продукції за цінами, вищими за ринкові [2].

У 2009 р. був запущений наступний кластерний проект в аграрному секторі – українсько-румунський «Перший аграрний кластер», що діє у Чернівецькій області у формі регіональної громадської організації. Він спеціалізується на вирощуванні плодово-ягідної продукції та розвитку садівництва. Окрім задекларованих завдань з покращення взаємодії

підприємств та інспекцій із сертифікації і транспортування продукції, у 2014 р. кластеру також вдалось реалізувати проект «Врегулювання земельних відносин в сільській місцевості» за фінансової підтримки Проекту USAID «Агроінвест» [3]. Проект мав на меті надання юридичних консультацій та правової допомоги сільським землевласникам і фермерам у запобіганні та вирішенні конфліктів із земельних питань.

У Рівненській області утворені одразу два аграрні кластери. Першим із них є регіональний агропромисловий інноваційний кластер «Агроінновації», спрямований на координацію дій та реалізацію спільних заходів з розробки та впровадження інновацій в агропромисловий комплекс Рівненської області. Діяльність цього проекту має здебільшого декларативний характер, на відміну від іншого кластеру під назвою «Натуральне молоко». Обидва кластери утворені у 2009 р., проте функціонування молочного кластеру показує значно ефективніші результати. Кластер «Натуральне молоко» об'єднує 7 сільгосп підприємств Рівненської, Тернопільської та Львівської областей, базовим підприємством якого є рівненська компанія «Укрмілкінвест». По суті, це об'єднання виробників молочної продукції спрямоване на захист їх інтересів та, передусім, на координацію закупівельних цін на молоко. Ефективність кластеру підтверджує той факт, що за результатами 2016 р. підприємству «Укрмілкінвест» вдалось майже вдвічі збільшити надій в умовах скорочення кількості голів дійного стада та зменшення сільськогосподарських площ підприємства [4]. Як відзначають самі учасники кластеру, головною його проблемою наразі є відсутність консенсусу між виробниками молока щодо рівня закупівельних цін. З метою налагодження комунікацій кластер «Натуральне молоко» періодично проводить семінари для молочних виробників, останній з яких відбувся у березні цього року.

Переробно-харчовий кластер у Вінницькій області почав функціонувати у 2011 р. Він створений в рамках Проекту підтримки сталого регіонального розвитку, що фінансується ЄС та має на меті створення мережі фермерів у рамках кооперативних утворень та розбудову партнерських відносин між виробниками та переробниками агропродукції. Характер діяльності цього кластеру, на наш погляд, можна порівняти із рівненським кластером «Агроінновації». Обидві структури систематично згадуються у звітах профільних департаментів регіональної влади, проте реальні результати їх ефективності для сільського господарства відповідних регіонів практично відсутні. В таких умовах у Вінницькій області триває консультаційний процес із створення нового кластеру інноваційного сільського господарства. Цей проект здійснюватиметься в рамках транскордонного співробітництва та за Програмою територіального співробітництва країн Східного партнерства Україна – Молдова і фінансуватиметься за кошти Європейського Союзу.

Вважаємо, що досвід функціонування вищезазначених кластерів є позитивним для аграрної галузі в цілому, проте лише як підготовчий етап перед появою реально діючих кластерних структур. Проведений аналіз засвідчив два основних чинники їх утворення. По-перше, це виробничий чинник, що виражається у ініціативі місцевих агровиробників об'єднати зусилля у випуску

більш конкурентоспроможної аграрної продукції. Другим чинником є фінансовий, який реалізується у можливості розробляти та впроваджувати інноваційні методи завдяки фінансовій підтримці в рамках грантових програм, переважно ініційованих Євросоюзом. Ці чинники є взаємопов'язаними, і ті кластери у аграрному секторі, в яких переважав фінансовий чинник, виявилися неспроможними знайти достатнього інтересу у аграріїв, і навпаки. Винятком у такому випадку є рівненський кластер «Натуральне молоко», що, чи не єдиний, який із часу свого утворення і дотепер демонструє активну діяльність, спрямовану на реалізацію завдань утворення кластеру.

Вважаємо, що розрив між виробничою і фінансовою складовою є причиною краху кластерних проектів, що, однак, не є єдиним чинником, який деструктивно впливає на їх розвиток. Серед інших виділимо відсутність довіри між органами державної влади і бізнесом, а також небажання компаній розкривати та ділитися внутрішньою інформацією через можливість зловживань та виникнення залежності від потужніших партнерів. Також на функціонування аграрних кластерів впливає їх відносна слабкість, зумовлена низьким рівнем конкуренції на внутрішньому ринку. Не сприяє розвитку кластерів і відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери, що значно ускладнює створення у суспільстві цілісної картини функціонування та результатів діяльності вже існуючих в Україні аграрних кластерів [5].

Проте головним фактором, що стримує розвиток аграрних кластерів в Україні є «відірваність» науки та освіти від аграрного виробництва. Сільгоспприємства не виступають замовниками на інноваційну продукцію, а продукція науково-дослідних установ не знаходить свого покупця серед товаровиробників. Аналіз діяльності аграрних кластерів засвідчив, що інноваційна складова у них незначна або, практично, нульова. Це закономірно, з огляду на те, що розробка та впровадження інновацій потребують колосальних обсягів інвестицій. Тому першочерговим напрямом вдосконалення діяльності аграрних кластерів в Україні вважаємо комбінування державного та недержавного інвестування діяльності аграрних кластерів. Окрім цього, також необхідно:

– по-перше, вдосконалити нормативно-правове поле кластерної організації розвитку територій;

– по-друге, підвищити ефективність співпраці «наука – бізнес» через формування замовлень від сільгоспвиробників на інноваційні розробки науково-дослідним організаціям;

– по-третє, забезпечити достатню економічну, юридичну та інформаційну підтримку на регіональному рівні [6, С. 220].

Такі заходи дозволять у повній мірі реалізувати інноваційний потенціал кластерних об'єднань у аграрному секторі та підвищити його конкурентоспроможність на європейському ринку.

Перелік використаних джерел

1. Головня Ю.І. Формування агропромислових кластерів як фактор інноваційного розвитку в посткризових умовах [Електронний ресурс] / Ю.І. Головня // Ефективна економіка. – 2013. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
2. Кізь І.В. Кластеризація: практичні кроки в Полтавському регіоні / І.В. Кізь // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4360>
3. Врегулювання земельних відносин у сільській місцевості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nday.te.ua/vrehulyuvannya-zemelnyh-vidnosyn-u-silskij-mistsevosti/>
4. Міф чи реальність? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dairynews.com.ua/news/m-f-chi-realn-st-efektivne-molochne-tvarinnitstvo.html?region=684>
5. Щодо державної політики підтримки розвитку аграрних кластерів в Україні. Аналітична записка / О. Собкевич, В. Русан, А. Юрченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/760/>
6. Мельник О. Тенденції інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України / О. Мельник // Kielce : Instytucjonalne otoczenie biznesu, 2014. – С. 216 – 222.

УДК 338.24

Гунда Б.М.,

магістр ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Гунда Т.В.,

аспірант Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України

ГЕШТАЛЬТ-ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИМИ ЗМІНАМИ

Управління змінами в організації є настільки складним і тривалим процесом, що хочеш – не хочеш, а практики, і, тим більше, дослідники цієї сфери управлінської діяльності виділяють у ньому значну кількість кроків або етапів.

Класичним можна рахувати ділення, яке запропонував Курт Левін в період його роботи в Массачусетському технологічному інституті в 40і роки ХХ століття. Він розділив увесь процес управління організаційними змінами на 3 великі етапи: "Розморожування", "Рух" і "Заморожування". Цікаво відмітити, що незважаючи на всю неповноту такого лаконічного "дроблення", підкреслюється значущість найважливішої діяльності по "входу" і "виходу" з процесу "руху".

Проте більшість теоретиків приділяли і приділяють основну увагу самому процесу "руху" і подоланню перешкод, що зустрічаються на його шляху. На

наш погляд, практики вважають найголовнішим в процесі управління змінами "подолання опору змінам" та шукають причини того, чому більше 50 % здійснюваних організаційних змін визнаються згодом невдалими.

У зв'язку з обмеженим обсягом публікації, в цьому повідомленні ми не зупинятимемося на розгляді кожного з цих кроків, а також співвідношенні їх з 8 "стадіями процесу змін", що виділяються Джоном П. Коттером [1] і 10 "кроками успішних змін", запропонованих Крістіаном Фрайлінгером і Іоганнесом Фішером [2], а приділимо більше уваги гештальт-підходу до управління організаціями, викладеного Невісом Є. [3], у якому опір змінам вважається нормальним станом таких саморегульованих систем, як організації.

Традиційно під опором прийнято вважати таку поведінку співробітників організації, яка свідчить про небажання підкорятися діям менеджерів, агентів змін. Такий погляд на опір з точки зору тих, хто планує зміни. Опір сприймається як сила, що заважає досягненню цілей. Але з точки зору гештальт-підходу, опір як феномен слід розглядати з урахуванням переживань агентів змін і тих, на кого спрямована дія.

Гештальт-терапія, як відомо, давно вийшла за межі психотерапевтичних кабінетів, оскільки її ідеологія опирається на загальні закономірності взаємодії живих систем і середовища, що оточує їх. Гештальт-підхід до управління організаціями ґрунтується на глибоких індивідуальних напрацюваннях з клієнтами і сім'ями. Тому закономірності поведінки людських систем переносяться на організаційні явища.

Розглянемо, як влаштована організація з позиції гештальт-підходу і що слід робити керівникові змін.

Що таке організація. Організація розглядається, як жива система з адаптивними здібностями, що прагне до рівноваги. Стабільність організації виражена не лише в наборі її елементів, але, передусім, в їх взаємозв'язку. Останні характеризуються стереотипами поведінки і взаємодії. Попри те, що організація має межі, що відділяють її від зовнішнього середовища і характеризуються стабільністю, вона вимушена трансформуватися в умовах, що постійно змінюються, виробляти нові форми поведінки. Таким чином, можна говорити про розвиваючу стабільність. Постійна динаміка руху усередині організації, її трансформація та розвиток дозволяють їй продовжувати існування. Дуже часті трансформації можуть призвести хаос.

Як організація змінюється. Кожну секунду організація стикається з труднощами, а в процесі їх подолання відбуваються дрібні трансформації, що іноді переростають в якісні перетворення. Такі зіткнення – це контакти організації з середовищем. Прагнучи до стабільності, організація чинить опір змінам і це нормальна поведінка для неї. Опір сприяє появі енергії для змін.

Як можна управляти змінами. Розуміючи і усвідомлюючи, яким чином діє організація, яка вона зараз, співробітники мають можливість змінювати організацію для виживання і вирішення виникаючих проблем, питань. Тому завдання керівника сприяти організації в її внутрішніх прагненнях. Тобто, допомагати усунути перешкоди, сприяти розумінню явищ, що відбуваються, і пошуку нових рішень. Важливо не зупинятися на інтерпретації того, що

відбувається, а переходити до експериментів і діяти. Відсутність опору повинна насторожити керівника. Керівник може виступати в ролі фасилітатора, організовуючи пошук рішення, прояснення думки згідних зі змінами працівників і таких, що чинять опір.

Для того, щоб відобразити процес усвідомлення, в гештальт-підході розроблений і часто використовується цикл контакту, представлений на рис.1 [3, 4]. “У стислому вигляді це – процес, за допомогою якого люди (спільно або ж нарізно) усвідомлюють те, що відбувається в даний момент. Вони мобілізують енергію з метою зробити деяку дію, яка дозволила б їм конструктивним чином використати нові знання і можливості. Іноді процес відноситься просто до з'ясування об'єкта потреби і отримання його. Передбачається, що при усвідомленні дисбалансу у сфері особистого буття природним людським прагненням буде бажання зробити щось для підтримки рівноваги. Ця модель також припускає, що у людини є природжене прагнення, по можливості, діяти найбільш ефективним чином, що викликає задоволення. Навчання управлінню цим процесом є ключовим моментом для досягнення оптимального функціонування. І нарешті, модель припускає, що цей процес завершується переживанням досвіду, що становить мету навчання. Ця стадія циклу позначається як розв'язка або згортання.

Рис.1. Гештальтистський цикл контакту

Усвідомлення – це процес виділення із загального (фону) частковостей (фігури). Наприклад, виділення деякої організаційної проблеми. До тих пір, поки ми не надаємо значення, не звертаємо увагу, закриваємо очі на якусь проблему – не почнеться її вирішення. А виділивши її, ми знаходимо час для роботи над нею. На етапі дії саме і відбувається об'єднання енергії, що виділилася, з навичками. У рамках організації йдеться не стільки про навички окремої людини, скільки про навички взаємної роботи. Коли зусилля спрямовуються на зіткнення з дійсністю, виділеною в якості фігури, відбувається контакт.

Дії керуючого змінами. "Гештальтський цикл контакту інтегрує поведінкові аспекти, відчуття, усвідомлення, мобілізації енергії, контакту і розв'язки або згортання в завершене ціле (Gestalt). Здатність індивідів і людського організму легко переходити від однієї фази циклу до іншої покладається в якості основи здорового функціонування і навчання. Коли індивід або група починає на високому рівні усвідомлювати, що необхідно в даний момент, мобілізує енергію і засвоює знання, отримані в ході виконання цього поведінкового ланцюжка, ми говоримо, що в цьому випадку мав місце здоровий процес. Роль професійного помічника полягає в тому, щоб допомогти людям ефективніше справлятися з таким поведінковим ланцюжком. Цикл в якості орієнтовного принципу є основним інструментарієм" [3].

Відмінність індивідуальної гештальт-терапії від роботи з організацією в гештальт-підході пов'язана із зростанням кількості людей. І тут завданням фахівця, що управляє змінами, стає об'єднання співробітників. На початку роботи з проблемою різні співробітники знаходяться на етапах циклу контакту, що відрізняються. Завдання – налагодити таку їх взаємодію, щоб при різній швидкості усвідомлення пройшло об'єднання енергії. Тобто, йдеться про те, щоб етап мобілізації енергії у різних людей співпав. У цьому випадку їх зусилля будуть об'єднані, вони надаватимуть один одному підтримку. Важливо, щоб на завершення циклу співробітники знову, як і на етапі мобілізації енергії, одночасно прийшли до відвернення уваги від проблеми. Це свідчитиме про те, що завдання виконане, і це буде сприяти процвітанню організації.

Таким чином, завдання керуючого змінами полягає у сприянні ефективнішому функціонуванню організації, що досягається завдяки:

- допомозі кожному співробітнику: а) виявляти і підсилювати питання, що вимагають вирішення; б) усвідомлювати, помічати, підтримувати усвідомлення в інших, знати, що думають і відчують інші колеги стосовно питання, яке виникло;
- такій власній поведінці, щоб виступати для організації особистим прикладом реалізації циклу контакту. Для цього стежити за собою й іншими, стимулювати навчання.

Наведені вище ідеї гештальт-підходу до управління організаційними змінами ефективно використовуються нами в управлінні власним бізнесом протягом 15 років та в організаційному консультуванні.

Перелік використаних джерел

1. Джон Коттер «Впереді перемен». Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», — 2008, 256с.
2. Фрайлингер К., Фишер И. «Управление изменениями в организации» / Пер. с нем. Н.П. Береговой, И.А.Сергеевой. – М.: Книгописная палата, 2002.
3. Невис Э. Гештальт-терапия и организационное консультирование // Теория и практика гештальт-терапии на пороге XXI века. – Ростов-на-Дону, 2001.
4. Левин К. Теория поля в социальных науках. Спб., 1999.

УДК 332.14:338.45:316.422:005.332.2(477)

Гуштан Т.В.,

асистент кафедри товарознавства та комерційної діяльності
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Виважена промислово-інноваційна політика регіонів є однією з важливих передумов забезпечення економічної стабільності України.

Україні, в якій регіональна промислова політика перебуває на стадії становлення, необхідно враховувати багатий досвід країн Європейського Союзу у її реалізації. Так, основні напрями регіональної політики європейського співтовариства були викладені у лютому 1987 р. в доповіді Європейської Комісії [1]. Регіони визначались як відсталі, депресивні та прикордонні. Відсталими прийнято вважати регіони, які мають традиційно низький рівень життя порівняно з основною масою регіонів країни. Як правило, для таких регіонів властивий тривалий застій, низька ефективність господарської діяльності, недиверсифікована галузева структура промисловості, недостатньо розвинута соціальна сфера. Депресивні регіони принципово відрізняються від відсталих тим, що при недостатніх нинішніх соціально-економічних показниках у минулому ці регіони належали до розвинутих регіонів країни. Як правило, вони мають досить високий рівень виробничо-технічного потенціалу, значну частину промислового виробництва у структурі господарства, кваліфіковані кадри. Але з різних причин (через зниження попиту на основну продукцію чи зниження її конкурентоспроможності, вичерпаність корисних копалин) такі регіони втратили своє колишнє економічне значення. При цьому тривалість і глибина регіональної депресії визначається складом тих галузей виробництва, криза в яких стала основною причиною поширення депресії на всю економіку регіону. За цією ознакою депресивні регіони можна поділити на старопромислові, аграрно-промислові та видобувні. Як правило, причиною утворення депресивних регіонів є трансформація економіки країни в рамках перехідного етапу. Старопромислові регіони потерпають, зазвичай, від розірвання економічних зв'язків, скорочення державного замовлення на продукцію оборонного призначення, дисбалансу цін. Як правило, старопромислові регіони характеризуються комплексом спільних ознак у різних державах [2]. Видобувні депресивні регіони виникають, як правило, у локальних гірничопромислових та лісопромислових зонах, розташованих у малозаселених територіях держави. Домінуючою проблемою вказаної групи депресивних регіонів є відсутність можливості для створення альтернативних виробництв, необхідність підтримувати функціонування інфраструктури, організація переселення надлишкового населення.

В Україні регіональна промислова політика в основному зводиться до пом'якшення диспропорцій в регіональному розвитку.

Пріоритетні напрями регіональної промислово-інноваційної політики України поділяються на наступні заходи (інструменти) реалізації поставлених цілей економічного розвитку регіонів:

- у рамках пріоритетного напрямку подолання диспропорцій регіонального розвитку: типологізація регіонів; стимулювання транскордонного співробітництва; державне фінансування депресивних територій;

- у рамках пріоритетного напрямку формування регіональної промислово-інноваційної політики постіндустріального суспільства: прогнозування та програмування розвитку промисловості регіону; формування промислово-інноваційних пріоритетів в регіоні; переорієнтація промисловості на виробництво наукомісткої високотехнологічної продукції; створення нової територіальної організації виробництва; підвищення ролі місцевих органів влади в управлінні розвитком регіону.

Заслуговує на увагу дослідження Л.Масловської [3], яка запропонувала деякі особливості в методичному підході до оцінки рівнів розвитку регіонів України, а саме: 1) комплексність: врахування найбільш істотних економічних, екологічних та соціальних параметрів; 2) застосування кластерного аналізу, який забезпечує достовірні і наочні результати дослідження; 3) аналіз територіальних, а не окремих (одиночних) пропорцій розвитку. На нашу думку, такий підхід надасть змогу виявити існуючі територіальні пропорції розвитку і оцінити конструктивність здійснюваної в країні регіональної політики.

Ще одним із інструментів політики регіонального розвитку є активізація транскордонного співробітництва. В Україні створено та функціонують шість єврорегіонів “Буг”, “Карпатський”, “Нижній Дунай”, “Верхній Прут”, “Дніпро”, “Слобожанщина”. Як зазначають П. Беленький та О. Другов, створення єврорегіонів сприяє розширенню економічної співпраці і дає змогу областям самостійно виходити на європейські структури [4].

Важливим напрямом збалансування соціально-економічного розвитку регіонів є фінансова підтримка слаборозвинених регіонів. Саме цей підхід розглядають в своїх працях М.Долішній – вкладання коштів в комунікаційну інфраструктуру регіонів [5], Т.Уманець – підтримка регіонів може здійснюватися у формі фінансової допомоги: дотації та позики до регіонального бюджету, територіально диференційована податкова політика, вільний доступ в регіони приватних інвестицій [6] та ін.

Формування промислово-інноваційних пріоритетів в регіоні дозволяє у найкоротші терміни та з високою ефективністю використовувати інтелектуальний та науково-технічний потенціал регіону як факторів досягнення поточних і перспективних цілей держави. Тому в управлінні інноваційними процесами на регіональному рівні пріоритетну підтримку повинні мати підприємства галузей регіону, що мають власну базу для проведення дослідно-експериментальних та науково-технічних досліджень. Звідси – важливим заходом розбудови промислово-інноваційного комплексу регіону є переорієнтація промисловості на виробництво наукомісткої високотехнологічної продукції.

Основні напрями реалізації ефективної промислової політики як основного елемента регіонального розвитку:

1. Вибір пріоритетних напрямів розвитку промисловості регіону та цілеспрямована інвестиційна політика в цих напрямках.

2. Формування сучасних організаційно-господарських структур в межах регіону.

3. Впровадження досягнень науково-технічного прогресу у межах регіону.

4. Політика формування поселенської (екістичної) системи, яка реалізується через збереження заселеності сільської місцевості на якомога більшій території, посилення життєдіяльності ще функціонуючих населених сільських пунктів, розвиток малих міст, міських поселень і сіл.

5. Екологізація промислової політики регіону.

У сучасній регіональній політиці країн ЄС виокремлюють основні напрями реалізації промислової політики, в кожному напрямі розроблені міжнародні програми, що стосуються кола спільних для певної категорії регіонів проблем: сприяння структурній перебудові та розвитку відсталих регіонів; сприяння перебудові і розвитку депресивних регіонів, прикордонних районів; проведення реформ у сфері промислово-інноваційної політики; модернізація галузей промислового комплексу. А вже в них визначені так звані “полюси зростання” та “полюси розвитку”, що формуються на основі динамічних галузей виробництва (машинобудівної, хімічної, електротехнічної промисловості та ін.).

Встановлені напрями державної промислової політики взаємопов’язані та доповнюють один одного: структурна перебудова у промисловому секторі економіки має пріоритетне значення для національної економіки та передбачає орієнтування на розвиток пріоритетних галузей промисловості, державне стимулювання наукоємних і високотехнологічних виробництв, повне та ефективно використання науково-технічних розробок; насичення вітчизняного ринку конкурентоспроможною промисловою продукцією можна забезпечити також заходами ефективною інвестиційною, грошово-кредитною та податковою політики. В свою чергу, податкова політика має стимулювати інвестиції та інновації у високотехнологічні галузі, а в заходах грошово-кредитної політики повинно бути кредитування пріоритетних галузей промисловості під державні гарантії.

Перелік використаних джерел

1. Регіональна політика Європейського Союзу: історія і сучасність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.old.europexxi.kiev.ua
2. Гранберг А. Реструктуризация старопромышленных регионов: опыт России и мира / А. Гранберг, С. Артоболевский, Г. Ковалева // Региональное развитие и сотрудничество. – 1998. – №1,2.
3. Масловська Л.Ц. Теоретико-методологічний підхід до оцінки пропорційності і збалансованості регіонального розвитку України / Л.Ц. Масловська // Регіональна економіка. – 2005. – №1. – С.90—95.
4. Беленький П. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П. Беленький, О. Другов // Регіональна економіка. – 2005. – №1. – С. 96—106.
5. Долішній М. Актуальні завдання інтенсифікації соціально-економічного розвитку регіонів України / М. Долішній // Регіональна економіка. – 2005. – №2. – С.7—15.
6. Уманець Т. Методологічні аспекти управління економічним розвитком регіону / Т. Уманець // Регіональна економіка. – 2006. – №1. – С.22—34.

Кічук Н.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
Одеський національний економічний університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В умовах глобалізації перед регіонами України постає завдання щодо інтенсивного освоєння нових підходів і прийомів ведення господарства, питання щодо застосування на практиці інноваційних механізмів та інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територій, що позитивно зарекомендували себе у світовій (зокрема європейській) практиці. У сучасній практиці функціонування національної економіки інноваційний розвиток постає найважливішим напрямом підвищення конкурентоспроможності економіки країни на усіх рівнях господарювання.

Підґрунтям усіх форм розвитку є інноваційна стратегія, без якої неможливий розвиток економіки. В умовах трансформації соціально-економічної системи держави та регіонів позитивна динаміка економічного зростання та застосування інноваційних стратегій росту безпосередньо залежить від реалізації інвестиційної спрямованості економіки.

Інвестиційна політика є найважливішою складовою частиною довгострокової економічної стратегії держави і регіонів, що включає використання методів стимулювання інвестиційної діяльності в країні та регіонах і здійснення державних та регіональних інвестиційних програм. Довгострокова інвестиційна стратегія регіону передбачає формування мети інвестиційної діяльності, оцінку можливості використання інвестиційного потенціалу, створення сприятливих умов для динамічного розвитку інвестиційної діяльності [1, с. 22].

Реалізація регіональної структурно-інвестиційної політики, природно, вимагає формування адекватного економічного та організаційно-економічного механізму, включаючи відносно стабільне законодавство, розвинену інфраструктуру фінансового ринку та ін. Механізм управління інвестиційною діяльністю в регіоні являє собою сукупність принципів, методів і важелів впливу за допомогою інвестиційних ресурсів на розвиток соціально-економічної системи регіону. Тільки за активної прямої і непрямої підтримки держави може бути успішно реалізований інвестиційний потенціал, який мають регіони [2, с. 13].

За даними Державного комітету статистики України у січні-червні 2016 року в економіку України іноземними інвесторами було вкладено 2859,1 млн. дол. США та вилучено 330,1 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), у січні-червні 2015 року – 1042,4 млн дол. США та 351+ 3 млн. дол. США відповідно.

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2016 року становив 44790,7 млн дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. На підприємствах промисловості зосереджено 29,6 %

загального обсягу прямих інвестицій в Україну, в установах фінансової та страхової діяльності – 29,4 %. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,5% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11091,7 млн дол. США, Нідерланди – 5769,0 млн дол. США, Німеччина – 5447,4 млн дол. США, Російська Федерація – 4740,4 млн дол. США, Австрія – 2629,8 млн дол. США, Велика Британія – 1969,0 млн дол. США, Віргінські Острови (Велика Британія) – 1719,5 млн дол. США, Франція – 1526,0 млн дол. США, Швейцарія – 1476,5 млн дол. США та Італія 964,9 млн дол. США [4].

До десяти регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Київ надійшло найбільше інвестицій – 94,1 % всіх залучених прямих іноземних інвестицій.

Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку.

Для подальшого поліпшення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Низку позитивних кроків у цьому напрямі вже здійснено:

1. На сьогодні в Україні створене правове поле для інвестування та розвитку державно-приватного партнерства. Законодавство України визначає гарантії діяльності для інвесторів, економічні та організаційні засади реалізації державно-приватного партнерства в Україні.

2. На території України до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, тобто надано рівні умови діяльності з вітчизняними інвесторами. Іноземні інвестиції в Україні не підлягають націоналізації.

3. Для підвищення захисту іноземних інвестицій Законом України від 16.03.2000 № 1547 ратифікована Вашингтонська Конвенція 1965 року про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами [3, с. 45].

Вирішенню проблемних питань інвесторів покликані сприяти комісії із сприяння досудовому врегулюванню спорів з інвесторами, які можуть створюватися органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування як тимчасові консультативно-дорадчі органи з метою сприяння досудовому врегулюванню спорів між інвестором і органом виконавчої влади (місцевого самоврядування), відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2008 № 1024 “Про заходи щодо вдосконалення роботи органів виконавчої влади з інвесторами”.

Здійснюються заходи в напрямі розвитку інвестиційної інфраструктури, а саме:

- продовжується робота з реалізації Закону України "Про індустриальні парки", яким передбачено державну підтримку облаштування індустриальних парків;

- проводиться робота щодо забезпечення методологічної та інформаційної підтримки суб'єктів індустріальних парків, сприяння в отриманні ними державної підтримки відповідно до законодавства, а також у залученні інвестицій для їх облаштування та функціонування.

Сучасний розвиток економіки України зумовлює необхідність пошуку інноваційних підходів щодо реформування економіки, поліпшення умов впровадження інвестицій до підприємств країни. Використання переваг міжрегіонального співробітництва сприяє розвитку внутрішнього ринку, посилює економічну та соціальну єдність країни та є основним інноваційним фактором розвитку внутрішнього ринку, посилює економічну та соціальну єдність країни. Останні заходи щодо реформування економіки України та сприяння залученню інвестицій зорієнтовано на досягнення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку. За рахунок реалізації спільних (міжрегіональних) проектів у сфері виробництва, послуг, інфраструктурного забезпечення поліпшується соціально-економічна ситуація в регіонах, зокрема посилюється економічна взаємодія проблемних (старопромислових, сільських, віддалених) територій з регіонами-лідерами; вирівнюються диспропорції регіонального розвитку; створюються можливості для оволодіння новими, раніше не задіяними ресурсами розвитку. Нові можливості відкриває для України міжнародне міжрегіональне співробітництво на рівні транскордонної, транснаціональної та міжрегіональної кооперації з країнами-сусідами [2, с.54].

Стратегічними цілями інноваційної політики України повинні бути: вихід на світовий рівень конкурентоспроможності; забезпечення зростання ВВП на основі підсилення інноваційних чинників; забезпечення потреб держави (соціально-економічних, екологічних) за умови сприяння виходу на більш вищий рівень конкурентоспроможності галузей економіки; формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату; інноваційне й інвестиційне забезпечення та підтримка структурної трансформації економіки країни; створення умов для стабільного збільшення внутрішніх інвестиційних ресурсів; мобілізація та раціональне застосування усіх інвестиційних джерел; стимулювання до інноваційного розвитку сфери виробництва.

Перелік використаних джерел

1. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналітична доповідь/ Біла С.О., Жаліло Я.А., Шевченко О.В. [та ін.]; за ред. С.О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 80 с.
2. Рехтета В.О. Механізми формування і реалізації регіональної структурно-інвестиційної стратегії економічного росту. Автореферат дисертації. – Одеса, 2016 р. – 20 с.
3. Юринець З.В. Інноваційні стратегії в системі підвищення конкурентоспроможності економіки України. Дисертація. – Львів, 2016 р. – 519 с.
4. Інвестиційна діяльність в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.me.gov.ua/Documents/](http://www.me.gov.ua/Documents/)

Ковач М.Й.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ОСОБЛИВОСТІ СИНЕРГЕТИЧНОГО ЕФЕКТУ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Інноваційний шлях розвитку економіки України, що ґрунтується на впровадженні новітніх прогресивних технологій стає дедалі очевидним. Проте не всі інновації економічно виправдані й приносять бажаний економічний ефект. Підвищення ефективності суспільного виробництва на всіх рівнях полягає у раціональному комбінуванні усіх його факторів, насамперед, наукових, технологічних, інноваційних за умови, що у результаті такої комбінації виникає синергетичний ефект. Термін «синергетичний ефект» (у пер. з грецького *synergos* – спільна дія) вперше використав І. Ансофф у 1963 р. Математично його можна зобразити виразом $1 + 1 > 2$ [1].

Основні підходи до вивчення економічних та фінансових відносин, їх роль та вплив на розвиток ринкової економіки розроблені такими вченими, як Б.Баверк, Л. Вальрас, М. Вебер, Дж.М. Кейнс, А. Маршал та ін. Проблеми синергетичного ефекту в економічній науці розглядаються порівняно недавно. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених, праці яких присвячені синергії в економіці – О.А. Груніна [2], Е. Кемпбел, К. С. Лачс [3], У. Левінсон, Р. Рерік [4], Колесніков Д.В. [5], Шматько Н.М. [6] та ін.

Синергія (синергізм) – це спільна взаємозалежна дія двох чи кількох елементів, сил, факторів у одному напрямі. Вперше поняття синергізму запропоновано Г. Хакеном і стосувалося воно поведінки термодинамічних систем. Закон синергії передбачає, що будь-яка складна динамічна система намагається отримати максимальний ефект за рахунок своєї цілісності з максимальним використанням можливості кооперування для досягнення ефектів [7].

Основою синергетичного ефекту є оптимальне поєднання елементів економічної системи, ефективність їх взаємодії та якість. Синергетичний ефект в економіці характеризує можливість отримати більший економічний ефект у разі поєднання елементів, ніж сума окремо взятих елементів системи.

Синергетичні ефекти у сучасній економіці проявляються у результаті використання таких механізмів, як: підприємницькі (торговельні) мережі, стратегічні альянси, довгострокові контракти, створення інтеграційних об'єднань та ін. Синергетичний економічний ефект може проявлятися засобом поєднання чи комбінації факторів виробництва: праці, науково-технічних розробок, основних та оборотних фондів, природних, фінансових ресурсів, організаційних та управлінських дій, алгоритму фінансування та ін. Це дозволить знизити трансакційні витрати, зовнішні та внутрішні ризики, підвищити конкурентоздатність підприємств. Підприємства у таких випадках мають можливість заповнити більш вигідну конкурентну нішу на ринку,

домогтися конкурентних переваг, знизити ціни, у результаті чого зайняти лівову частку ринку, підвищити рентабельність і залучити інвестиційний капітал.

У сучасній науці використовуються два напрями синергетичної комбінації:

- вертикальна синергізація – система управління прогнозування через маркетингові дослідження ринків на всіх стадіях виробництва, безпосередньо саме виробництво, транспортування, збереження, обслуговування клієнтів тощо;

- горизонтальна синергізація – оцінка та аналіз матеріалів, персоналу, інформації, соціально-економічні, екологічні та інші процеси на всіх етапах виробництва.

Економічний синергетичний ефект залежить від компонентів (елементів, підсистем) виробництва.

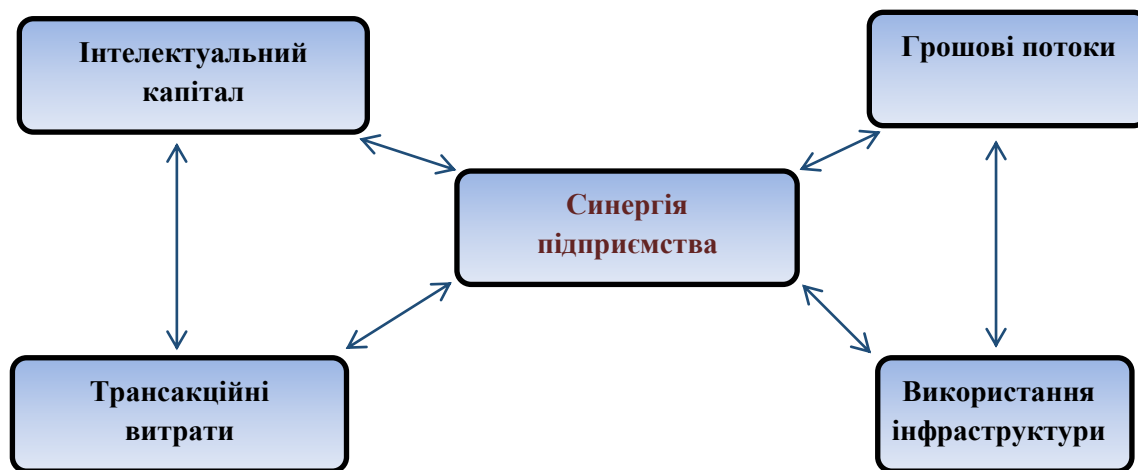

Рис. 1. Синергетичний ефект підприємства

Джерело [8]

Інтелектуальний капітал, у т.ч. отримання знань, є невід’ємною частиною виробничого процесу і є однією з рушійних сил для трансформації економіки на інноваційний шлях розвитку, це сучасна форма виробничого процесу. Однак, не будь-який рівень знань та наукові досягнення призводять до зростання ефекту: знання повинні бути корисними для підприємства, унікальними і новітніми, не застарілими, позитивно впливати на продуктивність праці, збільшення доходів.

Для підвищення синергії важливим є приріст грошових потоків. Грошові потоки на підприємстві (cash flow) – це, як правило сальдо між грошовими потоками (різниця між притоком і відтоком грошових засобів). Збільшення притоку фінансових засобів можливе у разі, якщо сукупний попит на продукцію буде високим, а відтак – товари стають дедалі якісніші та конкурентоздатні. Це сприяє тому, що продукція ставатиме конкурентоспроможною у регіоні та за кордоном, що підвищить зростання

ВВП. Скорочення відтоків грошових засобів досягається при зростанні продуктивності, скороченні затрат на виробництво та реалізацію продукції. В управлінні грошовими потоками важливе місце відводиться забезпеченню їх збалансованості за видами, обсягами, часовими інтервалами та ін. З цією метою модернізація систем планування, обліку, аналізу і контролю стає необхідністю.

Важливе місце у підвищенні ефективності займає раціональне використання інфраструктури: виробничої чи соціальної. Ефективне використання наявної інфраструктури приводить до відкриття усе нових і нових підприємств та окремих галузей. З цією метою створюються інвестиційні фонди. У більшості країн Європи до цього залучають приватний капітал (для створення логістичних мереж, транспортних розв'язок та ін.), що мультиплікативно може збільшити обсяг продукції, а відтак – і ВВП.

Для підвищення ефективного зростання економіки в умовах кризових ситуацій значна роль відводиться зниженню трансакційних витрат. Це витрати на пошук інформації, на проведення переговорних процесів, захист прав власності, надмірної політизації, що, як правило, призводить до внутрішніх витрат. Економія на трансакційних витратах може здійснюватися через ефект операційних важелів: за рахунок спільного використання інформації, застосування стандартних угод та ін. Ключову роль у зниженні трансакційних витрат підприємства відіграє адміністративний механізм координації, який через організаційну структуру, форму управління та стимулювання працівників реалізує механізми економії на трансакційних витратах.

Головним економічним показником синергетичного ефекту є чистий прибуток підприємства та рентабельність. Важливою передумовою формування і функціонування синергізму прибутку, грошово-фінансового механізму національної економіки є оптимізація величини і структури грошової маси. Тому значимим є отримання підприємствами додаткових грошових доходів за результатами ефективного зростання грошового капіталу, незалежно від ефективності суспільного відтворення, що може призвести до фінансового синергетичного ефекту. Синергетичний економічний ефект визначається у грошовій формі, але вимірюється з урахуванням співвідношення реального результату і реальних затрат. Критерієм синергетичного ефекту у фінансовій сфері є приріст реальних активів фінансовими засобами.

На величину і структуру накопичення грошової маси в національній економіці впливають такі фактори:

- величина грошової маси у співставленні з ВВП;
- ринковий (біржовий) валютний курс долара США по відношенню до національної валюти, який повинен бути паритетним до купівельної спроможності громадян;
- відтік капіталу з країни;
- акумулювання грошових коштів для фінансування прогресивної реструктуризації суспільного відтворення, а не тільки для концентрації золотовалютних резервів;
- створення умов для оптимальної здорової конкуренції;

- фінансування розвитку реальної економіки, впровадження інновацій, а не обслуговування вузького соціального прошарку;
- підвищення платоспроможності громадян за рахунок зростання обсягів виробництва, а не кредитних займів;
- активізація грошових ресурсів через інвестування;
- зниження спекулятивно-посередницьких угод шляхом зростання інвестицій сфери виробництва.

Основними джерелами утворення синергетичного ефекту є:

- інновації;
- науково-технічний прогрес;
- інвестування у розвиток сфери інтелектуального і матеріального виробництва.

Таким чином, дедалі актуальнішою стає необхідність переорієнтації фінансових потоків на інвестування грошей у розвиток сфери виробництва на інноваційній основі з орієнтацією на максимізацію синергетичного ефекту. Урахування прояву синергетичного ефекту на підприємствах дозволяє нарощувати позитивні результати діяльності, що дає змогу забезпечити ефективний рівень господарювання, збільшення доходів та конкурентоздатність.

Перелік використаних джерел

1. Ansoff I. *New corporate strategy*. — SPb.: Peter-press, 1999. — 416 s
2. Грунина О.А. Денежно-финансовое обеспечение синергетического эффекта в условиях трансформации индустриального общества в информационное: монография / О.А. Грунина. — М.: Изд-во АПК и ППРО, 2010. — 2010. — 263 с.
3. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм. / Э. Кемпбелл, Лачс К Саммерс. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 2004.
4. Левинсон У. Бережливое производство: синергетический подход к сокращению потерь / У. Левинсон, Р. Рерик. — М.: РИА. — «Стандарты и качество», 2007. — 272 с.
5. Колесніков Д.В. Сутність синергії та класифікація її видів у дослідженні вертикально-інтегрованих структур / Д.В. Колесніков // Економічний вісник. — 2013. — № 2. — С. 9–15.
6. Шматько Н.М. Формування синергетичного ефекту в економіці України / Н.М. Шматько [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://repo.uira.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3376/1.pdf>.
7. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен. — М.: Мир, 1980. — 406 с.
8. Хасанов Р.Х. Синергетический эффект кластера // Проблемы современной экономики. — 2009. — № 3 (31). — <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2784>.

Кучер А.В.,

кандидат педагогічних наук, докторант, чл.-кор. АЕНУ
старший науковий співробітник сектора економічних досліджень
ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О.Н. Соколовського»

Кучер Л.Ю.,

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри економіки підприємства
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ РЕГІОНІВ

На сучасному етапі розвитку інвестології (науки про інвестування) розроблені й застосовуються різні підходи до визначення інвестиційної привабливості об'єкта, залежно від поставленої мети дослідження та/або мети інвестування. У Законі України «Про інвестиційну діяльність» зазначено, що інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладають в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [1].

Землі сільськогосподарського призначення є об'єктом інвестування, що зумовлює ідентифікацію категорії «земельні інвестиції». Земельні інвестиції – це вкладення коштів у реальні (технології, сукупність технічних, комерційних знань, права користування землею) та фінансові (цінні папери) активи, що необхідні для підвищення рівня віддачі земельних ресурсів або збереження їхньої суспільної значущості для одержання прибутку та/або досягнення екологічного та/або соціального ефекту. За періодом інвестування земельні інвестиції поділяють на короткострокові (технологічні) та довгострокові (капітальні), які виступають у формі екологічних. Після зняття мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення капітальні інвестиції здійснюватимуть й у формі комерційно-фінансових інвестицій, які передбачають вкладення коштів для придбання земельної застави, права власності на земельну ділянку [2, с. 6].

На законодавчому рівні, за ініціативою керівництва Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій, розроблено й затверджено Методику інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, відповідно до якої [3]: інвестиційна привабливість підприємства – рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог чи інтересів інвестора щодо конкретного підприємства, яке може визначатися чи оцінюватися значеннями відповідних показників, у тому числі інтегральної оцінки; інтегральна оцінка інвестиційної привабливості – показник, у якому відтворюються значення інших показників, скорегованих у відповідності до їхньої вагомості та інших чинників.

Інвестиційну привабливість сільського господарства регіону розглядають як узагальнювальну оцінку майбутніх вигод, витрат та інших наслідків для

власників капіталу, інших учасників і зацікавлених сторін від здійснення інвестицій у цей вид економічної діяльності в адміністративно-територіальній одиниці держави [4]. Спираючись на це, для регіону інвестиційну привабливість його землекористування можна розглядати як узагальнювальну оцінку майбутніх вигод, витрат та інших наслідків для власників капіталу й інших стейкхолдерів від здійснення земельних інвестицій для виробництва продукції рослинництва в адміністративно-територіальній одиниці держави.

Інвестори приречені працювати в умовах ризику і їхнє головне завдання при цьому успішно реалізовувати свої проекти. Інвестиційний ризик – це можливість прийняття раціонального управлінського рішення, в рамках якого можна дати вірогідну кількісну та якісну оцінку дії факторів невизначеності, підсумком чого є одержання інвестором одного з трьох економічних результатів: негативного (збиток), нульового (відшкодування вкладеного капіталу, тобто покриття лише свого збитку) або позитивного (відшкодування вкладеного капіталу й одержання прибутку) [5]. Інвестиційний ризик є сукупним поняттям, яке складається із сукупності простих ризиків, що визначається цілями інвестиційного проекту. Серед ризиків, що притаманні сільгоспвиробництву, найбільший вплив на аграрні підприємства мають виробничий і ринковий ризики. З огляду на те, що ринковий ризик, за інших рівних умов, є однаковим для всіх суб'єктів землекористування й мало залежить від зони землеробства, то першочергової оцінки під час визначення інвестиційної привабливості потребує виробничий ризик.

Незважаючи на значний науковий інтерес до проблеми інвестиційної привабливості регіонів, питання інвестиційної привабливості земель регіонів в Україні залишається недостатньо дослідженим.

Якісна оцінка ґрунтів у край важлива для інвестора, який вирішив придбати або орендувати земельну ділянку для виробництва сільгосппродукції. У зв'язку із цим важливо завчасно оцінити інвестиційну привабливість ділянки, знизити можливий ризик від інвестування, швидко й у максимальній мірі окупити вкладення. Найбільшу інвестиційну привабливість матимуть земельні ділянки зі сприятливими властивостями ґрунтів і клімату, ділянки, що дають змогу застосовувати сучасні інтенсивні технології, одержувати високу стабільну врожайність і досягати бажаних економічних результатів. Визначення інвестиційної привабливості земельної ділянки розпочинають з оцінювання властивостей її ґрунтів [6, с. 4]. На основі узагальненої оцінки стану ґрунтів адміністративних областей України В. В. Медведєв, І. В. Пліско, О. М. Бігун виділили три ґрунтово-технологічні зони для обробітку ґрунту й застосування агротехнологій, які, на їхню думку, одночасно відповідають різній інвестиційній привабливості [6, с. 15–16]:

- сприятливі території (Вінницька, Закарпатська, Київська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська й Чернігівська області) – переважно ґрунти лісостепової зони, де домінують ґрунти із середньо- й легкосуглинковим гранскладом, які віднесено до потенційно кращих ґрунтів;

- території екологічного й економічного ризику (Одеська, Дніпропетровська, Житомирська, Івано-Франківська й Чернівецька області) – переважно ґрунти областей, що примикають із південного та північного боку до лісостепової зони й мають важкосуглинковий або супіщаний грансклад;

- несприятливі території (АР Крим, Волинська, Луганська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Херсонська й Харківська області) – тут домінують найбільш важкі й найбільш легкі за гранулометричним складом ґрунти, що згідно з порівняльною бонітувальною оцінкою відповідає найгіршим агрономічним, екологічним і технологічним умовам.

Учені наголошують, що ці оцінки варто розуміти як порівняльні в межах ріллі України, у порівнянні з іншими областями, де співвідношення піску, пилу й глини перебуває в більш гармонійному сполученні.

Одним з вартісних показників агроінвестиційної привабливості земель може бути коефіцієнт інвестиційної привабливості сільськогосподарських угідь, визначений через відношення нормативної грошової оцінки відповідного об'єкта (області, району, підприємства, структурного підрозділу, поля тощо) до середнього значення цієї оцінки відповідно в Україні, області, районі, підприємстві, структурному підрозділі. Проілюструємо це на прикладі середньообласних даних (рис. 1).

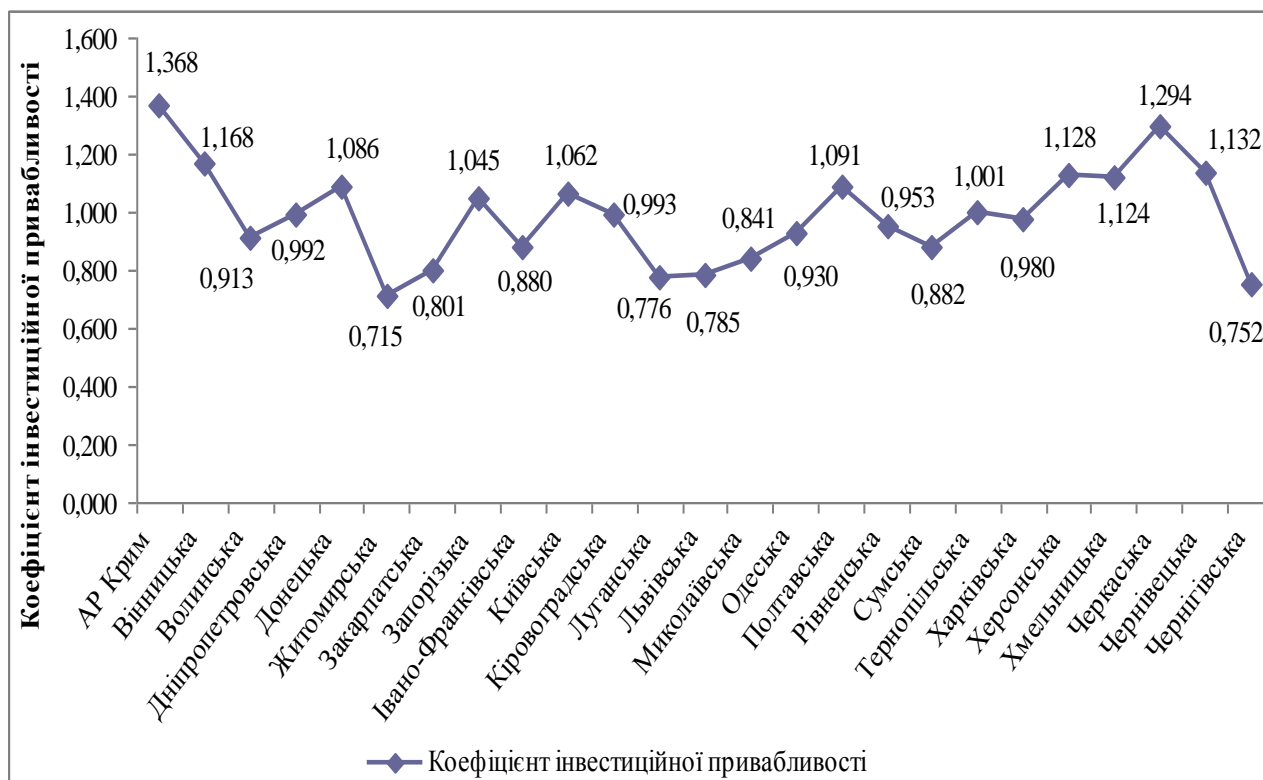

Рис. 1. Диференціація інвестиційної привабливості сільськогосподарських угідь областей України, 2016 р.

Джерело: побудовано на підставі розрахунків на основі даних Держгеокадастру.

На основі коефіцієнта інвестиційної привабливості всі області можна умовно об'єднати у дві групи: сільськогосподарські угіддя, привабливі для інвестування (коефіцієнт більше одиниці) й умовно привабливі для вкладання коштів (коефіцієнт менше одиниці), хоча можлива й детальніша градація: непривабливі (до 0,800); умовно привабливі (0,801–1,000); привабливі (1,001–1,200); дуже привабливі для інвестування землі (понад 1,200). Слід наголосити, що ці показники ґрунтуються на нормативній грошовій оцінці, яка була чинна в Україні до 1 березня 2017 р., а із цього періоду набула чинності нова методика нормативної грошової оцінки землі, розроблена Держгеокадастром і затверджена урядом у 2016 р. Отже, варто погодитися з тим, що інвестиційні та вартісні оцінки земель мають стати складовою частиною прийняття інвестиційних рішень.

Перелік використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. (зі змінами та доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Крамаренко К. М. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / К. М. Крамаренко. – Х., 2009. – 20 с.
3. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій [Електронний ресурс]: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств і організацій № 22 від 23.02.1998 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>.
4. Кісіль М. І. Зміни в рейтингах інвестиційної привабливості сільського господарства регіонів / М. І. Кісіль // зб. наук. пр. Таврійського держ. агротехнологічного ун-ту (економічні науки). – 2014. – № 2. – С. 92–97.
5. Майорова Т. В. Сучасні аспекти дослідження змісту поняття «інвестиційний ризик» / Т. В. Майорова // Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. – 2011. – Вип. 26. – С. 159–169.
6. Оцінювання стану ґрунтів України та їхньої привабливості для інвестування: рекомендації / В. В. Медведєв, І. В. Пліско, О. М. Бігун, С. М. Шейко. – Х.: Міська друкарня, 2013. – 28 с.

Левковська Л.В.,

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

Рижова К.І.,

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАНУ», м.Київ

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ВОДОГОСПОДАРСЬКО-МЕЛІОРАТИВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

За роки незалежності України сільське господарство та його гідромеліоративний підкомплекс визначалися складним перехідним періодом пошуку нових форм господарювання та володіння власністю. Реформи, особливо на початковому етапі, здійснювалися за відсутності відповідного досвіду, законодавчої бази й нормативних матеріалів.

Упродовж проведення земельної реформи водогосподарському комплексу не приділялось належної уваги. На балансі держави залишилися лише великі гідротехнічні споруди та системи, а внутрішньогосподарська мережа перейшла в користування регіонів й окремих господарств, які виявилися не готовими ефективно використовувати меліоровані землі та меліоративну мережу. Через відсутність необхідних робіт з реконструкції меліоративних об'єктів деградація меліоративних систем досягла критичного рівня. Це спричинено фізичним спрацюванням значної кількості об'єктів водогосподарської та водоохоронної інфраструктури внаслідок недостатнього фінансування проектів їх модернізації, реконструкції і технічного переоснащення.

За даними Рахункової палати, сума коштів, що виділяється державою на експлуатацію водогосподарського комплексу, насамперед меліоративних систем, перебуває в межах 0,95–1,2 млрд грн за загальним фондом фінансування та 0,7–0,9 млн грн за спеціальним фондом бюджетних програм. Понад 80 % загального фонду становить заробітна плата із нарахуваннями, а 65 % з нього витрачається на оплату спожитої електроенергії. Таким чином, на відновлення основних водогосподарських фондів спрямовувався доволі незначний обсяг державних фінансів.

Кошти, котрі щорічно виділяються з державного бюджету на поточний ремонт і відновлення водогосподарських систем, дають можливість утримувати їх тільки на рівні мінімальних експлуатаційних вимог, але не вирішують меліоративні проблеми в повному обсязі.

Фатальною помилкою стало й те, що держава фактично самоусунулася від контролю за експлуатацією міжгосподарських меліоративних систем і використанням внутрішньогосподарської мережі гідротехнічних споруд. Унаслідок цього демонтовано значну частку інженерної інфраструктури, що негативно позначилося на забезпеченні сприятливого гідрологічного режиму

ведення сільськогосподарського виробництва. Тому наразі однією з основних проблем розширеного відтворення потенціалу зрошуваного землеробства та агропромислового виробництва в зоні меліорації є відновлення мережі гідротехнічних споруд, але вже на новій технологічній основі з урахуванням попередньої спеціалізації прилеглих територій та необхідності сталого розвитку агроландшафтів. Ці заходи потребують залучення значного обсягу інвестиційних ресурсів [1, с. 6].

Відповідно до теорії використання інвестицій, чим нижчий рівень використання інвестицій, тим більшою мірою економічні райони залежать від впливу на сільське господарство природних факторів. І навпаки, чим вища ефективність інвестицій у сільське господарство, тим легше долати труднощі, пов'язані із сільськогосподарським виробництвом і природно-кліматичними умовами.

При цьому активізація інвестиційної складової в розвитку меліоративного комплексу залежить, насамперед, від регіональної політики у цій сфері, сприятливого клімату, рівня інвестиційної привабливості меліоративних проектів, ступеня ризику та масштабів участі держави в цьому виді діяльності.

Зважаючи за вартість проведення меліоративних робіт, крім держави, основними інвесторами можуть бути великі комерційні організації. Обсяги вкладень при цьому визначаються, насамперед, інтересами інвесторів. Також можливе залучення коштів власне сільгоспвиробників.

Проте, враховуючи те, що міжнародні фінансові донори в нинішніх умовах займають вичікувальну позицію, необхідно законодавчо закріпити можливість передачі управління меліоративними системами місцевим органам влади і безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам, які найбільш зацікавлені у приватизації систем зрошення.

У країнах з ринковою економікою інвестування у гідромеліорацію здійснюють власники землі, землекористувачі та держава. Загальнодержавні об'єкти та об'єкти міжгосподарського значення будуються за рахунок державних субсидій та кредитів, перебувають на балансі державних підприємств і мають бюджетне фінансування. Внутрішньогосподарські об'єкти створюються за рахунок власних коштів фермерів, а також пільгових кредитів і бюджетних коштів [2, с. 200].

Підвищити інвестиційну привабливість меліоративної галузі можливо за допомогою державної підтримки (надання субсидій, дотацій, фінансування державних цільових програм тощо), а також через зацікавленість інвестора у результатах сільськогосподарської діяльності на меліорованих землях шляхом створення міжгалузевих об'єднань підприємств, залучених у виробничий цикл з вирощування високорентабельних сільськогосподарських культур.

При цьому потенційними інвесторами можуть бути спільні приватні й державні підприємства. За оцінкою фахівців, до 2015 року у світі 17% населення обслуговуватимуться приватними або напівдержавними системами водопостачання.

Використання приватних послуг здійснюється як за допомогою простих контрактів, так і шляхом переходу окремих об'єктів інфраструктури цілком у

приватну власність. У світовій практиці при залученні приватного капіталу використовуються різні форми договорів, зокрема на: надання послуг; надання послуг і ремонт потужностей; концесію, що включає також здійснення інвестицій в водогосподарські об'єкти; довгостроковий контракт на будівництво або реконструкцію потужностей з подальшою передачею у власність чи спільне володіння об'єктами. Розподіл відповідальності і доходів між місцевими органами управління та приватними організаціями визначається формою контракту.

Одним із шляхів поліпшення ситуації в зазначеній сфері може стати поступовий перехід до децентралізації – процесу перерозподілу або розподілу функцій та повноважень від центрального управління на місця.

Відтак процес децентралізації, що триває в нашій країні, забезпечить реалізацію креативних, інноваційних, інвестиційних та ефективних програм через контроль громадянами державних програм на місцевому рівні.

Таким чином, наразі збільшення обсягів інвестування у забезпечення модернізації меліоративного комплексу фактично не відбувається, враховуючи наслідки економічних криз останнього десятиліття та несприятливу політичну кон'юнктуру.

У найближчій перспективі органи місцевого самоврядування повинні забезпечити достатній обсяг інвестиційних ресурсів для поліпшення водогосподарської інфраструктури, яка обслуговує сільськогосподарські угіддя в меліоративній зоні. Такими джерелами мають стати:

- інвестиційні ресурси сільськогосподарських підприємств, які активно працюють на меліоративних землях і використовують розпайовані угіддя;
- кошти місцевих бюджетів, отримані внаслідок випуску облігацій місцевої позики під заставу земель комунальної власності;
- інвестиційні ресурси іноземних підприємницьких структур, залучені на основі реалізації проектів спільного інвестування.

Перелік використаних джерел

1. Голян В.А. Рационалізація природокористування в зоні осушення / В.А. Голян, В.В. Савчук, І.І. Андрощук //Агросвіт. – №12. – С.4–11.
2. Ульянченко О.В. Механізми державної підтримки гідромеліорації: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / О.В. Ульянченко, О.В. Бухало. – Режим доступу: http://knau.kharkov.ua/uploads/visn_econom/2015/3/25.pdf

Лукша О.В.,

кандидат фізико-математичних наук,
доцент, консультант

Рябоконт П.А.,

консультант,
Закарпатське регіональне відділення Асоціації міст України

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У РОЗРОБЦІ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ЩО ПОЄДНУЮТЬ МІСЬКІ Й СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні у 2014 році, призвів до того, що лише впродовж 2015 – 2016 років було утворено 366 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), кожна з яких потребує розробки стратегії свого розвитку. Оскільки ОТГ є фактично новими адміністративно-територіальними утвореннями в Україні, то досвіду стратегічного планування їх розвитку, звісно, не було. Водночас є можливість використання досвіду роботи над стратегіями розвитку міст і областей, який накопичився за останні 10-15 років завдяки впровадженню заходів державної регіональної політики та активності багатьох міських рад [1,2].

Метою цієї роботи ставилось: провести аналіз і узагальнення тих інноваційних підходів у методології процесів стратегічного планування, які були апробовані у розробленні стратегії розвитку ОТГ, що включає міські і сільські території, зокрема на прикладі Тячівської міської ОТГ Закарпатської області.

Особливістю здійсненого у 2016 – 2017рр. процесу розробки стратегії розвитку Тячівської міської ОТГ до 2025 року є те, що Тячівська міська рада за участі експертної спільноти у 2013 – 2015рр. уже проводила розробку Стратегії розвитку міста Тячів до 2020 року, схваливши її у квітні 2015 року. Але утворення уже у жовтні – листопаді 2015р. Тячівської міської ОТГ додало до

м. Тячів із селом Тячівка навколишні села Руське Поле, Лази і Округла. Територія Тячівської міської ОТГ у порівнянні з територією м. Тячів зросла у 2,57 раза, а населення – у 1,9 раза за рахунок сільських територій і сільських жителів, сягнувши, відповідно, 91,34 км² та більше 20,1 тис. осіб.

Вибір методологічних підходів і принципів здійснювався на основі аналізу всіх наявних сучасних інформаційних джерел, котрі за останні роки практично використовувались в Україні при розробці стратегій розвитку міст і територій. Звісно, наявні інформаційні джерела з відомих причин не описують і не рекомендують методологічних підходів задля реалізації процесу стратегічного планування в динамічно змінних зовнішніх і внутрішніх реформних та ще й кризових умовах. Для цієї мети при розробці Стратегії напрацьовані додаткові методологічні принципи і підходи – на основі чинних реформних концепцій і законодавчо-нормативних актів у сфері децентралізації влади та системної реформи місцевого самоврядування (МС) і адміністративно-територіального

устрою (АТР). Зокрема, у Стратегії розвитку Тячівської міської ОТГ використані такі адаптовані до вимог реформи МС і АТР методологічні підходи і критерії щодо аналізу перспектив і переваг стратегічного управління і планування розвитком Тячівської міської ОТГ:

– аргументованість переваг і перспектив саме інтегрованого (гармонійного та не диспропорційного) економічного та соціального розвитку сільських і міської територій новоствореної Тячівської міської ОТГ на основі об'єктивного та неупередженого експертного аналізу, у т.ч. в рамках цієї Стратегії;

– бюджетна підтримка процесів реформного становлення і розвитку Тячівської міської ОТГ, у т.ч. на основі Плану дій з реалізації цієї Стратегії;

– проектний підхід як до інтегрованого та не диспропорційного економічного і соціального поточного розвитку сільських і міської територій новоствореної Тячівської міської ОТГ, так і в рамках Плану дій з реалізації цієї Стратегії.

Процес стратегічного планування для ОТГ був поділений на етапи:

1. Організаційний та підготовчий етап.
2. Аналітичний етап.
3. Визначення стратегічних Бачення та Місії.
4. Формування Стратегічних, Операційних цілей і завдань та сценаріїв їх реалізації.
5. Етап громадського обговорення та ухвалення Стратегії.
6. Моніторинг та впровадження Стратегії.

У самому процесі стратегічного планування в основу розробки Стратегії були покладені такі основні методологічні підходи і принципи, відображені нижче:

1. Партнерство (зацікавлених сторін громади – ЗСГ-нової ОТГ).
2. Спільність участі через «піраміду залучення» ЗСГ (розподіл ролей соціуму за можливостями).
3. Ефективність дорадчо-консультативних робочих та моніторингових утворень процесу СП (як результат дотримання всіх інших принципів і підходів).
4. Життєздатність як процесу СП, так і Стратегії загалом (внутрішня логіка, послідовність, збалансованість, дотримання методології)
5. Субсидіарність (на рівні ОТГ).
6. Інтеграція («міжтериторіальні» та «міжгалузеві»).
7. Інституційна пам'ять (щодо попередніх стратегій чи стратегічних управлінських документів).
8. Ієрархія стратегічних планів (різних територіальних рівнів).
9. Координація стратегічного, просторового і земельного планування (як логічно взаємопов'язаних процесів).
10. Інноваційність (вузьке проектне і широке – методологічне значення).
11. Прозорість та комунікативність процесу СП (вузько – як постійний інформаційний обмін між учасниками СП; широко – відкритість для всієї ОТГ).

12. Диверсифікація фінансових і ресурсних джерел реалізації Стратегії (лишніх для СП ресурсів не буває).

Ще одним із важливих завдань Стратегії та використовуваних методологічних підходів і принципів є спрацювати на випередження з урахуванням також і впливів у динамічно змінних реформних умовах і зокрема – секторальних (галузевих) реформ.

Результатом проробленої роботи є розроблена і затверджена "Стратегія розвитку Тячівської міської ОТГ на період до 2025 року" [3] яка базується на загальноприйнятих підходах до стратегічного планування: підсумки діагностики поточного стану, SWOT-аналіз, Бачення майбутнього та Місія, Стратегічні пріоритети та відповідні їм Операційні цілі. План дій з реалізації Стратегії, який включає перелік конкретних проектів розвитку Тячівської міської об'єднаної територіальної громади (ОТГ), спрямованих на досягнення бажаного Бачення майбутнього та намічених 5-х Стратегічних (пріоритетних) і 20-ти Операційних цілей.

Методологічно Стратегія виконана на експертному рівні із залученням зацікавлених груп громади, для чого використані форми анкетного опитування в цільових групах та громадські обговорення, у т.ч. за участі місцевих ЗМІ.

Стратегія є одним з головних планувальних документів Тячівської міської ради на період до 2025 року. Її статус належить ще відобразити і в Статуті Тячівської міської ОТГ. Врахування Стратегії є обов'язковим як при поточному (річному), так і в інших видах планування розвитку громади, включаючи розробку і виконання річних бюджетів і планів багаторічних капітальних вкладень, грантових проектів транскордонного співробітництва, просторового планування тощо.

Є підстави вважати, що Стратегія відіграватиме і консолідуючу роль у взаєминах влади з громадянами, бізнесом і громадськістю в Тячівській міській ОТГ. У свою чергу, лише за партнерської співпраці усіх суспільних секторів можлива її успішна реалізація.

Стратегія розвитку Тячівської міської ОТГ також є відображенням амбітної мети, яку поставили перед собою міська рада і мешканці окремих територіальних громад міста Тячів та сіл Руське Поле, Лази і Округла та Тячівка – не тільки утворити першу на Закарпатті міську ОТГ з конфігурацією «місто – оточуючі села», але й перетворити новостворену громаду на територію комфортного проживання, де створено рівнодоступні можливості і умови для всебічного і гармонійного розвитку людини як у місті, так і на сільських територіях. Громаду, де місцеве самоврядування справді набуває всіх необхідних характеристик спроможної, ефективної та відповідальної місцевої влади, де принципи сталого (збалансованого) розвитку території практично, а не декларативно, втілюються через якісне стратегічне управління і планування.

Перелік використаних джерел

1. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль) / А. Ткачук, В. Кашевський, П. Мавко. – К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 96с.

2. Лукша О.В. Інноваційні підходи у стратегічному плануванні і управлінні розвитком регіону в умовах системних реформ. О.В. Лукша, П.А. Рябоконт. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка, вип. 1(47), т.2, 2016, С.49 – 57.
3. Стратегія Тячівської міської об'єднаної територіальної громади на період до 2025 року: Скорочена версія. Упорядники: О.В. Лукша, П.А. Рябоконт. – Ужгород-Тячів: Агентство місцевого розвитку та інформаційних ресурсів «Європоліс» – за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження», 2017. – 49с.

УДК 332.146:330.322

Павліха Н.В.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних
відносин та управління проектами

Лугова М.С.,

кафедра міжнародних економічних відносин
та управління проектами,

Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

ІНВЕСТИЦІЙНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ЕКОНОМІЧНИЙ ДЕТЕРМІНАНТ АКТИВІЗАЦІЇ СТАЛОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Ефективність життєдіяльності суспільства в значній мірі визначається його здатністю зважено реагувати на сучасні виклики часу. Це пов'язано з запровадженням різноманітних форм інвестиційного співробітництва, що викликає необхідність їх поглибленого дослідження в контексті сталого просторового розвитку. Досягнення сталого просторового розвитку передбачає створення оптимальних умов для життєдіяльності населення, функціонування господарюючих суб'єктів та їх екологічної безпеки.

Сталий просторовий розвиток регіону – це динамічний процес забезпечення ефективної ієрархічної взаємодії та зміни концентрації функцій соціальних, економічних, екологічних, інноваційних, інформаційних елементів (підсистем) простору життєдіяльності людей для повного та доступного для всіх верств нинішнього та майбутнього поколінь людей задоволення їхніх різноманітних потреб [1]. Він на пряму залежить від обсягів вкладеного у нього капіталу. Тому саме інвестиційне співробітництво регіонів є ключовим детермінантом для подолання кризи в країні, створення засад конкурентоспроможності економіки та для подальшого ефективного розвитку регіонів. Залучення капіталу в економіку регіону сприяє подоланню наявних диспропорцій, створює умови для економічної зацікавленості підприємств і територій у нарощуванні обсягів інвестицій, забезпечує оптимальну структуру товарного виробництва для найбільш ефективного використання сукупного інвестиційного потенціалу регіону, формує сприятливий інвестиційний клімат. Аналіз інвестиційної діяльності регіону дозволяє оцінити її вплив на сталий

розвиток регіону, визначити проблемні аспекти та окреслити необхідні зміни у системі регіонального управління.

Економічна природа інвестицій обумовлена закономірностями розширеного відтворення: чим активнішим є інвестиційний процес, тим стрімкішими є темпи відтворення засобів виробництва та робочої сили. У свою чергу, це обумовлює пошук найбільш привабливих об'єктів інвестування, пріоритетних і вигідних напрямів вкладання капіталу, консолідації зусиль на регіональному рівні з метою прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку територій [2]. Розвиток та реорганізація вітчизняних підприємств є ключовим завданням на регіональному рівні для підвищення інвестиційної привабливості регіону, а отже для залучення капіталу.

Аналізуючи інвестиційну діяльність у абсолютних величинах слід зазначити, що у 2016 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 4405,8 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу) проти 3763,7 млн дол. у 2015 році [3]. Даний приріст є незначним, враховуючи підвищення темпів інфляції та курсову різницю, але все ж дозволяє відслідковувати позитивну тенденцію. Найбільші обсяги надходжень прямих інвестицій були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність, – 2825,3 млн дол. США, підприємств оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – 524,9 млн дол. США та промисловості – 475,2 млн дол. США [3].

Звертаючи увагу на регіональний розподіл прямих інвестицій, можна визначити асиметричний характер надходження капіталу. Ключовими регіонами-реципієнтами інвестиційних ресурсів вже протягом багатьох років залишаються Київська область та м. Київ, Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Донецька області. Такі регіони, як Закарпатська, Чернівецька, Чернігівська області є абсолютними аутсайдерами у процесі залучення капіталу. І розрив цей є недосяжним. Для прикладу, частка Київської області становить 9,5% від усіх інвестицій в економіку країни. Для м. Києва це приблизно 30%. А у таких областях, як Чернігівська – ця цифра становить 1% від усіх інвестицій. Можна зробити висновок, що інвестор зацікавлений вкладати свої кошти в економічно розвинені регіони України, регіони, які є інвестиційно привабливими та де проводиться успішна регіональна інвестиційна політика.

Тому особлива увага має надаватися плануванню та управлінню як одному з найважливіших аспектів механізму управління інвестиційною діяльністю на рівні регіону. Слід відмітити, що управління інвестиційним процесом проходить шляхом впровадження регіональних інвестиційних програм, які розроблені за єдиною загальнодержавною методикою з активною участю і координацією дій між регіоном та урядом.

Важливу роль у забезпеченні сталого просторового розвитку регіону відіграє і побудова інвестиційної моделі. Саме вона визначає усі довгострокові інвестиційні цілі та ключові напрями соціально-економічного розвитку регіону в цілому. Інвестиційна модель дозволяє оцінити інвестиційний потенціал регіону, визначити ключові переваги інвестиційного клімату, перспективи та проблемні моменти у розвитку території. Оцінка інвестиційного потенціалу

регіону включає комплексний аналіз та дослідження наявного рівня використання потенціалу по регіонах України. Це забезпечує можливість прогнозування його майбутнього значення для ефективного управління процесом його формування та нарощування [4].

Впровадження інвестиційної моделі дозволяє окреслити необхідні зміни у стратегії розвитку регіону. Тому, важливим аспектом є взаємоузгодженість інвестиційної моделі із обраною загальною соціально-економічною стратегією розвитку регіону.

Під методикою оптимізації інвестиційного потенціалу маємо на увазі визначення регіоном оптимальної і адекватної стратегії його формування. Оптимальна стратегія повинна відповідати вимогам гнучкості реагування на кон'юнктуру, що змінюється, ринку капіталу, а також бути здатною досягати поставлених завдань з мінімальними витратами, максимізувавши соціально-економічний ефект від витрат на розвиток інвестиційного потенціалу [4].

Основними негативними чинниками, які стримують інвестиційну діяльність, є політична нестабільність держави, яка відображається в частій зміні законодавчих актів, в тому числі, з інвестиційних питань. Правова незахищеність вкладів інвестора, відсутність гарантії їх повернення, непрозоре використання коштів, що інвестуються, не сприяє активізації інвестиційного ринку [5].

Підсумовуючи сказане вище, слід зазначити, що інвестиційне співробітництво є ключовим детермінантом забезпечення сталого просторового розвитку регіону. Залучення капіталу є надзвичайно необхідним для подолання суттєвих диспропорцій у розвитку регіонів України. Лише ефективна державна політика та цілеспрямована діяльність органів державної влади на регіональному рівні, що проявляється у розробці та впровадженні інвестиційних програм, може створити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку регіону та країни в цілому.

Перелік використаних джерел

1. Павліха П.В. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід: монографія. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 380 с. – С. 20.
2. Гришко В.В. Регіональні чинники сталого розвитку регіону / В.В. Гришко // Економіка і регіон.– 2015.– № 4. – С. 46.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
4. Фінансово-інвестиційні детермінанти регіонального розвитку: монографія / О.В.Чернявська, С.Г.Міщенко, Н.С.Педченко та ін.; за заг. ред. О.В.Чернявської. – Полтава: ПУЕТ, 2012. – С. 71—73.
5. Мазій Н. Г. Інвестиційно-інноваційна діяльність та регіональні чинники формування привабливості регіонів [Електронний ресурс] / Н.Г.Мазій, О.Є.Войтик. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-2/doc/3/07.pdf>
6. Асаул А. Систематизація факторів, що характеризують інвестиційну привабливість регіонів / А. Асаул // Регіональна політика. – 2008. – № 2. – С. 53–62.

Стадницький Ю.І.,
доктор економічних наук, професор,
Політехніка Свентокшиська (Польща)

КОНКУРЕНЦІЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОСТОРОВОМУ ВИМІРІ

Правильний вибір технології виробництва продукції підвищує конкурентоспроможність підприємств. Тому удосконалення наукових підходів до підвищення критеріїв обґрунтування вибору технології виробництва продукції є важливим завданням.

Публікації з питань обґрунтування вибору оптимального варіанта технології є надзвичайно чисельними [1-6]. Попри наявність величезного масиву дослідження різноманітних аспектів, які стосуються обґрунтування вибору оптимального варіанта технологій, традиційно поза увагою дослідників залишаються просторові аспекти. Як цілком справедливо зазначав всесвітньо відомий учений, визнаний авторитет в питаннях історії економічної думки Марк Блауг, класична та неокласична економічні теорії обмежилися вивченням «країни чудес, позбавленої будь-яких просторових характеристик» [7, с. 581]. Економічна теорія використання простору й особливо теорія розміщення господарських об'єктів розквітла й сформувалися ще у ХІХ ст., але ці процеси відбувалися майже у повній ізоляції від основних течій економічної науки – як «класики», так і «неокласики». Згідно з дослідженнями Марка Блауга основна течія економічної науки аж до 1950 року обмежувалася аналізом економічних явищ поза їх просторовими характеристиками [7, с. 568]. Зазначимо, що у сфері економічного обґрунтування вибору оптимальних технологій виробництва продукції результати досліджень просторової економіки й досі ігноруються.

Вибір оптимальної технології виробництва продукції можливий і за умов завчасно вибраного місця простору, однак такий підхід є концептуально помилковим, оскільки він ігнорує таку взаємозалежність, як «місце – оптимальна технологія». Тобто, такий підхід ігнорує ту обставину, що не лише вибір технології залежить від місця, але і вибір місця залежить від технології. Тому правильною буде така послідовність вибору оптимальної системи технологій виробництва обраного виду продукції у межах відповідного просторового аналізу:

- 1) окреслюються просторові межі аналізу;
- 2) в окреслених просторових межах формується перелік можливих місць виробництва (ММВ) обраного виду продукції (серед яких можуть бути вже існуючі місця виробництва);
- 3) для кожного ММВ обґрунтовується вибір оптимальної технології з множини можливих (для кожного існуючого місця виробництва одночасно з новими технологіями як можлива розглядатиметься уже існуюча технологія) – конкуренція технологій у ММВ;

4) вибрані технології (оптимальні для відповідних ММВ) будуть порівнюватися за економічними показниками між собою – конкуренція технологій на відстані (конкуренція ММВ, перший етап відсіювання ММВ);

5) ММВ, де технології програли конкуренцію на відстані, вважаються неперспективними для виробництва обраного виду продукції (ММВ, які відсіялися на першому етапі);

6) ММВ, де технології не програли конкуренцію на відстані, вважаються перспективними для виробництва обраного виду продукції (ММВ, які не відсіялися на першому етапі);

7) перспективні ММВ оцінюються за критерієм розміру ринку збуту (другий етап відсіювання ММВ);

8) ММВ, негативно оцінені за критерієм розміру ринку збуту, не рекомендуються як місця доцільного виробництва (МДВ) (ММВ, які відсіялися на другому етапі);

9) ММВ, позитивно оцінені за критерієм розміру ринку збуту, рекомендуються як МДВ. ММВ, які не відсіялися на другому етапі, вважаються остаточно невідсіяними.

Оскільки в різних місцях оптимальними можуть бути різні технології, то групово-просторовий підхід дозволяє обґрунтувати оптимальну систему технологій виробництва продукції. Саме групово-просторовий підхід є правильним, оскільки інакше можна обґрунтовувати вибір оптимальної технології виробництва продукції для місця, в якому виробляти – не доцільно.

Коротко охарактеризуємо окремі етапи наведеної послідовності. Окреслення меж простору, де слід виконувати пошук оптимальних місць виробництва, базується на врахуванні властивостей відповідної продукції та її споживачів. Основною з цих властивостей є транспортабельність: чим більш транспортабельною є продукція, тим ширші межі просторового аналізу відносно очікуваного ринку збуту для пошуку оптимальних місць виробництва продукції, і навпаки. Встановлення меж для просторового аналізу повинно відбуватися з урахуванням не лише транспортабельності продукції (чи споживачів, якщо йдеться про послуги), але й особливостей простору довкола очікуваного ринку збуту. Ще одним чинником, що впливає на межі для просторового аналізу, є чинник державної політики щодо безпеки. Багато країн, зокрема, США, Росія, Франція провадять політику виробництва зброї у межах національної території. Тому в такій ситуації просторовий аналіз обмежується територією відповідної країни. Чинником, який впливає на межі просторового аналізу, є бажання виробника зменшити ризики різкої зміни курсу валют. Тому простір аналізу часто визначається «валютним простором» (окремо від держави чи економіко-політичного союзу держав). Варто звернути увагу на постійну тенденцію до збільшення простору аналізу: сучасна глобалізація характеризується тим, що "транспортна революція" доповнюється лібералізацією світової торгівлі, пониженням тарифних бар'єрів та скороченням обмежень щодо руху капіталу.

ММВ – це місце простору, яке варто досліджувати з огляду доцільності виробництва оцінюваного виду продукції. Критерієм перетворення якогось

місця у ММВ є відповідність його властивостей властивостям сторони «виробництво продукції», які варто враховувати при обґрунтуванні вибору місця виробництва. Властивості сторони «виробництво продукції» – це сукупність властивостей: технологій виробництва продукції; ресурсів, що використовуються в технологіях при виробництві продукції; забруднюючих агентів, які утворюються в ході реалізації технологічного процесу при виробництві продукції; продукції, яка виробляється.

Властивості сторони «виробництво продукції», які стають чинниками розміщення, зумовлюють доцільність її орієнтації при розміщенні на місця, які володіють якостями відповідності зазначеним властивостям. Тому, відповідаючи на запитання «де?» чи на запитання «чому тут?», ми повинні виявляти не окремі чинники розміщення, а їхні пари.

При формуванні переліку ММВ слід пам'ятати:

- виробництво аналогічної продукції може відбуватися за допомогою різних технологій, які можуть мати різні чинники розміщення;
- значення різних чинників розміщення змінюється під впливом НТП, а також змін у кон'юнктурі ринку та державному регулюванні економіки.

Обрана технологія (оптимальна для відповідного ММВ) буде порівнюватися за економічними показниками з технологіями інших ММВ. Цей етап можна назвати конкуренцією ММВ або конкуренцією технологій на відстані. У місцях із значними витратами виробництва не доцільно виробляти продукцію, якщо є можливість виробити аналогічну продукцію у місці з нижчими витратами і перемістити її у місце, де витрати на виробництво будуть вищими. Це буде дешевше, ніж виробити у місці вищих витрат.

Про недоцільність виробництва відповідного виду продукції в певному місці за попередньо обраною (оптимальною для цього місця) технологією можна говорити й тоді, коли у його ринковій зоні не буде споживачів. ММВ, негативно оцінені за критерієм розміру ринку збуту, не рекомендуються як МДВ (етап 8), а ММВ, позитивно оцінені за критерієм розміру ринку збуту, рекомендуються як МДВ (етап 9).

Таким чином, при обґрунтуванні вибору оптимальної системи технологій виробництва обраного виду продукції у межах відповідного простору аналізу слід діяти так:

- 1) обґрунтувати «як виробляти» оцінюваний вид продукції у кожному з ММВ (тобто, вибрати оптимальну технологію для кожного ММВ);
- 2) обґрунтувати «чи варто» у певному ММВ виробляти оцінюваний вид продукції (тобто, обрати ефективні ММВ).

Вибір ефективних ММВ одночасно стане вибором ефективних технологій. Саме такий шлях гарантує правильне обґрунтування оптимальних систем технологій і саме це є важливим внеском теорії просторової економіки в теорію ефективності капіталу. Подальші дослідження у сфері порівняння технологій є перспективними за напрямом аналізу місця (частини простору) як незамінної складової технології.

Перелік використаних джерел

1. Біянська І. Оцінювання економічної ефективності інвестиційних проектів / І. Біянська // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 149–154.
2. Богачев В.Н. Прибыль?!.. (О рыночной экономике и эффективности капитала) / В.Н. Богачев. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 287 с.
3. Дамодаран А. Инвестиционная оценка: инструменты и методы оценки любых активов: пер. с англ. / А. Дамодаран. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 1316 с.
4. Ярошенко Ф.А. Управление инновационными проектами и программами на основе системы знаний Р2М / Ф.А. Ярошенко, С.Д. Бушуев, Х. Танака. – К.: Саммит, 2012. – 272 с.
5. Baddeley M. C. Investment Theory and Analysis / M. C. Baddeley. - NY: Palgrave Macmillan, 2003. – 390 с.
6. Eklund J. E. Q-theory of Investment and Earnings Retentions-Evidence from Scandinavi / J. E. Eklund. - Empirical Economics, 2010. - vol. 39. - С. 793-813.
7. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі: пер. з англ. / М. Блауг. – К: Основи, 2001. – 670 с.

УДК 65.012.12

Ткач О.В.,

доктор економічних наук, професор

Максимюк М.М.,

аспірант

Баланюк С.І.,

кандидат економічних наук,

ДВНЗ «Прикарпатський національний

університет ім. Василя Стефаника»

ПЕРСОНАЛ ЯК ОСНОВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сільське господарство України сьогодні є однією з найпріоритетніших галузей виробництва нашої країни і важливою складовою національної економіки, що прямо впливає на інші галузі економіки. Така ситуація характерна для економік постсоціалістичних країн, де важливе значення, особливо на сучасному етапі, має забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємств АПК. При чому спільним елементом вищевказаних понять виступає загроза, як сукупність негативних чинників (зовнішніх та внутрішніх) і реальна ознака небезпеки, що заважає реалізації економічних інтересів суб'єкта господарської діяльності.

При цьому умови функціонування підприємств у ринковому середовищі стають більш жорсткішими внаслідок розширення кола ймовірних загроз та небезпек [1], що підвищують рівень ризиковості провадження досить специфічного виду підприємницької діяльності, яким є сільське господарство, а саме: сезонність виробництва та залежність від природно-кліматичних умов, недобросовісна конкуренція і корупція, рейдерство та інші загрози, спричинені

недосконалістю законодавства, інфляція, проблеми з залученням зовнішніх джерел фінансування та ін.

Саме тому в умовах нестабільного середовища (політичного та економічного) поняття безпеки стає невід'ємною складовою умовою існування кожного підприємства, особливо в аграрній сфері. Саме економічна безпека здатна забезпечити підприємству ефективне функціонування, економічну стабільність, розвиток та підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Досить велика кількість теоретичних праць вчених підкреслює важливість поняття "економічна безпека" на сучасному етапі, але її функціональні складові все ще недостатньо повно розкрито і обґрунтовано, особливо щодо сільськогосподарських підприємств, що формуються за рахунок різноманітності підходів та значною динамічністю ринку та світової кон'юнктури.

Вченими класифіковано такі основні підходи до визначення економічної безпеки підприємств, як: конкурентний, гармонізаційний, фінансовий, силовий, ресурсно-функціональний та ін. [2]. Необхідно підкреслити, що кожен із підходів характеризується низкою спільних та відмінних рис. Так, згідно з "силовим підходом", економічна безпека підприємства полягає в захисті комерційної таємниці підприємства, а загальний рівень надійності цілої системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабкішої ланки, якою вважають персонал [3, с. 43-44; 4, с. 147]. Даний підхід характеризується досить обмеженим трактуванням категорії і враховує не всі можливі внутрішні та зовнішні чинники, що можуть перерости в загрозу.

Навіть враховуючи, що підприємство є відкритою економічною системою та знаходиться в тісній взаємодії із зовнішнім середовищем, виділення персоналу як однієї з основних складових успіху та конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства є достатньо обґрунтованим. Проте, чи дійсно саме персонал є потенційно найслабкішою складовою економічної системи, якою є кожне підприємство? З цією метою варто проаналізувати важливість і вплив інших факторів, що впливають на підприємства, зокрема сільськогосподарські. Всі ці фактори можна розділити на внутрішні (до яких варто віднести в першу чергу персонал, адже саме від нього залежить як ефективність всіх внутрішніх процесів на підприємстві, в т.ч. використання його ресурсів, так і результати співпраці з іншими економічними агентами) та зовнішні (які також доцільно розділити на загальні та специфічні).

Зовнішні загрози економічній безпеці мають різний характер на мега-, макро-, мезо- й мікрорівнях ієрархії управління економікою [5, с. 129] і є складною динамічною системою.

До мегарівня відносять міжнародну економіку, а також, в комплексному її уявленні, глобальну або світову. Особливостями цього рівня є градація країн за ступенем економічного розвитку. До макрорівня відносять національну економіку, економічну безпеку якої забезпечує стале зростання всіх макроекономічних показників.

До мезорівня відносять економіку регіонів. Особливістю економіки цього рівня є максимальна наближеність ресурсів і результатів до населення. Об'єктами безпеки цього рівня є регіональні економічні системи.

До мікрорівня класично відносять економіку підприємства. Це є базовий рівень економіки регіону та країни, де майже всі економічні перетворення, по суті, направлені на поліпшення функціонування окремого підприємства [6, с. 7]. Між мікро- і мезорівнем можна виділити ще одну перехідну категорію, а саме економічну безпеку галузі, що формує специфічні фактори впливу на діяльність кожного конкретного підприємства. Сьогодні сільськогосподарське підприємництво є найбільш ризиковим видом діяльності. Це пов'язано з тим, що процес виробництва включає в себе кілька стадій (наприклад, у галузі рослинництва це оранка, підготовка ґрунту до сівби, сівба культур, догляд за посівами, збір урожаю і т.д.), на кожній з яких аграрний товаровиробник може зазнати збитків внаслідок помилкових дій, прийняття невірних рішень або негативної дії навколишнього середовища [7, с. 141]. Всі вищезазначені фактори можуть мати як позитивний, так і негативний ефект для загального показника економічної безпеки, а їх загальний вплив буде мати відносно рівний вплив на рівень економічної безпеки кожного сільськогосподарського підприємства регіону.

Отже, різниця рівнів економічної безпеки підприємств конкретного регіону буде сформований індивідуальними особливостями, які варто обмежити двома показниками, що мають прямий причинно-наслідковий зв'язок з якістю персоналу, його професійністю та розумінням процесів, що відбуваються в економіці. До таких показників пропонується віднести динамічний показник якості і ефективності прийнятих управлінських рішень та відносно статичний показник діючої системи управління, організації виробничих процесів та взаємодії з зовнішніми контрагентами.

Недостатня увага до ролі і місця економічної безпеки сільськогосподарських підприємств призводить до неадекватної реакції на небезпеки та загрози, що виникають у сучасному економічному середовищі, і, як наслідок, окремі їх рішення виявляються помилковими, особливо щодо адаптації до зовнішнього середовища, використання технологій поведінки у нестандартних ситуаціях, реакції на фактори впливу тощо. Все це сприяє виникненню значних загроз у діяльності сільськогосподарських підприємств та втраті їх економічної безпеки. Отже, ризики та загрози економічній безпеці сільськогосподарських підприємств можна охарактеризувати як ймовірність (загрози) втрати підприємством частини свого виробничого потенціалу, наявних ресурсів, недоодержання прибутку або виникнення додаткових витрат у результаті здійснення виробничо-фінансової діяльності за рахунок впливу негативних факторів. Причому, якщо негативний вплив зовнішніх факторів не можна повністю нівелювати, то основним завданням буде його мінімізація. З іншого боку вплив внутрішніх факторів повинен мати тільки позитивне значення, адже в іншому випадку підприємство втрачає свою індивідуальність і конкурентні переваги, що автоматично “обнуляє” рівень економічної безпеки конкретного підприємства. В першому і другому випадку суб'єктом впливу є саме персонал підприємства, що дає підстави стверджувати, що саме персонал (або рівень його загальної ефективності, якість або ж навіть дієвість) є основним фактором, що формує рівень економічної безпеки в динаміці. З цієї

точки зору доцільним є подальший розвиток поглядів на економічну безпеку як на загальну “оцінку” персоналу підприємства.

Перелік використаних джерел

1. Фарафонова Н. В. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств та її функціональні складові / Н. В. Фарафонова. // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_21
2. Коваленко О. В. Підходи до визначення поняття економічної безпеки підприємства / О. В. Коваленко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 1. – С. 65–72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_1_12
3. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. – Монография. – К.: Издательский дом «Ин Юре», 2005. – 400 с.
4. Яременко О. Ф. Середовище підприємства як чинник небезпеки діяльності суб'єкта господарювання / О. Ф. Яременко // Вісник ХНУ. – 2006. – №5. – Т.2. – С. 144–150.
5. Васильців Т. Г. Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства. / Т. Г. Васильців, М. Б. Пасічник // Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 128–135.
6. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк, Т. М. Гордієнко // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 6–8.
7. Кобилянська О. М. Ризик як економічна категорія та його особливості в аграрному виробництві / О. М. Кобилянська // Економіка АПК. – 2008. – № 1. – С. 140–145.

УДК 37.001.035+036

Химинець В.В.,

доктор фізико-математичних наук, професор,
Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

ОСВІТЯНСЬКІ РЕФОРМИ І РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ЗАКАРПАТТЯ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Регіону Карпат Євросоюз відводить надзвичайно важливу роль у формуванні сталого розвитку всього континенту. Стратегія сталого розвитку передбачає, що продуктивні сили, структура економіки, рівень та характер використання природних ресурсів (земельних, водних і мінерально-сировинних), масштаби і напрями вкладання фінансових ресурсів, організація техніко-технологічного прогресу територіальної економічної системи мають бути узгоджені не лише з поточними, а й з перспективними потребами соціуму. Зумовлено це тим, що Карпати упродовж тисячоліть були продуцентом чистого повітря, джерелом вологості повітря, створення запасів прісної води для всього Тисо-Дунайського басейну східної Європи. Загалом у Карпатах під особливу охорону взято 16% території, тут зосереджено 39 національних парків, 17

заповідно-ландшафтних областей, 13 регіональних ландшафтних парків та багато інших об'єктів загальною площею в 2,6 млн гектарів.

Не зважаючи на це, Карпати є одним із найбільш екологічно вразливих регіонів в Європі, особливо це стосується української частини гір. З об'єктивних і суб'єктивних причин намітилися (а в останні десятиліття поглибилися) тенденції до погіршення еколого-економічного стану в регіоні: розбалансовано господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат. Зокрема, лісистість у рівнинних районах і передгір'ях Карпат знизилась до 20,2%, а в гірських районах до 53,5%. Внаслідок збезліснення схилів Карпат активізуються зсувні процеси, збільшується кількість паводків на гірських річках, інтенсивно руйнується родючий шар ґрунту, змінюється мікроклімат. Заліснення вирубок монокультурою ялини призводить до частих буреломів і, як наслідок, до зсувів землі та деградації території. Значно ускладнилася і соціально-економічна ситуація — щорічно за межі України в пошуках роботи виїжджає значна частина працездатного населення (за межами України працює за різними оцінками 4,0 – 7,0 млн чол. – в основному вихідці із західної України).

Особлива роль у забезпеченні умов сталого розвитку цього регіону належить Закарпатській області, розташованій в низинній, передгірській і гірській частинах Карпат, які на території України є основою Європейського вододілу між басейнами Балтійського (р.Сян) і Чорного (р. Дністер, Прут, Тиса) морів. На південно-західній частині країни область межує із Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. В Україні Закарпаття разом із Івано-Франківською, Львівською та Чернівецькою областями відноситься до складу Карпатського економічного регіону.

У той же час Закарпатська область розташована у надзвичайно ризикогенній зоні потенційних паводків і повеней, що, за відсутності сучасної системи протипаводкових та протиповеневих споруд, становить значну небезпеку для населених пунктів і сільськогосподарських угідь. Господарський комплекс Закарпатської області має складну галузеву та функціонально-компонентну структуру. Стагнаційні процеси в національній економіці впродовж останніх десятиліть призвели до значних структурних зрушень, що змістило центр тяжіння ділової активності в галузі, які базуються на використанні місцевого природно-ресурсного потенціалу. Сьогодні найвищий рівень впливу на формування валового регіонального продукту регіону має продукція сільського господарства (0,78 %), суттєвий – використання свіжої води (0,25 %) та незначний – обсяг продукції лісового господарства (0,15 %). У всіх галузях народногосподарського комплексу Закарпаття зайнято не більше 400 тис чол., із них 248 тис працює у бюджетних сферах (освіта, медицина, культура, державний управлінський апарат, силові структури тощо), понад 60 тис чол. зайнято в обслуговуючій сфері і тільки близько 80 тис чол. зайнято у виробничій сфері (приладобудівельна, машинобудівна, лісо-деревопереробна, переробна і будівельна галузі).

На території Закарпатської області зосереджена значна кількість екологічно небезпечних об'єктів, а саме п'ять із ста, що є найбільшими забруднювачами довкілля в Україні. Для Закарпатської області особливо гострою є проблема гірських районів, які характеризуються малоземеллям, тут домінує крутизна схилів, мають місце потужні ерозійні процеси, що зумовлює необхідність організації спеціальних природоохоронних систем, відповідного раціонального природо-користування. Гірські території регіону завжди відставали в економічному розвитку порівняно з низинними та передгірськими внаслідок нерозвинутості виробництва, виробничої і соціальної інфраструктури.

На стан довкілля особливо негативно впливає відсутність у більшості гірських населених пунктів регіону водовідведення, централізованого вивозу сміття та його переробки. Важливими завданнями, які потребують нагального вирішення у сільських поселеннях, є ліквідація несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів, їх облік, знешкодження та утилізація. Значні техногенні небезпеки та екологічні загрози формуються внаслідок вичерпування природних ресурсів та закриття видобувних підприємств.

Велике занепокоєння викликає значна забрудненість ґрунтів регіону мінеральними добривами і пестицидами, спричинена галузевою спеціалізацією сільського господарства – виробництвом овочів і технічних культур, особливо окремих ранніх сортів овочів і фруктів (на Закарпатті – капусти, томатів, перцю, суниці тощо). Значна дестабілізація екологічної ситуації регіону і курортно-рекреаційних зон пов'язана з науково необґрунтованим вирубуванням лісів. Так, у період з 1947 по 1957 роки у Карпатах заготовлено понад 70 млн м³ деревини, унаслідок чого знеліснено 20 % площі. Ситуація з вирубкою лісу повторилася на зламі століть. В останні два десятиліття тільки на Закарпатті вирубано 86 тис. га лісу, знеліснено майже 11 % усієї вкритої лісом площі.

Керівні структури Євросоюзу чітко окреслили пріоритетні завдання, які потрібно Україні виконати в доінтеграційний період (дорожня карта євроінтеграції для України). Основні з них стосуються реформ, які потрібно здійснити в політичній, економічній і освітянській площинах. Євроспільнота цілеспрямовано вимагає від України змістити акценти у науково-технічному розвитку з техногенно-економічного на гуманістично-екологічне спрямування. Природні ресурси у таких підходах слід розглядати не тільки як засіб розвитку продуктивних сил, але й як фактор середовища, в якому живе людство. Основна увага акцентується на інноваційно-гуманістичній спрямованості принципів, засобів і цілей еколого-економічного розвитку. Слід усвідомлювати, що реалізація таких ідей вимагає, насамперед, еколого-економізувати освіту, і саме ці ідеї мають бути покладені в основу реформ, які здійснюються в останні роки в Україні з метою децентралізації влади і оптимізації адміністративної структури.

Дослідженнями встановлено, що основною передумовою подолання стагнаційних процесів в економічній та екологічній сферах є здійснення еколого-економічної реструктуризації господарського комплексу з урахуванням

природно-ресурсної бази, ефективного використання наявного оздоровчо-туристичного потенціалу, вигідного географічного положення, екологічних переваг території, *соціально-економічної специфіки гір*. Значною конкурентною перевагою Карпатського економічного району є його екологічний стан, оскільки порівняно з іншими регіонами природа Карпат зазнала менших втрат і в багатьох місцях зберегла свій первісний стан, що дуже важливо для організації різноманітних форм відпочинку і туризму. З іншого боку, винятково важливе кліматорегулююче значення Карпат як для України, так і для сусідніх європейських держав, загострює питання збереження унікальної природи регіону. Магістральний напрям еколого-економічної реструктуризації господарського комплексу Карпатського регіону бачиться в поєднанні чистоти довкілля з розвинутою інфраструктурою та висококваліфікованими кадрами як базовий елемент інноваційного ядра комплексоутворення та розширеного відтворення ресурсно-виробничого потенціалу.

У межах гірських територій Українських Карпат сьогодні в повному обсязі представлена лише одна умова розміщення високотехнологічних виробництв – чистота довкілля. Тому з метою залучення в гірські райони екологічно чистих та високотехнологічних виробництв, які ставлять високі вимоги до чистоти навколишнього природного середовища, необхідно зосередити зусилля на створенні потрібної для них інфраструктури та підготовки належних кадрів, орієнтуючись, передусім, на місцеве населення.

У цьому контексті саме рівень еколого-економічних знань та культура особистості і соціуму в цілому визначають стан економіки, природного довкілля і внутрішній світ кожної людини. При цьому особливого значення набуває процес виховання в кожній людині сучасного еколого-економічного світогляду, бережливого ставлення до природи, розуміння домінант природних благ над штучно створеними матеріальними цінностями, усвідомлення розумної необхідності власних потреб, відсутності споживацької психології, готовності добровільно підпорядкувати свої інтереси законам природи, інтересам розвитку суспільства. Саме тому стратегія реформування освіти в області, в контексті поняття «європейський вимір в освіті», має базуватися на сучасному принципі випереджальності науки над природоперетворювальною діяльністю людей. Слід усвідомлювати, що тільки інтелект і еколого-економічна культура, тобто безперервна освітянська навчально-виховна робота можуть позитивно вплинути на мораль суспільства і перевести його взаємовідносини з біосферою на шлях розумно обґрунтованого існування та сталого розвитку.

Черленяк І.І.,

доктор наук з державного управління, професор,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри міжнародного бізнесу,
логістики та менеджменту

Федурця В.П.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу,
логістики та менеджменту,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МЕНЕДЖМЕНТ ФІРМИ ТА КОМПЛЕКСНА ОПЕРАЦІЙНА МАТРИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасний ринок як у внутрішньоекономічному, так і у зовнішньоекономічному вимірах передбачає жорстку конкуренцію між фірмами, що актуалізує розробку усе більш досконалих інструментів менеджменту [1]. Основним завданням менеджменту сьогодні є формування конкурентних переваг та можливостей. Важливими платформами формування конкурентних можливостей фірми є управління прибутками, управління ланцюжком складання доданої вартості та управління витратами.

Найбільш «прозорою» серед цих платформ конкурентного потенціалу є система витрат. Але і вона – це динамічно складна структура-процес. Система менеджменту витрат потребує постійної оптимізації управління ресурсами підприємства — матеріальними, фінансовими, трудовими й процесами їх використання. Система менеджменту витрат базується на трьох основних принципах: глибокому аналізі діяльності фірми; побудові всієї системи управління на оцінці витрат; постійному процесі вдосконалення діяльності [2]. Але на сучасному етапі викликів менеджменту треба розробляти методи гармонізації всіх трьох платформ сумісно. Для поєднання та гармонізації трьох вищевказаних платформ конкурентоздатності менеджмент фірми повинен існувати в трьох субстанціальних формах: структура, процес, функція. Розвиток фірми в ринкових умовах найчастіше гальмується саме «перекосами» в балансі між вагомністю цих форм. Поряд з цим, для оптимального функціонування менеджменту фірми повинен забезпечуватися і баланс між оперативними, тактичними та стратегічними завданнями, цілями та ресурсами фірми. Для досягнення вказаних гармонізованих між собою балансів доцільно використовувати комплексну операційну матрицю.

Для проектування комплексної операційної матриці доцільно виділити кілька рівнів аналізу та, відповідно, рівнів композиційної складності діяльності. Їх можна починати аналізувати-синтезувати насамперед із дослідження платформи витрат. Виходимо з того, що універсальною якісною базовою характеристикою, яка динамічно зв'язує організацію-структуру та організацію-процес в єдине ціле, є виробнича та (або) управлінська дія (акт). Розглянемо на

цій підставі послідовно-змістову структуру організаційно-виробничої діяльності. Застосовуємо такий алгоритм аналізу-синтезу.

1) Мінімальною, з точки зору аналізу, частиною якісної базової характеристики діяльності співробітника організації (фірми) є операція. Це найпростіша (елементарна) дія, як правило, зв'язана з одним елементом, одним актором, однією компонентою системи. Операція має такі характеристики:

а) виробнича операція виконується, як правило, без залучення свідомого контролю виконавця, якщо не виникає в цьому необхідності. Кожна виробнича операція колись була дією, контрольованою свідомістю;

б) управлінська операція теж базується на доведеній майже до автоматизму звичці управлінця вибирати стандартне рішення, що відповідає стандартній ситуації або аналогу стандартної ситуації;

в) управлінська операція базується на певному нормативі. Результат управлінської операції визначається цим нормативом.

2) Дія – послідовність кількох операцій:

а) виробнича дія – кілька послідовно виконаних виробничих операцій, по завершенню яких виконавець здійснює усвідомлений контроль;

б) управлінська дія – послідовність управлінських кроків-операцій має, як правило, форму підготовки складових альтернативи формулювання управлінського рішення, комунікації.

3) Процедура – кілька послідовно виконуваних дій:

а) виробнича процедура виконується конкретним виконавцем або групою виконавців і результатом її є певний матеріальний або інформаційний продукт, якість якого можна оцінити стандартизованими методами контролю;

б) управлінська процедура – підготовка, формулювання управлінського рішення та його доведення до виконавців у певній матеріальній формі.

4) Базові продуктивні процеси:

а) у виробничому зрізі – це послідовність взаємозалежних процедур, що виконуються різними групами виконавців і приводять до сформованого продукту, вагомого для організації;

б) в управлінському зрізі – це послідовність процедур які забезпечують вибір мети, планування виробництва, бюджетування, контроль, координацію та мотивацію.

5) Напрямки діяльності організації – згруповані за орієнтацією на потреби зовнішнього середовища базові продуктивні процеси та їх цілі.

6) Загальна мета, конкретизовані в розрізі актуарій часу цілі та план досягнення цілей організації як єдності наслідків функціонування напрямів діяльності організації, результати та ресурси створені організацією в цілому.

7) Схема рівнів та карта локалізації в структурі організації потенційних та існуючих конфліктів:

Операційна матриця організації разом із аналізом динаміки етапів процесу організації розкриває сукупність механізмів, взаємодій, джерел та чинників, які створюють необхідні умови для переходу «оптимальне-неоптимальне» і достатні умови для переходу «неоптимальне-оптимальне». Найважливішим із

цих механізмів є виникнення каналів взаємодії інтервалів функціональної та операційної мінливості та каналів взаємодії областей невизначеностей.

Операційна матриця дає можливість побачити та розглянути проблеми формування процесу організації структури та процесу «виробництва» як взаємно комплементарні задачі: *традиційно-розподільчу та конструкційно-оптимізаційну*. Тобто, за її допомогою можна сформулювати алгоритм композиції організації фірми та алгоритм декомпозиції системи функцій, інструментів, засобів виробництва, технік організації, загального процесу виробництва оргструктурою своєї продукції та забезпечення її автопоезису.

Застосування саме операційної матриці (та похідних від неї) в оптимізаційному підході через певний період діяльності організації на основі набутого досвіду дає можливість аналізувати та встановити чи вибір можливих варіантів суміщення-об'єднання операційних (діяльнісних) та функціональних інтервалів елементів на старті організаційного процесу був правильним чи ні. Операційна матриця, за умови доповнення її системою оцінки параметрів часу, доцільності та якості виконання операцій, дає можливість порівняти стартове уявлення про еталон структури та еталон операційних параметрів діяльності організації із реальним станом справ. Також, ретроспективно аналізуючи набутий фірмою досвід, використання комплексної операційної матриці надає можливість оцінювати: вірно чи ні був обраний стартовий «еталонний баланс» розподілів повноважень персоналу, його завдань та функцій, як за рівнями ієрархії, так і за центрами відповідальності операційної системи фірми. Операційна матриця дає можливість відслідковувати, як із можливих та доцільних на етапі старту операційних інтервалів виконання операцій-дій-функцій як за часовими, так за продуктивними ознаками формується актуальна інтегральна продуктивність фірми та оцінити вклад у її формування системи менеджменту фірми. Вона також дає оцінку ризиків відхилень.

Після проходження стартового етапу становлення-оптимізації організації фірми, керівникам, менеджерам та й виконавцям треба звикнути та сприйняти як належне, що менеджмент:

- перманентна оптимізація, тобто процес, що протікає і в часі, і в просторі;
- організація – це функціональна система-процес;
- оптимізація функціональної системи – це постійний пошук деякого стану, що відповідає умовам функціональної дієздатності як системи в цілому, так і її частин, та відповідає критеріям-обмеженням, які задаються в умовах цілепокладання задачі функціонування.

Менеджмент фірми здатен виступати як цільна функціональна система лише за таких умов і обставин, коли функції кожного елемента та кожного рівня встановлені несуперечливим чином (певним формальним або неформальним форматом) в усіх просторах діяльності організації. З метою оптимізації використання наявних ресурсів функції кожного елемента менеджменту повинні координуватися (співвідноситися з) операційною матрицею. Операційна, операційно-функціональна та функціонально-діялісна матриці повинні координувати-контролювати якісний та кількісний зміст профілів функціональної системи організації фірми та платформ конкурентних

можливостей. Саме на основі співставлення даних цих трьох матриць доцільно давати оцінку-рефлексію операціям та функціям, які забезпечують виконання та уточнення і можливе перепрограмування виробничого процесу фірми. На основі даних вказаних матриць, беручи до уваги і тактичні, і стратегічні цілі фірми, доцільно час від часу заново діагностувати спектр можливостей формування ланцюжка доданих вартостей центрами відповідальності та аналізувати оптимальну структуру та функції центрів витрат.

Перелік використаних джерел

1. Захарчин Р.М. Особливості та стратегічні завдання сучасного менеджменту організацій / Р.М. Захарчин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ej.kherson.ua/journal/economic_14/58.pdf
2. Шаповал Т.С. Менеджмент витрат як один із напрямів забезпечення росту прибутку / Т.С. Шаповал, Г.І. Міокова //Наукові записки КНТУ. – 2011. – С. 205.

**РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ТА СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА**

УДК 504.062

Гладкий О.В.,

доктор географічних наук, доцент,
професор кафедри туризму та рекреації

Мірзодасєва Т.В.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туризму та рекреації,

Київський національний торговельно-економічний університет

**РАЦІОНАЛЬНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ І КОМПЛЕКСНА
ПЕРЕРОБКА СИРОВИНИ ЯК ОСНОВНА ДЕТЕРМІНАНТА
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

Високі темпи розвитку виробництва в умовах науково-технічної революції обумовлюють прискорений ріст споживання і використання природних умов і ресурсів. У той же час технічна озброєність виробництва часто не супроводжується рівним за масштабом посиленням природоохоронних заходів. Це призводить до того, що в цілій низці регіонів виникають серйозні проблеми із забезпеченням виробництва необхідними предметами праці, сировиною, напівфабрикатами, які можна одержати в процесі природокористування. Реальні можливості природокористування у великій мірі обумовлені також розміщенням природних ресурсів, їх територіальним системоутворенням, що посилює регіональний характер виробництва.

Процес системоутворення нерозривно пов'язаний з природокористуванням. Тісні зв'язки між природокористуванням і виробничим системоутворенням обумовлюють необхідність хоча б наближеного визначення масштабів споживання у виробництві сировини, палива, а також лісу, металу, води та багатьох інших матеріалів. Особливо важливо мати можливість зіставляти виробничі потреби в ресурсах на перспективу з реально існуючими потребами сьогодні. Таке співвідношення можливе лише при наявності прогностичних даних в регіональному аспекті [1].

Співставлення обсягів виробленої продукції ресурсних галузей господарства із можливостями їх забезпеченості природними матеріалами необхідне перш за все тому, що розвиток виробництва і природокористування – це аспекти єдиного процесу. Без росту природокористування неможливий розвиток виробництва, без розвитку виробництва неможливі раціоналізація природокористування і охорона природи. Природокористування – це поняття досить об'ємне. Воно включає в себе проблеми комплексного використання природних умов і ресурсів у певних територіальних поєднаннях, їх охорону, а в багатьох випадках відновлення і перетворення. Для господарства саме

територіальні відмінності географічного середовища являють найбільший інтерес, бо вони визначають специфіку природокористування того чи іншого району з певним комплексом утворень [2;3].

Сучасні територіально-виробничі системи районів, в межах яких вирішуються важливі економічні завдання і проблеми природокористування, стають об'єктами географічних, економічних і спеціальних комплексних досліджень. Виділені на основі певної спільності щодо характеру використання природних умов і ресурсів ці території охоплюють окремі адміністративно-економічні одиниці, пов'язані між собою спільністю економіко-географічного положення і спеціалізацією господарства, яка відповідає, в основному, характеру природокористування. Єдність території обумовлена також економічним, технічним, організаційним взаємозв'язком і взаємообумовленістю при різномасштабності розвитку продуктивних сил. Для формування єдиної території в багатьох випадках має значення історична спільність і взаємозв'язок виробничих утворень, які входять в систему, а також розвиток єдиної виробничої і соціально-побутової інфраструктури.

Сучасні територіально-виробничі системи формуються дещо інакше, ніж це було у минулому. Вони створюються на основі принципу єдності суспільства і природи. Практика починає відходити від абсолютного протиставлення суспільства природі, вона все більше враховує необхідність планування географічного середовища як умови дальшого розвитку людського суспільства. Так, за М.М. Некрасовим, природні ресурси і їх регіональний розподіл можна розглядати як важливий елемент територіальних пропорцій господарства, свого роду фундамент, на якому будується економічна структура багатьох регіонів [4].

Розподіл природних ресурсів по території, їх якісна і кількісна характеристика залежать від природних факторів (геологічного, гідрологічного, ґрунтового та ін.). Однак господарське використання, економічна оцінка перетворюють природні ресурси на категорію економічну, яка має принципове значення для підвищення ефективності суспільного виробництва.

У наш час взаємодія суспільства і природи набула таких великих масштабів, що використання у виробництві різних природних ресурсів по суті веде до великих змін навколишнього середовища. В багатьох регіонах світу здійснюється цілеспрямована зміна довкілля не лише з метою використання природних багатств, але й для того, щоб радикально змінити умови життєдіяльності людства. В урбанізованих регіонах ці зміни є найбільш відчутними. Промисловість і транспорт викидають в атмосферу величезну кількість газів, технічне використання води призводить до зміни її хімічного складу, насичення тими хімічними елементами, які негативно впливають на здоров'я людини. Безперервний ріст видобутку і використання у виробництві природних ресурсів призводить до їх поступового виснаження і дефіциту. Особливо гостродефіцитними в багатьох районах є паливні ресурси і запаси прісної води. Вплив суспільства на природу став сьогодні настільки значним, що помітний екологічний дисбаланс, який може призвести в деяких регіонах до екологічної кризи. Різкі прояви екологічного дисбалансу помітні насамперед у

великих промислових ТВС (територіально-виробничих системах), в агломераціях, для яких характерне постійне перевищення концентрації шкідливих речовин в повітряних басейнах, дефіцит біологічно кондиційної питної води, нагромадження радіонуклідів та інших шкідливих речовин в натуральних харчових продуктах [1].

Швидкий ріст масштабів виробництва і розвиток техніки призвели до того, що раціональне природокористування в районах інтенсивного системоутворення виступає тепер важливою суспільною проблемою. Тому при оцінці ефективності технічних рішень поряд з економічними все більше уваги приділяється екологічним проблемам, що висуває нові технічні завдання. До них відноситься зниження забрудненості атмосфери і стоків [3;5].

Найбільше занепокоєння викликає концентрація потенційно небезпечних виробництв в обмеженій кількості географічних точок, зокрема у великих промислових вузлах і старопромислових районах. Так, у п'яти найбільших містах України проживає понад 35% міського населення і зосереджено 40% підприємств енергетики; в містах з чисельністю населення від 500 тис. до 1 млн чоловік (11% міського населення) — більш ніж 50% потужностей підприємств металургії; в містах із чисельністю населення 250 – 500 тис. чоловік (16% міського населення) локалізується 43% потужностей хімічного виробництва. В п'яти областях України (Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Харківська), що займають майже 1/4 території країни, розміщено близько половини всіх основних фондів, у тому числі 66% енергетики, 75% паливної промисловості та 66% хімії [6;7].

Взаємодія суспільства і природи має досить суперечливий характер, що проявляється в практиці природокористування. З одного боку, зростає обмін енергії і матеріалів природи, які використовуються виробництвом і перетворюються у продуктивні сили суспільства. З іншого боку, в деяких випадках погіршуються природні умови життя населення, порушується необхідна для життя людини рівновага між компонентами природи. Створені природою за мільярди років розвитку природні замкнуті системи також порушуються. Виникає необхідність принципово по-новому підійти до всієї практики природокористування. Перш за все необхідно в районах інтенсивного розвитку промисловості застосовувати активні форми і методи охорони природи, які б обмежували або й повністю запобігали забрудненню довкілля. При цьому, звичайно, виникають проблеми: підвищення якості умов життя людей; збереження і перетворення ландшафтів урбанізованих територій; регулювання відтворення використаних природних ресурсів у виробничих процесах; формування територіальних господарських систем з урахуванням перспективи розвитку виробництва.

Розвиток виробництва посилює суспільний вплив на природу, але цей вплив повинен бути цілеспрямований на те, щоб суспільство відчувало позитивні зрушення у взаємодії з природою, спрямовані на вдосконалення самої людини, її матеріальної і духовної культури. Прискорення технічного прогресу повинне відкривати широкі можливості до зняття антагонізму в протиріччях між суспільством і природою. Розвиток техніки, технології мусить привести до

удосконалення зв'язків між суспільством і природою, відкрити необмежені можливості для створення біотехнічних систем управління природно-господарськими територіальними системами і районами.

Перелік використаних джерел

1. Ішук С.І. Географія промислових комплексів: підручник / С.І.Ішук, О.В.Гладкий. — К.: Знання, 2011. — 375 с. — (Вища освіта XXI століття).
2. Clark G. L. The Oxford Handbook of Economic Geography. / Clark G. L., Feldman M. P., Gertler M. S.-New York, Oxford University Press, 2003. — 742 p.
3. Eco-spatial structure of urban agglomeration / R. Guo, Ch. Miao, H. Li [et al.] // Chinese geographical science. — 2007. — Vol. 17 (1). — P. 28–33.
4. Ішук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування / Ішук С.І. — К.: ЄУФІМБ, 1996. — 242 с.
5. Clark G.L. The Oxford Handbook of Economic Geography / Clark G.L., Feldman M. P., Gertler M. S. — New York, Oxford University Press, 2003. — 742 p.
6. Олійник Я.Б. Економіко-екологічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування / Олійник Я.Б. — К.: Лібра, 1996. — 208 с.
7. Продуктивні сили економічних районів України / за ред. Б.М.Данилишина. — К.: Нічлава, 2000. — 520 с.

УДК 628.4.04

Селіверстова Л.С.,

доктор економічних наук, доцент, професор

Київського національного торговельно-економічного університету

Дерій О.Ю.,

магістрант Чернігівського національного

технологічного університету

УПРАВЛІННЯ ТА ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ: СВІТОВІ ПРАКТИКИ ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

На жаль, можна стверджувати, що сьогодні всі регіони України потерпають від зростання у геометричній прогресії кількості твердих побутових відходів (ТПВ) при одночасній недосконалої практики поводження з ними. Проблеми вирішуються точково, кожна громада вирішує це питання самотужки, наприклад через відведення нових місць для поховання відходів або їх вивезення за межі своєї території, як ми побачили на прикладі Грибовицького сміттєзвалища. Такий «дикий» спосіб поводження з відходами ще раз підтвердив, що в Україні повинна діяти єдина стратегія поводження з ТПВ, оскільки і законні сміттєзвалища є зонами потенційного екологічного лиха.

Впродовж останніх кількох десятиліть управління ресурсами і відходами різних країн здійснюється операційно і технологічно у відповідь на сучасні екологічні, технічні та економічні виклики. Виникає необхідність розвитку

системи управління відходами на основі довгострокових пріоритетів, а саме – екологічної безпеки і ресурсозбереження.

Для країн Євросоюзу система управління відходами базується на інтегрованості соціальної, економічної, законодавчої, інституційної, технічної компонент. Для країн ЄС розроблено пакет документів щодо поводження з відходами та зменшення забруднень.

Основу законодавчої бази у сфері управління відходами на рівні ЄС становить Директива про відходи 75/442/ЕЕС, прийнята у 1975 р. (змінена та доповнена). Цей документ є актом, у якому викладено основні принципи, визначено вимоги до всіх видів відходів. Рамкова Директива є правовою основою для запобігання утворенню відходів, для управління відходами й для їхнього видалення відповідно до Стратегії Європейської комісії з контролю відходів [1].

Життєдіяльність суспільства передбачає дотримання принципів сталого розвитку в управлінні відходами, серед таких принципів виділено:

- ієрархію методів поводження з відходами;
- принцип превентивності;
- принцип близькості;
- принцип «забруднювач оплачує»;
- принцип відповідальності виробника.

При розробці національних планів і стратегій поводження з відходами законодавство ЄС рекомендує керуватися так званою ієрархією відходів, що представлена в Рамковій директиві. Розвиток спеціальних технологій переробки та утилізації відходів дав змогу розширити і конкретизувати цю ієрархію. На рисунку 1 представлена порівняльна ієрархія поводження з відходами у країнах Європи та в Україні.

Європа		Україна
Ліквідація (видалення на звалища)		Запобігання
Інший тип утилізації (відновлювальна енергія)		Підготовка до повторного використання
Переробка		Переробка
Підготовка до повторного використання		Інший тип утилізації (відновлювальна енергія)
Запобігання		Ліквідація (видалення на звалища)

Рис. 1. Ієрархія поводження з відходами, порівняння «Ієрархії відходів» у країнах Європи та в Україні

Принципи сталого розвитку покладено в основу всіх нормативних документів, які регулюють питання утворення та поводження з відходами. Екологічне законодавство країн ЄС встановлює вимоги щодо поводження з відходами з врахуванням цільових показників розвитку та одночасно створюються інституційні умови для досягнення окреслених цілей. Наприклад, у

Швеції з 1999 року набрав чинності Екологічний кодекс, в якому є низка положень щодо дбайливого ставлення до природного середовища, стандарти якості навколишнього середовища, обов'язкове проведення екологічної експертизи на предмет впливу на навколишнє середовище, при цьому має враховуватися вплив на людей, тварин, ґрунт, воду, повітря, природний ландшафт і культурне оточення. У Швеції прийняті 16 генеральних цілей щодо якості навколишнього середовища, які повинні бути досягнуті не пізніше 2020 року. Принципове завдання екологічної політики Швеції полягає в тому, щоб залишити в спадщину наступному поколінню суспільство, в якому основні екологічні проблеми вирішені. При розробці заходів екологічної політики було визнано, що управління поводженням з відходами є комплексною проблемою, яка спричинена такими факторами: збільшення населення та його концентрація у містах, різноманітність споживання, економічне зростання, нові товари та послуги. Вдала екологічна політика дозволила за період 1998–2008рр. знизити рівень відходів, що йдуть на захоронення на звалище на 86%, якщо у 1976 р. кількість полігонів ТПВ становила 1600, в 2009р. їх було лише 80, цьому також сприяє селективний збір сміття, що дозволяє зменшити кількість сміття, яке захоронюється.

Кардинально інша ситуація з поводженням з відходами в Україні. Утворені відходи, в основному, захоронюють на звалищах або полігонах ТПВ, лише невелика їх частка йде на утилізацію. За офіційними даними близько 11 млн т ТПВ знаходиться на 6 тис. полігонах площею 9 тис. га, при цьому лише 4 % утилізуються на сміттєспалювальних заводах. Наприклад, у місті Чернігів найменша денна кількість ТПВ, що вивозиться на сміттєзвалище, становить 70 т, а у пікові дні це значення сягає 200-250 т.

Зараз у нашій країні відсутня мотивація щодо утилізації відходів, а система збору відходів недосконала та носить фрагментарний характер. Слід зазначити, що важлива роль у забезпеченні сталого розвитку належить використанню відходів виробництва і споживання їх як вторинних ресурсів. Тому запровадження концепції 3 R (reduce; reuse; recycle: розумне зменшення споживання; повторне використання; переробка) повинно стати головним орієнтиром у сфері поводження з відходами на всіх рівнях і тільки коли всі можливі способи вичерпані, доцільно застосовувати ліквідацію ТПВ.

Таким чином, комплексне управління поводженням з відходами є прогресивним підходом у світі, а для України варто запроваджувати ефективний досвід країн, при цьому раціональні та зважені дії підведуть нас до розв'язання цієї проблеми.

Перелік використаних джерел

1. Директива Ради 75/442/ЕЕС про відходи зі змінами та доповненнями згідно 91/156/ЕЕС http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_497
2. Інтегроване управління та поводження з твердими побутовими відходами у Вінницькій області. Монографія / В.Г. Петрук, О.В. Мудрак, О.Г. Яворська, В.В. Черній, С. М. Кватернюк, П.М. Турчик, Р.В. Петрук, Д.В. Мацюк, І.В. Васильківський, В.А. Іщенко / під ред. д.т.н., проф. Петрука В.Г. – Вінниця: Універсум-Вінниця, 2007. – 160 с.

Цимбалюк І.О.,кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ЕКОЛОГО-ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Значне і подекуди не контрольоване використання природних ресурсів, забруднення екологічних систем та виснаження їх відновлювальних можливостей спричинило критичний стан екології України, наслідком чого є погіршення здоров'я населення країни, зниження якості та тривалості життя. Відтак, у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку держави екологічні проблеми виступають на перший план, а єдино можливим шляхом їх вирішення в умовах, що склалися, є запровадження системи еколого-збалансованого природокористування.

Еколого-збалансоване природокористування можна визначити як гармонізацію взаємодії суспільства і природного середовища, раціоналізацію природно-ресурсного потенціалу за умови використання природних ресурсів в обсягах та способами, які забезпечують сталий економічний розвиток та збереження високої якості середовища проживання людини.

Забезпечити повноцінне існування і розвиток сучасного суспільства можна завдяки економічній експлуатації природних умов і ресурсів при найефективнішому режимі їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів розвитку економіки і збереження здоров'я людей.

Фундамент еколого-збалансованого природокористування закладається діями влади, які мають бути спрямовані на забезпечення участі громадськості у прийнятті рішень щодо поводження з природними ресурсами, подолання диспропорцій економічного розвитку, стимулювання створення ефективного виробництва на основі ресурсозберігаючих та ресурсовідновлюючих технологій тощо [1].

В умовах обмеженості використання природних ресурсів та високого рівня забрудненості навколишнього середовища необхідним елементом державної політики еколого-збалансованого природокористування є рентні платежі за спеціальне використання природних ресурсів та екологічне оподаткування, склад яких зазнає постійних змін (таблиця 1).

Таблиця 1

Екологічні та рентні платежі у законодавстві України*

Платежі до прийняття Податкового кодексу України (чинні до 01.01.2011р.)	Платежі згідно з Податковим кодексом України		
	що лишилися	які прийшли на зміну	чинні з 1.01.2015р.
Збір за спеціальне використання природних ресурсів	х	Плата за користування надрами	Рентна плата

		Збір за спеціальне використання води	
		Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	
Плата за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності)	Плата за землю	х	Податок на майно
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	х	Екологічний податок	Екологічний податок

*Систематизовано автором на основі даних Податкового кодексу України [2]

Податкове регулювання еколого-збалансованого природокористування передбачає сплату податкових платежів та обов'язкове внесення до бюджетів і державних цільових фондів суб'єктами економічної діяльності коштів за володіння особливим правом використання природних ресурсів (водних, лісових, надр) та/або відшкодування збитків у результаті погіршення якості природних ресурсів у процесі володіння й користування, а також за розміщення відходів, утворення та накопичення радіоактивних відходів, здійснення викидів чи скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище.

На сьогодні згідно з Податковим кодексом в Україні справляються такі загальнодержавні податки і збори за спеціальне використання природних ресурсів:

1. У складі рентної плати:

- рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин;
- рентна плата за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- рентна плата за спеціальне використання води;
- рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.

2. Екологічний податок.

3. Земельний податок, що входить до складу податку на майно.

Екологічні та рентні платежі дають змогу акумулювати грошові кошти для фінансування потреб відтворення природних ресурсів, стимулюють процеси раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища.

Податкові методи впливу на еколого-збалансоване природокористування реалізуються через законодавче визначення основних елементів ресурсних та екологічних платежів, серед яких є база оподаткування, ставки податків, а також порядок розрахунку та сплати обов'язкового платежу.

Основні елементи податкових платежів визначають величину плати, що необхідно перерахувати до бюджетів відповідних рівнів, і таким чином встановлюють вартість використаних ресурсів для підприємства, стимулюючи їх до раціонального використання та запровадження ресурсозберігаючих технологій.

Економічний механізм екологічного регулювання в Україні ґрунтується на концепції платності природокористування. Податковий інструментарій дає змогу вилучити частину природно-ресурсної ренти, яка акумулюється в бюджеті задля фінансування потреб відтворення природних ресурсів. Також завдяки регулюючим властивостям ресурсних податкових платежів повинні стимулювати як процеси раціонального природокористування, так і охорону природних ресурсів [3].

Найбільша частка у структурі зборів за користування природними ресурсами, які надходять до державного бюджету України, належить платі за користування надрами, у 2016 році вона становила більше половини надходжень всіх ресурсних платежів – 40,8 млрд грн. Другим за фіскальною значимістю платежем ресурсним платежем є земельний податок. У 2016 році з цього джерела надійшло 23,3 млрд грн (табл.2).

Таблиця 2

Динаміка надходжень податкових платежів від природокористування та витрат на охорону довкілля у Зведеному бюджеті України, млн грн.

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік
Екологічні та рентні платежі всього, в т.ч.:	44415,1	51894,7	51874,8
рентна плата та плата за використання природних ресурсів	21512,8	41958,2	46608,4
земельний податок (плата за землю)	12083,9	14831,4	23323,6
рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси	5987,5	7245,4	279,0
екологічний податок	4830,9	2691,0	4987,4
Витрати на охорону довкілля	3482	5530	6255

**Побудовано автором за даними Державної казначейської служби України [4]*

Якщо порівняти дані щодо видатків зведеного бюджету України на охорону навколишнього середовища, то вони є у кілька разів меншими за надходження від зборів за спеціальне використання природних ресурсів та екологічного податку. Вони займають лише близько 0,5 % у видатках Зведеного бюджету України.

Таким чином, фінансування заходів охорони довкілля та відновлення використаних природних ресурсів у нашій країні є недостатнє, а акумульовані кошти не мають чітко визначеного цільового призначення.

В умовах інтенсивного використання природних ресурсів у процесі господарської діяльності в Україні на належному рівні не забезпечується їх раціональне використання, охорона та відтворення. Низька ефективність рентних платежів та екологічного податку обумовлена низкою причин, серед яких – недостатньо високі ставки, які не забезпечують компенсації завданої навколишньому середовищу шкоди, відсутність штрафних санкцій за недотримання лімітів викидів шкідливих речовин [5; 6]. Важливою проблемою є нецільове використання коштів, які надходять до державного та місцевих

бюджетів як платежі за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища. Як показало дослідження, надходження від справляння рентних платежів та екологічного податку у кілька разів перевищують видатки держави у сфері природокористування та природоохорони.

У сфері використання природних ресурсів Україна має потенціал для підвищення ефективності справляння зборів за спеціальне використання природних ресурсів. Так як обсяги використання природних ресурсів для потреб виробництва є досить високими, Україна може підвищити ставки плати за спеціальне використання природних ресурсів, тим самим забезпечивши збільшення надходжень до бюджету без згубного впливу на товаровиробників.

Перелік використаних джерел

1. Захарчук О.А. Проблеми раціонального природокористування та роль оподаткування у їх вирішенні / О.А. Захарчук. // Ефективна економіка. – 2011. — № 8. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_8_15
2. Податковий кодекс України: закон від від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Цимбалюк І.О. Вітчизняна система ресурсних платежів: сучасний стан та перспективи розвитку.
4. Виконання бюджетів [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
5. Самусевич Я.В. Проблеми та перспективи екологічного оподаткування в Україні / Я.В.Самусевич // Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/>
6. Попович О.В. Вплив ресурсних платежів на збереження ресурсного потенціалу держави / Методологічні проблеми фінансової теорії та практики: збірн. наук. праць. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 102–106.

РОЗДІЛ 7. ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО І ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК339. 92

Ерфан Є.А.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу,
менеджменту та логістики

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОЦІНКА НАПРЯМІВ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС В УМОВАХ ПРИКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У сучасних умовах транскордонне співробітництво як елемент державної політики займає важливе місце в системі пріоритетів соціально- економічного розвитку регіонів та європейської інтеграції України. Як зазначено в Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 рр., «транскордонне співробітництво є одним з інструментів прискорення процесів наближення рівня життя населення прикордонних регіонів до середньоєвропейського та забезпечення вільного переміщення людей, товарів і капіталів через кордон» [1].

На договірній основі сформувалася співпраця з країнами-сусідами: Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією. Це, насамперед, угоди про співробітництво між місцевими органами самоврядної й виконавчої влади Закарпаття, Волині, Львівщини з адміністративно-територіальними одиницями сусідніх країн та угоди про добросусідські відносини й співробітництво між Україною та сусідніми державами.

У європейській регіональній політиці вищою організаційною формою ТКС вважається створення єврорегіонів, що характеризується наявністю системи управління та фінансування цієї діяльності. Єврорегіони створювалися з метою розв'язання спільних проблем, зокрема підвищення життєвого рівня населення прикордонних територій, розбудови комунікаційної інфраструктури, співробітництва у сфері економіки, освіти, охорони здоров'я, культури, довкілля тощо. Особливий акцент зроблено на процедурах отримання фінансової допомоги за ініціативою ЄС національними й регіональними програмами.

Сьогодні за участю України створено десять єврорегіонів. Найбільший за розміром Карпатський єврорегіон (Польща, Словаччина, Україна, Угорщина, Румунія).

Найактивніше в областях Карпатського регіону інвестується розбудова інфраструктури для оздоровчо-лікувального туризму та рекреації. Найбільша кількість інвестиційних проектів за цим видом туризму – у Чернівецькій області (9 проектів).

У Львівській області інвестиційна діяльність спрямована на розвиток інфраструктури оздоровчо-лікувального туризму, зокрема у Дрогобицькому районі. На Івано-Франківщині основна увага інвесторів спрямована на розбудову відпочинкової інфраструктури у містах Болехів, Галич, Долина.

У Карпатському регіоні зафіксовано кілька інвестиційних проектів, зорієнтованих на будівництво туристичних комплексів, основним напрямом діяльності яких є використання бальнеологічних ресурсів із оздоровчо-лікувальною метою.

Карпатський регіон є провідним в Україні з розвитку гірськолижного туризму, тому цей вид діяльності активно інвестується. Основна діяльність інвесторів відбувається у двох областях, а саме – Закарпатській та Івано-Франківській.

На Івано-Франківщині активно розбудовується гірськолижна інфраструктура у Косівському та Верховинському районах, в яких лівова частка інвестицій спрямована на спорудження гірськолижних комплексів, витягів, розбудову лижних трас тощо.

На Закарпатті цей вид туризму, а відтак й інвестиційна діяльність, розвивається у Рахівському, Великоберезнянському та Міжгірському районах.

Чернівецька область дещо поступається Закарпатській та Івано-Франківській областям щодо розвитку гірськолижного туризму. Проте сьогодні в області реалізується проект зі створення гірськолижної траси "Snow-Park".

Також у Карпатському регіоні виявлено значну кількість інвестиційних проектів, які вже довгий час залишаються у вигляді пропозиції для інвестора, зокрема це стосується проектів з розбудови туристичної інфраструктури, адже такий вид діяльності потребує значних вкладень.

Найбільша вартість інвестиційних проектів зосереджена в Івано-Франківській області. Це пов'язано із тим, що тут в перспективі планується розбудова інфраструктури та бази Олімпійського резерву відповідно до проекту "Олімпійська надія-2022".

Інвестиційна потреба області становить 3,9 млрд дол. США. У Чернівецькій області вартість усіх інвестиційних проектів становить 95,2 млн дол. США, дещо меншою є інвестиційна потреба у Львівській та Закарпатській областях [2].

Майже в усіх областях західного прикордоння найактивнішою є торгівля саме на суміжних прикордонних територіях – місцях локалізації транскордонних ринків. Відповідно до цього факту найактивніше функціонують транскордонні ринки товарів, послуг та праці, які сформувалися в межах українсько-польського прикордоння, а найактивніші з них локалізовані в зоні до 100 км від кордону як в Україні, так і в Польщі [3, с. 85].

Аналіз інфраструктурного забезпечення цих видів транскордонних ринків свідчить про те, що переважна більшість (понад 97%) перетинів відбувається через автомобільні пункти перепуску, а найбільша інтенсивність прикордонного руху спостерігається на автомобільному пункті перепуску «Шегині-Медика», де здійснюється також піший перехід кордону [4].

Дослідження стану організаційно-технічної інфраструктури визначеного транскордонного регіону свідчить, що на території Закарпатської області розвинена система логістичної інфраструктури, яка є одним із надзвичайно важливих елементів у сфері як транскордонних, так і міжнародних перевезень. Цей факт є вагомим стимулом і причиною активного розвитку транскордонних ринків у цьому регіоні, оскільки дозволяє компаніям суттєво збільшити свої прибутки за рахунок реалізації наявних резервів у сфері транспортних послуг при застосуванні логістичного підходу [4].

Аналіз спеціалізованого інфраструктурного забезпечення свідчить, що на польському боці кордону (за 2,5 км від КПП «Корчова-Краківець») функціонує найбільший на сьогодні прикордонний торговельний центр під назвою «Корчова долина». У цій зоні також створені умови для полегшеного перетину кордону в рамках малого прикордонного руху з одночасним відкриттям шопінг-візи з метою активного розвитку транскордонних ринків [5].

На сьогодні на українсько-польському кордоні утворились два напрями формування транскордонних потоків – Перемишль, який обслуговує дрібних торговців, та дистрибуційний центр «Корчова долина», який забезпечує іншу групу торговців, а саме — групу великих компаній, які розміщують тут свою продукцію. Такий масштабний інвестиційний проект активно сприяє розвитку цивілізованого транскордонного ринку товарів і послуг, а також ринку праці, користь від яких отримують по обидва боки кордону (експорт з Польщі до України і навпаки).

Організація відповідної інфраструктури торгового центру також забезпечує конкурентні переваги на цих транскордонних ринках.

До інших об'єктів інфраструктури центру входять також банки, ресторани, готелі, інвестиційний центр, митниця.

Аналіз інвестиційних пропозицій та діючих інвестиційних проектів Карпатського регіону дав змогу виділити перспективні напрями інвестування в туризм цього регіону:

- розбудова гірськолижної інфраструктури (особливо актуальною є інфраструктура в рамках проекту "Олімпійська надія-2022");
- інвестування проектів, пов'язаних з розвитком оздоровчо-лікувального туризму в областях Карпатського регіону;
- інвестиційна підтримка розвитку культурно-пізнавального туризму, зокрема, фінансове забезпечення реставрації пам'яток історії та культури, створення нових культурно-пізнавальних об'єктів;
- інвестування інфраструктури для розвитку ділового, сільського, екологічного, етнотуризму.

Отже, у виборі напрямів інвестування у Карпатському регіоні доцільно врахувати, з одного боку, туристичну спеціалізацію території, а з іншого – споживчу поведінку в цій галузі. Перспективними для інвестування в досліджуваному регіоні є такі види туризму: сільський, гірськолижний, оздоровчо-лікувальний та культурно-пізнавальний, а відтак, основні інвестиційні потоки доцільно спрямовувати за цими напрямами.

Перелік використаних джерел

1. Про затвердження державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 р. №1088 / Україна. Кабінет Міністрів // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92, Ч. 2. – С. 506–517.
2. Відкриття пункту пропуску на українсько-румунському державному кордоні Шибене- Поеніле-де-Суб-Мунте стане вирішальним чинником для економічного розвитку прикордонних громад [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Івано-Франківського регіонального центру з інвестицій та розвитку. – Режим доступу: <http://www.investin.if.ua/>
3. Генеральне Консульство Республіки Польща в Луцьку. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.luck.msz.gov.pl/uk/c/MOBILE/wspolpraca_dwustronna/luck_ua_k_107/
4. Бюджетна та податкова децентралізація - 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.decentralization.gov.ua>.
5. Розвиток інфраструктурного забезпечення транскордонних ринків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://regek_2014_1_7.pdf

УДК: 332.1:330.3

Сілічєва Н.Є.,

кандидат економічних наук., доцент,
Одеський національний економічний університет

РОЛЬ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Однією з найбільш актуальних проблем розвитку сучасної державної регіональної політики України є її недосконалість, яка повинна ґрунтуватися на перенесенні пріоритетів розвитку з відомчо-галузевих підходів на цілісно-територіальні, є необхідність у вдосконаленні відносин між центром та регіонами, врахуванні євро регіональних тенденцій розвитку держави, яка проголосила інтеграцію до Європейського Союзу стратегічною метою своєї зовнішньої політики [1].

Транскордонне співробітництво у Європі почало активно розвиватися в 50-х роках, після Другої світової війни, коли представники багатьох прикордонних регіонів почали зустрічатися для обговорення можливості ліквідації кордонних бар'єрів та подальшого розвитку транскордонної співпраці. Основою цьому передусім стали потреба підвищення життєвого рівня населення, бажання стабільного миру, усунення непотрібних обмежень, а також інших факторів, які спричинили роз'єднання людей та організацій в прикордонних регіонах. Проте в деяких західноєвропейських країнах, таких як Греція, Іспанія та Португалія, транскордонна співпраця активізувалася лише з 80-х років завдяки серйозним політичним змінам, введенню демократичної системи та членству в Європейському Союзі. В

країнах Центральної та Східної Європи подібний процес розвитку співробітництва почав інтенсивно відбуватися після 1989 року. Утворення нових держав та кордонів в результаті розпаду СРСР, Федеративної Республіки Югославії, Чехословаччини на певний час призупинило транскордонне співробітництво на створених та старих кордонах [2, с.654]. У новостворених державах значна частина прикордонних територій до розділення були внутрішніми територіями, що підпадали під дію єдиного законодавства, митного режиму і зараз не мають ознак периферійності старих прикордонних територій. Як не парадоксально, але на нових прикордонних територіях проходили два процеси паралельно – облаштування кордону з посиленням його бар'єрної функції та розвиток транскордонної співпраці, основною метою якої є нівелювання наявності кордону.

Водночас у Європі відбуваються, на перший погляд, відмінні, але тісно пов'язані між собою процеси [3, с.12]: 1) Згорання кордонів всередині держав-членів Європейського Союзу, внаслідок чого їхні національні кордони перенеслися на зовнішній кордон ЄС, а тому стали зовнішніми відносно третіх держав. З 1995 року цей процес продовжувався водночас з розширенням ЄС.

2) Намагання встановити інтелектуальні, культурні, політичні, економічні контакти з третіми державами, що знаходяться за зовнішніми кордонами ЄС.

3) Процеси демократизації в країнах Центрально-Східної Європи та їх вступ до ради Європи.

Ці процеси безпосередньо впливають на всі прикордонні регіони у Європі. Не може уникнути цього впливу і Україна. Тобто, предметом теорії ТКС є транскордонний регіон, закономірності його формування і розвитку; його специфічні особливості; геополітичне та гео економічне розміщення; природні ресурси, зокрема спільні для всіх його сторін; структура економіки частин та їх інтегрованість; транскордонні ринки; просторове облаштування; взаємодія з іншими регіонами. Дослідження процесів транскордонної співпраці є предметом теорії ТКС і включає: визначення основних принципів та чинників розвитку ТКС, його організаційні форми, зокрема єврорегіони, фінансові механізми та методи реалізації, інституційний розвиток, а також процеси формування регіональної політики розвитку транскордонного співробітництва. Потребують дослідження також процеси формування зв'язків, контактів, що зумовлюють появу співпраці, а відтак доцільність розвитку транскордонного співробітництва.

Однією з головних форм реалізації транскордонної співпраці та вищою формою розвитку транскордонних регіонів в Європі є створення та розвиток єврорегіонів.

Єврорегіон можна визначити як форму транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше держав, що мають спільний кордон, яке спрямоване на координацію їх взаємних зусиль і здійснення узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності у відповідності до національних законодавств і норм

міжнародного права для вирішення спільних проблем і в інтересах людей, що населяють його територію по обидва боки державного кордону[1].

Єврорегіони формуються на базі прикордонних господарських комплексів (ПГК) сусідніх країн. ПГК – складна поліструктурна система взаємопов'язаних компонент (природне середовище, населення і його розселення, сфера матеріального виробництва і сфера послуг), які знаходяться між собою в генетичному, функціональному і територіальному зв'язку. Кожна компонента поділяється на відносно однакісні елементи (промислове чи сільськогосподарське підприємство, населений пункт тощо). Тобто ПГК – це господарська система високого рівня організації зі складною структурою і відносинами взаємної обумовленості між компонентами, підпорядкованими економічним законам і закономірностям. Найважливішими ознаками цієї системи є: територіальність, цілісність, структура, ієрархічність і самоорганізація.

До переліку основних ознак терміну «єврорегіон» доцільно віднести: географічні ознаки – єврорегіон є територією, яка має конкретне географічне положення; політичні – частини цієї території знаходяться під юрисдикцією суверенних держав, які мають спільний кордон; адміністративні – єврорегіон утворюють прикордонні регіони держав, що мають спільний кордон; функціональні – єврорегіон є формою транскордонного співробітництва [3, с.14].

Крім того, єврорегіон, як демонструє практика розвитку подібних утворень, має потенціал бути ефективним інтеграційним механізмом у розв'язанні таких проблем: зміцнення взаємної довіри та безпеки, спільного використання енергетичних ресурсів, впровадження спільної стратегії охорони довкілля, збільшення притоку іноземного капіталу, вироблення спільної програми просторового розвитку регіону, розвитку транспортно-експедиційної та прикордонної інфраструктури, розвитку спільної підприємницької та інформаційної інфраструктур, ефективного використання людських ресурсів шляхом взаємного визнання їх професійної кваліфікації, створення єдиного ринку праці, диверсифікації економіки національних частин, розв'язання проблем етнічних меншин, підтримки спільних місцевих ініціатив органів місцевого самоврядування, неурядових організацій, розвитку туризму тощо.

Основним стимулом розвитку єврорегіонів за участю України стає усвідомлення можливості реалізації програм розвитку за підтримки європейських джерел фінансування. При цьому економічні завдання сучасного єврорегіонального будівництва так само, як і «економічна ідеологія» концепції «Європа регіонів» відходять від простого прямого фінансування з боку структурних фондів ЄС [4, с.84].

Фінансові ресурси ЄС спрямовуються не на проекти в регіоні, а на зміну структури регіональної економіки. Метою застосування цих коштів стає структурна перебудова економіки регіону в напрямі зростання конкурентоспроможності [5, с. 47].

У зв'язку з вищевикладеним в якості завдань єврорегіонального будівництва можна виділити: створення інфраструктурної складової

транскордонного й прикордонного співробітництва на основі структурної перебудови економіки регіонів у напрямі підвищення конкурентоспроможності, дослідження соціально-економічної структури інтегрованих територій і формування та розвитку локомотивних галузей економіки прикордонних територій, так званих «точок росту»; розробку й реалізацію інвестиційних стратегій і конкретних інвестиційних проектів та формування сприятливого інвестиційного клімату в прикордонних регіонах через реалізацію інфраструктурних програм; орієнтація підприємств на ринки іншої сторони і на кооперацію з ними.

Напрями удосконалення політики регіонів України повинні передбачати розширення повноважень регіональних органів влади щодо ведення не лише зовнішньоекономічної діяльності, але й інших форм транскордонного співробітництва. Для підвищення ефективності діяльності євро регіонів слід гармонізувати правові повноваження національних суб'єктів цієї співпраці, делегувати областям України правові та фінансові повноваження, подібні до повноважень суб'єктів співробітництва у сусідніх країнах.

Перелік використаних джерел

1. Реутов В.Є., Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку// Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» № 12, 2011 р. Режим доступу: <http://www.economy.naukasom.ua/?op=1&z=912>.
2. Беленький П.Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіонів: монографія П.Ю. Беленький, Н.А. Мікула // Регіональна політика: методологія, методи, практика. / НАН України. Інститут регіональних досліджень; за ред. академіка НАНУ М.І. Долішнього – Львів, 2010. – 719с.
3. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. - Рада Європи. - Українська правнична фундація. – 33 с.
4. Бусыгина И.М. Настоящее и будущее «Европы регионов» (проблемы европейского регионализма) И.М. Бусыгина // Мировая экономика и международные отношения. – №9. – 2005. – С.78–86.
5. Шпель Г. Классификация концепций региональной экономической политики. Г. Шпель // Местные власти и рыночная экономика. Уроки западно-европейского опыта. – С-Пб.: Ин-т Евроград. – 2006. – С.46–54.

Черленяк І.І.,

доктор наук з державного управління, професор,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри міжнародного бізнесу,
логістики та менеджменту
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Симочко М.І.,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

АДАПТАЦІЯ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ ДО ВИКЛИКІВ ПОВТОРНОЇ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Політична стратегія асоціації з ЄС супроводжується певним варіантом економічної політики України, яка сьогодні набирає зобов'язальних інституціональних форм. Нові зобов'язальні форми можуть вплинути і позитивно, і негативно на процес подолання українською економікою трансформаційної кризи. В цьому зв'язку, актуальними є розвідки та аналіз напрямів, форм і практик впливу зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) на галузеву-структурну реконструкцію системи господарювання. Науково-практичне значення має проектування змісту ділових політик та виробничих стратегій, що можуть стати визначальними або сприятливими для посилення конкурентного потенціалу вітчизняних фірм, галузей та національної економіки України в цілому.

З огляду на актуальність проблематики, основним завданням дослідження є аналіз викликів ЗВТ Україна – ЄС, оцінка та прогноз умов, політик і обставин, за яких «відкрита» безоболонкова взаємодія національної економіки, національного бізнесу із економікою ЄС та бізнесом фірм ЄС здатні сформувати ефективні альтернативи економічної динаміки України.

Сьогодні глобалізація економіки створює масштаб тотальної конкуренції по всьому торговому простору національних територій. Тому країни не тільки «акторно» конкурують через своїх бізнес-гравців (фірми та корпорації), але опосередковано змагаються як цілісні соціально-виробничо-сервісні мережі у функціональному просторі комплексної структури світової економіки. ЗВТ трансформує структуру мереж та їх межі. Українська економіка в умовах ЗВТ Україна – ЄС повинна уже працювати в особливих умовах. ЗВТ створює новий рівень «наближеності» до труднощів конкуренції, нові форми складності викликів конкуренції.

В контексті викликів конкуренції в умовах ЗВТ слід наголосити, що формування нових технологічних імперативів економічного розвитку та зрушення відсталості композиції технологічних укладів у напрямі більш прогресивних відбувається сьогодні в Україні дуже повільними темпами. Навіть у період загальнонаціонального економічного зростання 2000–2005 рр. рівень пожвавлення економічного розвитку на мікрорівні виявився недостатнім, щоб українські підприємства могли компенсувати виклики політичних і

кон'юнктурних ризиків у подальшому (окрім «фаворитів» бюджетного перерозподілу, якими стали компанії українського олігархату). Технологічно сучасні підприємства не самоорганізувалися ринком. Вони також «не сформувалися» відповідальною урядовою політикою як результат стратегічно планомірної модернізації застарілих технологічних укладів України. Це сьогодні відображається кібернетично в динаміці ВВП та доданої вартості за сегментами економіки.

Дані свідчать, що в українського бізнесу не сформувалася потреба ні у зростанні обсягів ВВП, ні у повторній індустріалізації (за прикладом Китаю), ні у фазовому переході до постіндустріального типу виробництва доданої вартості (хоча б у деяких сегментах та галузях економіки України). Це, насамперед, свідчить про відсутність в Україні власної реальної та ефективної промислової політики.

У цьому зв'язку виникає кілька термінових і, водночас, багатопланових та нелегких завдань, що об'єднують у вимушену кооперацію суспільство, бізнес та уряд: необхідно проектувати, забезпечувати мотиваціями та фінансами, здійснювати через зацікавлені ділові кола власну промислову політику.

Ми виходимо з гіпотези, що ефективна економічна політика в сучасному світі – це діалектичне та синергетичне переплітання ліній ділової конкуренції та ділового партнерства. При цьому ефективна економічна політика повинна:

- враховувати тиск зовнішніх обставин і суперечності внутрішньо-організаційних умов та «внутрішньо-природних» обставин;
- враховувати як генезу економічної динаміки нашої країни, так і сприятливі й несприятливі глобальні тренди зміни технологічних та економічних факторів;
- окреслювати всі доступні сьогодні економічні цілі та інструменти їх досягнення, що призводять до ефекту зростаючої віддачі для суспільства;
- предметно враховувати створювані країнами-лідерами та фірмами-лідерами виклики глобального економічного розвитку у зоні наших ділових інтересів.

Значна частина країн-лідерів економіки світу належить до ЄС. Ця належність створює за рахунок змагання-партнерства в рамках ЗВТ Україна – ЄС такі гострі виклики для українського бізнесу та української економіки в цілому:

1. Необхідність щільно та безпосередньо конкурувати із загартованими в конкуренції, високооснащеними новітніми технічними й технологічними засобами, фінансово спроможними фірмами та корпораціями країн ЄС.

2. Існування асиметрії ринкової інформації та ринкових стимулів внаслідок відмінностей у сфері реальної політики і якості інфраструктури підтримки висококонкурентного бізнесу провідних капіталістичних країнах та фірм транзитивної, переважно олігархічної, економіки України.

3. Нерівнозначність факторів росту компонент доданої вартості внаслідок відмінностей у якості фінансового, інфраструктурного, соціального й гуманітарного капіталів і бізнес-систем розвинутих капіталістичних країн та України.

Наслідки несвочасного або неналежного реагування на вказані вище виклики знайшли своє відображення в показниках таблиць 1-2 даного дослідження. Із таблиці 1 видно, що і ВВП і додана вартість в секторах економіки країн-лідерів, послідовників та країн ешелону наздоганяючої модернізації суттєво відрізняються. Причому, додана вартість відрізняється в обсязі пропорційному обсягу ВВП. А для української економіки таке відставання катастрофічне.

Таблиця 1

Обсяг ВВП та його динаміка у 1990-2015 рр. [6]

№	Країна *	1990**	1995	% зміни	2000	% зміни	2005	% зміни	2010	% зміни	2015	% зміни
1	США	5979,6	7664,1	28,2	10284,8	34,2	13093,7	27,3	14964,4	14,3	18036,6	20,5
2	Китай	360,9	734,5	103,6	1211,3	64,9	2286,0	88,7	6100,6	166,9	11007,7	80,4
3	Японія	3103,7	5449,1	75,6	4887,5	10,3	4755,4	-2,7	5700,1	19,9	4383,1	23,1
4	Німеччина	1765,0	2591,6	46,8	1950,0	24,8	2861,4	46,7	3417,3	19,4	3363,4	-1,6
5	Велика Британія	1093,2	1320,3	20,8	1635,4	23,9	2508,1	53,4	2429,6	-3,1	2858,0	17,6
6	Франція	1275,3	1609,9	26,2	1368,4	15,0	2203,7	61,0	2647,0	20,1	2418,8	-8,6
7	Італія	1177,3	1170,8	-0,6	1141,8	-2,5	1852,7	62,3	2125,2	14,7	1821,5	14,3
8	Польща	85,5	142,1	66,2	171,9	20,9	306,1	78,1	479,3	56,6	477,1	-0,5
9	Бельгія	206,4	289,6	40,3	237,9	17,8	387,4	62,8	483,6	24,8	455,1	-5,9
10	Австрія	166,1	240,5	44,8	196,4	18,3	314,6	60,2	390,2	24,0	377,0	-3,4
11	Чехія	29,6	59,5	101,4	61,5	3,3	136,0	121,2	207,0	52,2	185,2	10,6
12	Румунія	29,0	37,7	29,9	37,4	-0,6	99,7	166,3	168,0	68,5	178,0	5,9
13	Угорщина	38,6	46,3	19,9	47,2	2,0	112,6	138,5	130,3	15,7	121,7	-6,6
14	Україна	71,9	48,2	-32,9	31,3	35,2	86,1	175,6	136,0	57,9	90,6	33,4
15	Словаччина	16,5	25,7	56,4	29,1	13,1	62,7	115,3	89,5	42,8	87,3	-2,5

*Країни розміщені в порядку зменшення показника у 2015 році

**Україна - 1992; Польща - 1991; Румунія - 1991; Словаччина - 1993; Угорщина - 1992; Чехія - 1991

Модель мультиплікатора-акселератора вказує, що саме обсяг доданої вартості здатен створювати резерв капіталів, що згодом «оформляються» в автономні інвестиції, які дозволяють створювати умови подальшого економічного зростання. Резерв капіталів дає змогу долати циклічно відтворювану турбулентність ринків та нівелювати нові ринкові шоки, зокрема, шоки пропозиції новітніх технологічних рішень.

ЗВТ наклала регуляторні обмеження на поведінку ділових кіл та на політику уряду у сфері регулювання і стимулювання ділових процесів та активізації вітчизняного підприємництва. В цих умовах особливо потрібна відповідна

структурно-трансформаційна та промислова політика, у якій питання залучення зовнішніх інвестицій є важливою, але не основною фактор-компонентою.

При розробці установок промислової політики необхідно в триаді суспільство-бізнес-уряд свідомо і підсвідомо засвоїти те, що сьогодні ефективна конкуренція повинна реалізовуватися як динамічна конкуренція.

Ефективна структурна та промислова політика може функціонувати тільки в конкурентоспроможному діловому середовищі без корупції, зговору політиків та олігархів та без рейдерства при «розумній», за формою – ліберальній, але за змістом – протекціоністській, технологічній оболонці.

Уряд та ділові кола України повинні не тільки знайти спільний шлях розробки нових виробництв вищого технологічного укладу, ніж уклад, заснований на продукуванні банальної «твердотільної» металопродукції, але врахувати і те, що, як, показав приклад Китаю, при певних обставинах та при певних політиках економічного зростання саме виробництво банальної металопродукції може стати ґрунтом для зростання інших галузей. Для цього треба забезпечити умови переливу капіталів із галузі металургії у галузі вищих технологічних укладів всупереч «анти стратегічній особистій приватній наживі» олігархів. Причому, вибираючи такі цілі, щоб інноваційні сегменти, створені промисловою політикою, доповнювали ефект інтегрування доданої вартості. Новації ділові та технічні повинні поступово, ланка за ланкою, формувати ланцюг доповнюваності джерел доданої вартості на фундаменті нових технологічних імперативів. Це повинно стати місією вітчизняної промислової політики, що орієнтується на реалії інтерференційного накладання стадій індустріального та постіндустріального розвитку в Україні.

Перелік використаних джерел

1. Дугінець Г.В. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ЗВТ+) між Україною та ЄС: реалії і перспективи / Дугінець Г.В., Тронько В.В. // Економічний часопис-XXI. – 2015. – №155(11-12). – С.10-13
2. Кіш Є. Транскордонне співробітництво та регіональна політика Європейського Союзу / Є.Кіш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ewi.org.ua/chastyna-1>
3. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління / О.Бетлій, М.Риженков, К.Кравчук, В.Кравчук, І.Коссе, С.Галько, Д.Науменко, В.Мовчан, І.Бураковський, Г.Кузнецова. – К., «Альфа-ПК» 2014. —140с.
4. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т.О.Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л.В.; НАН України, ДУ "І-т екон. та прогнозув. НАН України". – К., 2014. – 102 с.
5. Кривоус В. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: перспективні можливості для співробітництва та ризику ЗВТ+ / Кривоус В. // Журнал європейської економіки. – 2015. – Том 14 (№3). – С.262-272
6. World Development Indicators: Data from database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

РОЗДІЛ 8. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ КОМПЛЕКС У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

УДК 338.486.3

Босовська М.В.,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу

Ведмідь Н.І.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанного
та туристичного бізнесу
Київський національний
торговельно-економічний університет

HOPECA: ТРЕНДИ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У контексті сучасних економічних перетворень, які обумовлені формуванням економіки знань та інформації, одним з найбільш ефективних трендів соціально-економічного розвитку суб'єктів підприємництва в сфері HOPECA виступає інтеграційний розвиток. У зв'язку з цим, постає завдання методологічних і праксеологічних досліджень процесів формування та реалізації стратегій інтеграційного розвитку.

У загальнонаукових дослідженнях визначено чотири основні тренди інтеграційного розвитку [1; 2] суб'єктів господарювання, а саме: горизонтальну інтеграцію, вертикальну інтеграцію, інтеграцію «вперед» (прогресивну), інтеграцію «назад» (регресивну). Для реалізації варіанта розвитку шляхом горизонтальної інтеграції організація налагоджує взаємодію з підприємствами-конкурентами, тобто йде об'єднання однорідних учасників виробничого ланцюга.

Вертикальна інтеграція виражається в організації через утворення або придбання структур, що здійснюють постачання або опікуються збутом товарів, послуг організацій. Має два різновиди – інтеграція «вперед» та інтеграція «назад». Інтеграція «вперед» – організація зростає за рахунок придбання або посилення контролю над структурами, розташованими між організацією та кінцевим споживачем (системами розподілу і продажу). Інтеграція «назад» спрямована на зростання організації через придбання, утворення або посилення контролю за діючими структурами, що відповідають за постачання. Завдяки таким діям зменшується залежність від партнерів-постачальників, стабілізуються ціни на послуги організації.

Трансформуючи та розширюючи загальнометодологічні підходи до інтерпретації поняття «стратегія інтеграційного розвитку» прикладними аспектами, можна зробити висновки про те, що це управлінські підходи, що визначають процес формування довгострокових цілей діяльності, систему методів, способів та механізмів їх досягнення; конкретизують перспективи розвитку підприємницьких структур на засадах інтегрування у межах

консолідованого вибору економічно обґрунтованої альтернативи дій на певний період, що базується на врахуванні змін зовнішнього середовища та внутрішніх можливостях і характеристиках (організаційних, економічних, правових) групи підприємств для забезпечення зовнішнього зростання, адаптації у ринковому просторі та отримання синергетичного ефекту. Зазначена декомпозиція змісту інтеграційної стратегії обумовлює наявність у кожного суб'єкта, в т.ч. в готельному та ресторанному бізнесі, власного бачення напрямів розвитку групи економічних суб'єктів в цілому та стратегічних альтернатив і поточних цілей учасників, пов'язаних як з операційною діяльністю, так і з стратегічною перспективою консолідованого розвитку і потребує компромісного узгодження діяльності та цілей у межах інтеграційної взаємодії. Іманентними складовими стратегії мають бути: політика, цілі, методи та методики управління, інструментарій інтеграції, наявність ресурсного потенціалу та організаційного, економічного, мотиваційного та ін. забезпечення взаємодії учасників.

Стратегія інтеграційного розвитку визначає позицію суб'єкта у полі розвитку інтеграційної взаємодії. На нашу думку, вона повинна мати такі різновиди у сфері HORECA: наступальна, кардинального зростання, захисна та елімінаційна. Вибір стратегії інтеграційного розвитку рекомендуємо здійснювати на основі модифікації матриці, розробленої І. Ансоффом [3-4], яка базується на визначенні позиції підприємства у полі інтеграційної взаємодії та визначає характер стратегічних управлінських рішень.

Оцінити позицію підприємства можна за двома координатами: горизонтальною, на якій відкладається значення рівня використання потенціалу інтеграційної взаємодії, і вертикальною, що відображає нестабільність поля взаємодії (чинників внутрішнього та зовнішнього середовища) (рис. 1).

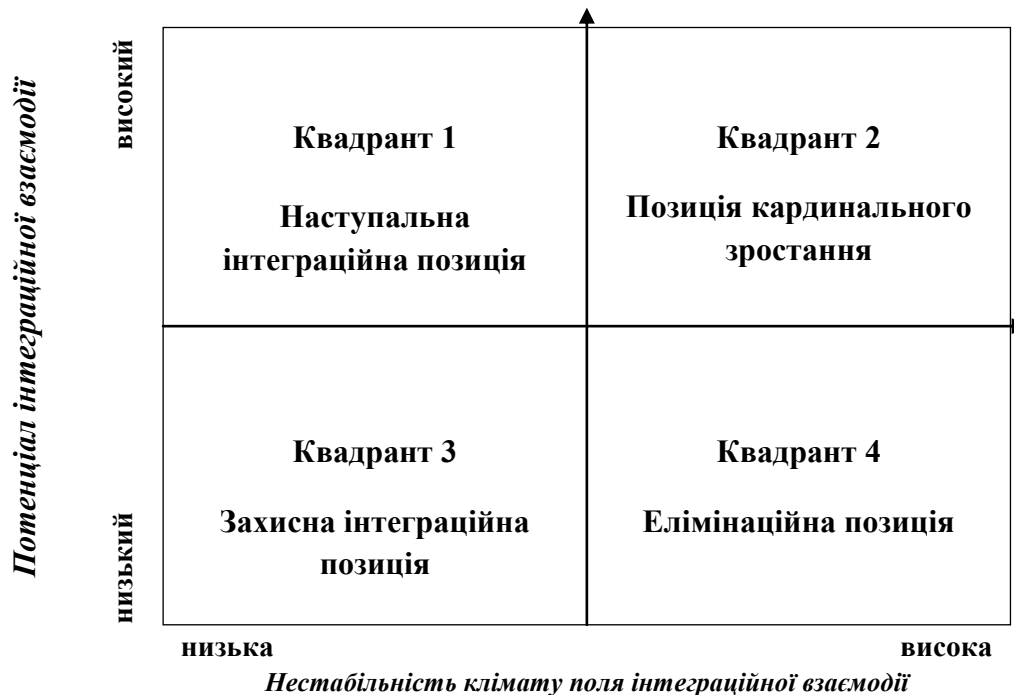

Рис.1. Матриця визначення стратегічної інтеграційної позиції підприємства
Джерело : розроблено автором

Для інтеграційних утворень, яким притаманний достатньо високий рівень використання потенціалу інтеграційної взаємодії і низький рівень нестабільності, рекомендовано використовувати наступальну інтеграційну позицію. Цим підприємствам доцільно використовувати стратегії зовнішнього зростання, для розробки і реалізації яких суб'єкт стратегічного менеджменту має бути досить мобільним, що залежить від наявності сприятливих факторів макро- і мікрооточення і спроможності підприємства до їх своєчасного та ефективного використання. Мобільність суб'єкта буде тим вищою, чим більше виявиться парних комбінацій між зовнішніми можливостями і внутрішнім потенціалом, що також залежить від швидкості реагування підприємства на зміни у полі взаємодії суб'єктів господарювання.

Позиція кардинального зростання обумовлює необхідність використання регресивної інтеграції (назад), прогресивної інтеграції (вперед), горизонтальної інтеграції, а також стратегії диференціації і фокусування, які передбачають спеціалізацію на обмежених перевагах як стратегіях інтеграційного розвитку. Стратегічні рішення підприємств, які мають таку високу позицію, повинні також бути спрямованими на використання комплексу перспективних можливостей.

Захисна інтеграційна позиція передбачає вибір стратегій, які будуть орієнтовані на пошук зовнішніх можливостей збереження досягнутого рівня інтеграційного розвитку, без великого ризику та вжиття заходів щодо запобігання небезпекам через використання внутрішніх інтеграційних резервів.

Елімінаційна інтеграційна позиція обумовлює необхідність орієнтації підприємства на короткострокові перспективи, мінімізацію інтеграційних зусиль.

Розробку та реалізацію стратегії інтеграційного розвитку для підприємств у сфері *HORECA* слід здійснювати на основі аналізу якісних, кількісних і структурних змін діяльності учасників інтеграційних формувань та чинників зовнішнього середовища.

Розробка та реалізація інтеграційної стратегії за якісними, кількісними та структурними передумовами має здійснюватися за такою процедурою:

- 1) стратегічна діагностика поточного стану підприємств-учасників і найважливіших макроекономічних тенденцій регіону та країни;
- 2) формування місії та ключових пріоритетів розвитку інтеграційного комплексу завдань для кожного члена об'єднання для її реалізації з акцентом на моніторинг стану економічної здатності всіх господарських суб'єктів, структурних підрозділів та аналіз їх можливої стратегічної адаптації;
- 3) формування альтернативних стратегій розвитку інтеграційних відносин;
- 4) вибір альтернативи, створення базового напрямку стратегії інтеграційного розвитку, конкретизація її часового горизонту і змістовного наповнення;
- 5) адаптація сформованої стратегії інтеграційного розвитку до умов ринку та вимог усіх зацікавлених сторін – учасників, розроблення субстратегій на основі цільового розподілу сфер впливу та напрямів дій;

б) розроблення цільових програм, планів, бюджетів, створення організаційних та управлінських структур для реалізації інтеграційних стратегій диференційовано за учасниками інтеграції;

7) здійснення процесу реалізації стратегії (мотиваційний, інформаційний, організаційний механізми реалізації);

8) визначення процедур поетапного контролю, ефективності інтеграційного розвитку і коригування етапів виконання стратегії.

Проаналізувавши концепції інтеграційного розвитку, було встановлено, що в умовах формування економіки знань за значної обмеженості ресурсного потенціалу та загострення конкуренції, успішно зможуть розвиватись лише ті економічні суб'єкти, які зуміють здійснити зовнішнє зростання за рахунок ефективної організаційно-економічної інтеграційної взаємодії. Дійовим засобом реалізації інтеграційної взаємодії має бути реалізація стратегії інтеграційного розвитку.

Перспективами подальших досліджень методологічного базису формування стратегії інтеграційного розвитку має стати розроблення процедур оцінки ефективності стратегічного інтеграційного розвитку суб'єктів господарювання.

Перелік використаних джерел

1. Шерешева М.Ю. Межфирменные сети : монография / М.Ю. Шерешева – М.: Экон. фак. МГУ ; ТЕИС, 2006. – 320 с.
2. Шершньова З.Г. Стратегічне управління : наук. вид / З.Г. Шершньова. – 2-е вид., переробл. і допов. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.
3. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 1999. – С. 305–307.
4. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое изд. / Игорь Ансофф; пер. с англ. / под ред. А.Н. Петрова. – СПб.: Питер, 2009. – 344 с.

УДК 338.487:659.1 (477)

Василиха Н.В.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри товарознавства та комерційної діяльності

Індус К.П.,

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів

Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Готько Н.М.,

кандидат економічних наук,

викладач бухгалтерсько-економічних дисциплін

ВП НУБіП України «Мукачівський аграрний коледж»

ДЕРЖАВНА МАРКЕТИНГОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Більшість напрямів діяльності в сфері туризму можуть бути ефективно реалізовані за допомогою використання глобальних інформаційних мереж та електронного маркетингу. Сьогодні більшість туристичних продуктів та послуг

замовляють та купують у режимі он-лайн або через агентів. У світі близько 30% туристичних послуг (тури, номери в готелях, екскурсії, квитки на розважальні заходи тощо) і понад 50% квитків на пасажирські перевезення (потяги, автобуси, літаки) реалізуються через глобальні мережі. Технології електронного маркетингу поширюються стрімкими темпами. Впровадження передових інформаційних технологій часто не потребує надмірних інвестицій, таких, як при капітальному будівництві, в промисловості, на транспорті та для спорудження інших об'єктів інфраструктури. А тому держава має сприяти розвитку зазначених сучасних технологій.

Розглядаючи сучасний розвиток комп'ютеризації, можна стверджувати, що основна її мета – скорочення загальних і адміністративних видатків. Економія стала значною, оскільки знизився і річний рівень видатків на оплату праці.

Для успішної діяльності будь-якої фірми, а також і туристичної, необхідна правдива і своєчасна інформація, на підставі якої ухвалюються всі управлінські рішення. Система управлінської інформації у фірмі складається з чотирьох підсистем: внутрішньої звітності, збору зовнішньої поточної інформації про зовнішнє середовище фірми, даних маркетингових досліджень та аналізу інформації [1, с.261].

У такому випадку для налагодження ефективної системи зв'язків з цими споживачами доцільним буде впровадження у практику роботи центру CRM-систем. Така система за своєю суттю повинна налагодити взаємовідносини між туристичним центром та туристичними підприємствами, підприємствами туристичної інфраструктури, груповими й індивідуальними туристами, органами державної влади, іншими організаціями і установами, які розглядаються працівниками центру як основні покупці його продукту.

Ідея створення інформаційних туристичних центрів в Україні не нова. Ця проблема вивчається як на державному рівні, так і в наукових колах.

Тобто, в основу запровадження CRM-системи в діяльність туристичного інформаційно-координуючого центру закладається принцип пріоритетності інтересів суб'єктів туристичного ринку (рис. 1).

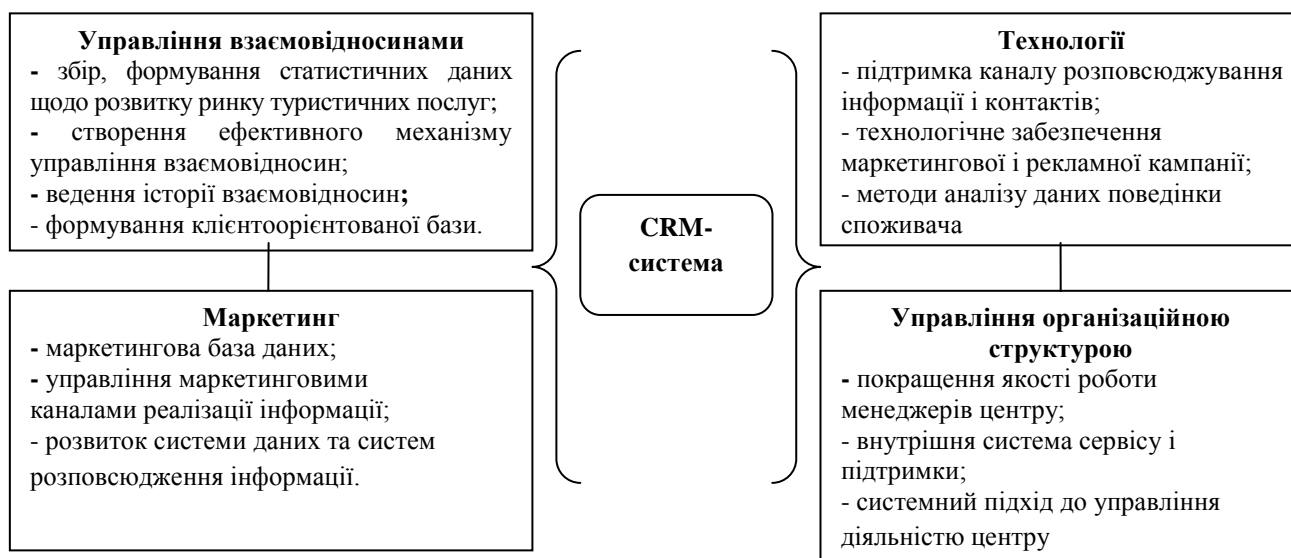

Рис. 1. CRM-система управління діяльністю ТІКЦ [розробка автора]

Представлена CRM-система дозволяє автоматизувати і зробити продуктивнішими усі процеси, які здійснюються у процесі роботи ТІКЦ, а у результаті її впровадження буде досягнуто:

- підвищення продуктивності праці менеджерів;
- виключення повторного виконання операцій;
- збільшення кількості контактів при зборі і розповсюдженні інформації;
- оперативне управління туристичним продуктом та історією взаємовідносин з партнерами;
- проведення цільових маркетингових кампаній; підвищення якості інформаційного обслуговування туристів;
- чітка регламентація документообігу туристичного підприємства, взаємодії з туристичними агентами, туристами;
- підвищення оперативності реагування на зміну ринку туристичних послуг;
- посилення контролю за фінансовою і господарською діяльністю ТІКЦ і туристичних підприємств;
- можливість комплексного аналізу показників функціонування ринку туристичних послуг;
- зниження витрат на зв'язок, інтернет, виробництво друкарської продукції;
- підвищення лояльності учасників ринку туристичних підприємств до існування самого центру і налагодження співпраці з ним.

Для ефективної реалізації CRM-стратегії в діяльності ТІКЦ необхідно в першу чергу з'ясувати реальні потреби і бажання учасників ринку туристичних послуг до таких взаємовідносин. Такі відомості одержують на основі інформаційних технологій, що дозволяють ефективно управляти інформаційними потоками. Сформована на основі цієї концепції клієнтоорієнтована інформаційна база суб'єктів ринку повинна застосовуватися як важливий елемент у збільшенні кількості отриманої і оприлюдненої (проданої) інформації про туристичний ринок регіону чи країни.

Слід зазначити, що інформація на основі CRM-системи дуже багатогранна і дозволяє менеджерам туристичного інформаційно-консультаційного центру в більш зручному форматі відслідковувати особливості кожного підприємства чи туриста, з яким вони працюють, аналізувати результати укладених угод, планувати й більш ефективно використовувати свій робочий час. Крім того, концепція CRM орієнтує на тривалі взаємовідносини з партнерами.

На основі CRM-системи повинна бути сформована клієнтоорієнтована база, яка входить у систему інформаційно-координаційного центру, де важливим елементом є не послуга, а турист. У клієнтоорієнтованій базі визначені функціональні зв'язки суб'єкта ринку на локальному, регіональному рівнях з існуючими й потенційними клієнтами. Запропонована база скорочує час прийняття управлінських рішень, час оформлення замовлень клієнтів, знижує собівартість витрат на сервіс, дає можливість пропонувати туристам такий пакет послуг, що найбільш повно задовольняє їх потреби. Скорочення часу оформлення замовлення сприяє підвищенню якості обслуговування,

лояльності покупців і, як наслідок, встановленню довгострокового співробітництва.

Таким чином, використання сучасних інформаційних технологій сприяє вдосконаленню діяльності туристичних підприємств. Треба відзначити, що на основі інформації, отриманої за допомогою функціонування CRM, можна продовжити життєвий цикл старіючих туристичних продуктів, пропонуючи нові умови продажу й обслуговування, або формувати нові види туристичних продуктів, з огляду на побажання своїх клієнтів.

Перелік використаних джерел

1. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку / Головінець В., Горобець О., Гуцал С.І та ін.; за ред. О. Рожук. – Тернопіль, «Терно-граф» – 2008 – 976с.

УДК 338.2:338

Галаченко О.О.,

кандидат медичних наук, доцент

ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», м.Вінниця

РОЗВИТОК СФЕРИ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ПОСЛУГ РЕГІОНІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Сфера санаторно-курортних послуг являє собою просторово-організаційну та соціально-економічну систему, головною метою якої є задоволення потреб відпочиваючих у лікуванні, реабілітації та оздоровленні шляхом виробництва та надання комплексної санаторно-курортної та оздоровчої послуги. Відтак, як зазначає В.М. Пашков [1], сферу санаторно-курортного забезпечення слід віднести не до сфери охорони здоров'я, а «до сервісної діяльності у сфері соціальної політики, метою якої є надання послуг з посиленням публічним інтересом на користь третіх осіб (пацієнтів)». При цьому, автором визначається, що основою реалізації таких послуг має бути державне завдання, держзамовлення чи господарсько-правовий договір. Таким чином, сфера розвитку та функціонування санаторно-курортних закладів має розглядатися як окремий самостійний публічний інститут, що відрізняє її від закритого соціального інституту охорони здоров'я, а питання надання послуг у цій сфері та формування ефективного механізму їх реалізації є центральним та потребує дослідження.

Українські курорти можна розділити на три види:

- бальнеологічні;
- бальнеогрязеві;
- кліматичні.

Регіонально бальнеологічні курорти розміщені у Вінницькій, Донецькій, Закарпатській, Київській, Львівській, Полтавській та Харківській областях. Бальнеогрязеві курорти знаходяться у Запорізькій, Івано-Франківській, Одеській та Херсонській областях, а кліматичні курорти функціонують у Івано-Франківській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях. Географія розташування курортів в Україні вказує вседоступність закладів, котрі надають санаторно-курортні послуги, а різновид курортів забезпечує споживачів отриманням повного спектру послуг.

Незважаючи на різноманітність послуг та курортів, котрі функціонують в регіонах України, розвиток ринку санаторно-курортних послуг характеризується значною кількістю проблем, серед основних можна відзначити:

- застаріла санаторно-курортна інфраструктура, яка не може конкурувати із міжнародними курортними закладами;
- відсутнє рекламне позиціонування вітчизняних курортів та послуг на міжнародному ринку;
- відсутність державних програм щодо відновлення та реконструювання державних закладів санаторно-курортного типу;
- відсутність інвестицій у санаторно-курортні заклади бальнеологічного та бальнеогрязевого типів;
- низька якість послуг та обслуговування у порівнянні із аналогічними показниками іноземних держав.

Вирішення зазначених проблем повинно носити стратегічний характер та відповідати європейським нормативам щодо надання санаторно-курортних та лікувальних послуг. У першу чергу регіональна влада повинна визначитися із напрямками свого розвитку та розробити стратегію розвитку санаторно-курортних закладів регіону, особливо це повинно позначитися на державних закладах, а приватні установи слідуватимуть ринковим коливанням. Відтак основними заходами, котрі сприятимуть розвитку сфери санаторних послуг та якості їх надання, є:

- інформаційне висвітлення природно-кліматичних переваг регіону із зазначенням основних курортів. Потенційним споживачам необхідно пропонувати продукт, який у регіоні можуть надати, адже часто потенційні споживачі не проінформовані про наявність санаторно-курортних закладів у регіоні, що впливає на вибір інших курортів;

- сприяння органами місцевого самоврядування інвесторам у проходженні бюрократичних процедур. Корумпованість української системи часто не сприяє залученню іноземних інвесторів, відтак необхідно змінювати бачення закордонних партнерів, а перші кроки у цьому напрямі необхідно проводити на «місцях»;

- створення вільних економічних зон для залучення інвестора у найбільш регресивних регіонах. Зниження податкового тиску сприятиме залученню інвестиційного ресурсу, як іноземного, так і вітчизняного;

- поліпшення нормативно-правової бази щодо регулювання діяльності на ринку санаторно-курортних послуг;
- підвищення професійного рівня персоналу, який надає послуги у санаторно-курортній сфері. Рівень послуг повинен відповідати міжнародним нормам, що привабить іноземного споживача;
- розвиток транспортної інфраструктури для більшої доступності до туристично-рекреаційних об'єктів;
- залучення інвестицій у модернізацію санаторно-курортної сфери. Дійовим механізмом стимулювання розвитку санаторно-курортного господарства є залучення інвестицій через схеми державно-приватного партнерства (із залученням вітчизняних та іноземних інвесторів). Важливим напрямом щодо залучення інвестицій у розвиток курортного туризму є розробка органами місцевого самоврядування спільно з громадськістю баз інвестиційних пропозицій (та інвестиційних карт територій, у т.ч. з представленням потенціалу рекреаційно-туристичних інвестиційних об'єктів);
- сприяння диверсифікації туристично-рекреаційних послуг. На шляху подолання проблеми сезонності у роботі санаторно-курортних закладів необхідним є розвиток супутніх лікувальних напрямів туризму. Розробка туристичних турів, які б поєднували у собі як оздоровчий (пасивний), так і пізнавальний (активний) туризм;
- стимулювання розвитку внутрішнього туризму за рахунок міжрегіональної співпраці. Переорієнтація економіки старопромислових регіонів повинна враховувати певні особливості, а саме – використання рекреаційних ресурсів має бути спрямовано як на залучення зовнішніх джерел економічного зростання, так і на мобілізацію внутрішнього потенціалу за рахунок міжрегіонального співробітництва розвитку внутрішнього туризму.

Попри значні недоліки, які існують у зазначеній сфері, вона є потенційно привабливою як для інвестора, так і для споживача, а подальший розвиток та використання можливостей її потенціалу сприятиме виходу цієї сфери на європейський рівень.

Перелік використаних джерел

1. Пашков В.М. Проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я (господарсько-правовий контекст): монографія / В.М. Пашков. – Київ: МОРІОН, 2009. – 448 с.
2. Савкина О.В. Роль маркетинга в деятельности учреждений здравоохранения /Н.С. Блинова, О.В. Савкина // Менеджер. – 2006. – № 1 (35). – С. 126 – 131.

Джаман М.О.,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри «Менеджменту»
Українсько-Польський ВНЗ
«Центрально-Європейський університет»

ОБРАЗ РЕГІОНУ ЯК ФАКТОР ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Розвиток туристичної сфери регіону і формування на цій основі його привабливого образу постає серед невідкладних завдань як першочергове. В останні десятиріччя з'явилася значна кількість наукових праць в цьому плані, однак проблема формування туристичного образу регіону як фактору його конкурентоздатності належного висвітлення не отримала. Ми намагаємося викласти свої спостереження стосовно означеної проблеми.

Серед найважливіших конкурентних переваг регіонального розвитку образ регіону виступає певним територіальним ресурсом, здатним впливати на перспективу його розвитку. Нині проблеми створення *образу, іміджу* або *бренду* території визнаються найважливішими не тільки вченими-дослідниками, а й урядовцями. При всій подібності цих понять їх часто використовують як синоніми, але вони мають все-таки певні методологічні відмінності. Практично туристичний образ дозволяє іноді багатьом країнам, незалежно від рівня їхнього соціально-економічного розвитку, «перекрити» негативні явища саме туристичною привабливістю. Ми маємо на думці використання туристичного образу не для приховування проблем регіону, а навпаки, показати, яким чином він може бути джерелом формування привабливості та зацікавленості суспільного життя в регіоні. Тому нам імпонує думка тих вчених, які вважають, що образ – це не стільки термін, скільки символ, знак загальної дослідницької установки, протилежний за значенням таким символам, як «схема», «формула», «система» і т.п. Наприклад,

М. Мироненко вважає, що образ являє собою категорію конкретного мислення, особливу роль у якому відіграють емоційні моменти і особисте ставлення дослідника до предмета [1, с.56].

Окрему увагу привертають дослідження Д.М. Замятіна в галузі гуманітарної географії. На його переконання, місце не прив'язане до окремих географічних координат, а виступає «радіше як власний образ або їхня сукупність» [2, с.32]. Тобто, виявлення туристичного образу регіону або країни дозволяє розділяти його туристичні умови і ресурси, виокремлювати серед інших територій, розкривати неповторний колорит регіонального або національного туристичного простору. Ми погоджуємося з його думкою, що об'єктивність образу будь-якого регіону залежить від: а) врахування усіх динамічних властивостей об'єктивно-образної реальності, що і визначає інформаційну місткість образу; б) географічного простору в образі країни, що стає максимально структурованим і усвідомленим у межах конкретної історичної епохи; в) розподілу «ідеальних значень» і «сеансів», що постають у

центрі будь-якої характеристики і є основою для створення туристичного образу території; г) продукування не тільки художньо-образного відтворення дійсності, а й певного перетворення регіону [2, с.114-116]. Отже, туристичний образ мимоволі, підсвідомо спираючись на реальні ресурси регіону чи країни, акцентує здебільшого позитивні характеристики і нівелює невігідні. Фактично він є своєрідним територіальним ресурсом, здатним відповідно впливати на розвиток територіальної соціально-економічної системи (ТСЕС) регіону, змінюючи враження про неї; є тим ресурсом, що дає змогу вирізняти його на тлі інших регіонів, забезпечуючи приплив грошових ресурсів у вигляді інвестиційних, туристичних та міграційних потоків; впливати на продуктивність ведення господарства і підвищувати конкурентоспроможність регіону. Ми вважаємо, що туристична привабливість будь-якої території в нинішніх умовах глобалізації залежить не тільки від її туристично-рекреаційних ресурсів, а й від конкретних комунікативних стратегій, що застосовуються з метою інформування туристів про переваги певної місцевості. Туристичний імідж регіону зараз відчутно набуває статусу одного з основних ресурсів, що визначає його економічну, політичну і соціокультурну перспективу. Він виступає однією з визначальних складових національного бренду країни.

Сучасні дослідження методологічних, методичних та технологічних алгоритмів створення, просування і управління брендами територій представлено, передусім, у працях зарубіжних науковців і практиків. Зазначеними проблемами займалися також вітчизняні вчені. Однак визначними фахівцями у сфері територіального брендингу вважаються британські експерти Саймон Анхольт і Уоллі Уоллінс. Зокрема С. Анхольт вважає, що у глобальному світі кожне місто, регіон, країна повинні «конкурувати за туристів, інвестиції, довіру, репутацію і пошану з боку світових ЗМІ. Імідж країни – це її конкурентна перевага. Брендінг країни – це стратегічний підхід до розвитку цієї переваги і бачення того, куди країна може рухатися. Без такого бачення країна не здатна конкурувати» [3, с.50]. Тобто, як брендінгом, так і іміджем і образом регіону потрібно управляти і постійно працювати на його репутацію. С. Анхольт і американська дослідницька компанія «Global Market Insite» вперше запропонували проводити щорічні оцінки вартості брендів, або репутації країн світу за такими показниками: 1) туристична привабливість, 2) людський капітал, 3) якість експортованих товарів, 4) справедливість уряду, 5) привабливість культури і спорту, 6) інвестиційна привабливість і привабливість країни як місця проживання. Ці фактори можуть служити індикаторами для визначення бренду будь-якої країни чи регіону.

Отже, розмежування понять «образ», «імідж» і «бренд» території становить не тільки теоретичний інтерес, але має і прикладне значення. Туристичний образ доцільно використовувати як джерело формування привабливості і зацікавленості суспільного життя в регіоні. Внаслідок цього він стає предметом наукового інтересу цілої низки напрямів дослідження, акцентує здебільшого позитивні характеристики і нівелює невігідні, а також здатний позитивно впливати на розвиток ТСЕС регіону. Туристична привабливість

території у нинішніх умовах господарювання залежить не тільки від її туристично-рекреаційних ресурсів, а й від конкретних комунікативних стратегій, що застосовуються з метою інформування туристів про переваги певної місцевості.

Перетворення ексклюзивного образу регіону на його позитивний туристичний імідж і бренд території потребує в час глобалізаційних і інтеграційних процесів ще більш активного вивчення і прикладної реалізації. Адже звертаючись до універсальної природи людини, апелюючи до її цінностей та інтересів, образи територій здатні ставати соціально значущими, а в перспективі пропагувати свою філософію і, відповідно, впливати на суспільство в цілому (в першу чергу, на рівень його свідомості, естетичне і екологічне виховання).

Перелік використаних джерел

1. Мироненко М.Г. Страноведение: теория и методы/ Н.С. Мироненко. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 272с.
3. Замятин Д.Н. Образ страны: структура и динамика /Д.Н. Замятин // Общественные науки и современность. – 2000. – №1. С.107–115.
4. Анхольт С. Создание бренда страны / С. Анхольт // Бренд-Менеджмент. – 2007. – № 1. – С. 50–52.

УДК 333.48 (477.87:379.83/.85)

Кляп М.П.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент

Чернокоз Н.Л.,

старший викладач кафедри менеджменту

туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,

Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КАРПАТСЬКИХ ПОЛОНИН

Відпочинок, туризм, рекреація стають все актуальнішими для сучасного способу життя. Все це можемо знайти в Карпатах України. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал цього регіону в поєднанні з вигідним географічним положенням в центрі Європи є достатньо вагомою передумовою розвитку туризму і відпочинку, орієнтованого як на внутрішнього споживача, так і на обслуговування іноземних відвідувачів [1, с.31].

В якості доповнення ґрунтовних досліджень рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатського регіону слід звернути увагу на більш активне використання рекреаційно-туристичного потенціалу Карпатських полонин.

Полоніна – безліса ділянка верхнього поясу Українських Карпат, що використовується як пасовисько та для сінокоосу. Субальпійські й альпійські луки в Українських Карпатах називають полонинами, у Румунських — планінами, у Словацьких — голе, а в Польських — гала. Назва «планіна» також

зустрічається у болгар, сербів, хорватів, словенців, словаків для позначення гір, гірських ланцюгів, гірських пасовищ тощо [2].

Включення численних мальовничих полонин Карпат до туристичних маршрутів – потужний потенціал для розвитку сучасних різновидів туризму [3].

Відвідування та маршрути полонинами мають низку переваг:

- вони легкодоступні (можливі різноманітні маршрути – пішохідні, велосипедні, лижні, кінні підйоми, автомобільні, квадроциклами);
- зручна логістика під'їзду туристів та відпочиваючих;
- можливі підйоми в будь-яку пору року;
- можливі маршрути в будь-яку годину доби (денні та нічні сходження);
- можливі як короткотривалі маршрути одного дня, так і переходи з великою тривалістю та ночівками;
- активний та пізнавальний відпочинок з ознайомленням із місцевою культурою, історією, традиціями, побутом, їжею;
- збір дикорослих лікарських рослин, грибів, ягід (яфини, кам'янки та ін. рослини).

Використання туристичного потенціалу полонин Карпат стає надзвичайно актуальним у зв'язку із запровадженням безвізового режиму для України з країнами Європейського Союзу, адже стає актуальнішим розвиток регіонального туризму (туризм усім регіоном), тобто подорожі всіма вісьмома країнами Карпат.

Перелік використаних джерел

1. Данилюк В.О. Рекреаційно-туристичний потенціал Карпатського регіону /В. Данилюк //Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 4. – Ужгород, 2011. – С.31–34.
2. Байцар А.Л. Полонини Українських Карпат: генезис, поширення та морфологія /А.Байцар // Вісник Львів. ун-ту. Серія географ. Вип. 29. – Львів, 2003. – С. 3 – 6.
3. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навч. посіб. М.П. Кляп, Ф.Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

УДК [913:332.135] (487)

Лендел М.А.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту

туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Характерною рисою трансформаційних процесів, які відбуваються в економіці України та її регіонів, є активізація діяльності суб'єктів рекреаційно-туристичного комплексу. Особливо актуальним у сучасних умовах є розроблення, обґрунтування та прийняття управлінських рішень щодо

удосконалення методів організаційного та фінансово-ресурсного забезпечення розвитку рекреації та туризму як на мікро-, так і на макрорівні.

Стосовно Закарпаття, то регіон за своїми фізико-географічними, кліматичними, природно-ресурсними та соціально-економічними умовами відноситься до територій, найбільш сприятливих для розвитку туризму і рекреації. Визначальними чинниками при цьому виступають: наявність гірської системи (Східні Українські Карпати), особливо комфортні кліматичні умови закарпатської низовини та унікальні бальнеологічні ресурси. У регіоні розвинуті майже всі види рекреаційної діяльності: від санаторно-курортного лікування до відпочинку та різних видів туризму, що доступні практично протягом цілого року.

Туристично-рекреаційна діяльність визнана одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки області. На її території функціонують понад 60 санаторіїв, 30 баз відпочинку, 330 дитячих закладів відпочинку, 70 туристичних баз, побудованих у мальовничих куточках Карпатських гір. Перевагою цих закладів є те, що всі вони розташовані поблизу від мінеральних джерел, яких в області нараховується близько 300.

Найбільш відомі родовища лікувальних мінеральних вод – це Поляна Квасова, Голубине, Сойми, Келечин, Кваси, Шаян та інші. Води Закарпаття різні за хімічним складом і лікувальними властивостями. Із 207 родовищ, занесених до Кадастру мінвод України 18,8 % становлять закарпатські.

На даний час на території Закарпаття функціонують понад 50 зареєстрованих та ліцензованих туристичних фірм, які займаються обслуговуванням туристів, що прибувають з різних куточків України, а також з-за кордону.

У Закарпатській області розроблена та реалізується Концепція сталого розвитку Закарпаття (2002 р.), Стратегії економічного і соціального розвитку області до 2015 і 2020 років, ряд інших програм транскордонного співробітництва. У згаданих документах пріоритетною галуззю є розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу. Зокрема, передбачено такі заходи [1, с. 35]:

- формування системи лікувально-оздоровчих територіально-рекреаційних комплексів з використанням природно-ресурсного потенціалу області;
- стимулювання розвитку матеріальної бази туристично-рекреаційної галузі шляхом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для реконструкції діючих і будівництва нових закладів розміщення;
- створення в пунктах пропуску через кордон відповідної інфраструктури для обслуговування рекреантів/туристів;
- налагодження співробітництва з національними туристичними представництвами інших країн і національних курортних асоціацій з метою включення регіонального турпродукту в списки їх пропозицій;
- активізація Інтернет-промоушену туристичного бренду регіону;
- сприяння покращенню транспортної доступності туристичних та рекреаційних об'єктів.

Визнано, що пріоритетними напрямками розвитку туристично-рекреаційного комплексу в області є [2, с. 22]: оздоровчо-лікувальна діяльність; гірськолижний туризм; зелений (сільський туризм); пізнавальний туризм (пішохідний туризм, екскурсії тощо). Для розвитку зазначених напрямів слід забезпечити:

- формування нових економічних засад галузі на основі різних форм власності;
- вирішення питання підпорядкованості (власності) санаторно-курортних і туристичних закладів;
- зміцнення матеріально-технічної бази комплексу шляхом модернізації існуючої матеріально-технічної бази закладів, будівництва нових туристично-рекреаційних об'єктів котеджного та модульного типу, які відповідатимуть сучасним стандартам, розширення супутньої інфраструктури на території рекреаційних об'єктів (будівництво басейнів, тенісних кортів, саун тощо);
- ініціювання, розробку та прийняття державної програми поліпшення автошляхів, дорожньо-транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури;
- створення рекламно-інформаційного продукту рекреаційно-туристичного комплексу;
- розширення лікувальних послуг, впровадження нових міжнародних видів послуг, пошук нових методів використання унікальних природних лікувальних факторів;
- мікрокредитування власників садиб зеленого туризму з метою доведення останніх до сучасних стандартів;
- ініціювання прийняття законодавства та розробку комплексу заходів, які спрощують перетин кордону особам, що направляються на оздоровлення та відпочинок;
- створення в пунктах пропуску відповідної інфраструктури для обслуговування рекреантів (туристів);
- вдосконалення та розробку нових туристичних маршрутів, які б детально розкривали історико-архітектурний та культурний потенціал краю;
- створення спеціалізованої структури (мережі) залучення рекреантів (туристів);
- формування дієздатної аварійно-рятувальної служби;
- санітарне упорядкування територій населених пунктів рекреаційних зон;
- підготовку працівників сфери рекреації та підвищення їх професійного рівня, вивчення іноземних мов;
- розширення виробництва рекламної продукції із застосуванням символіки Закарпаття.

Реалізація вищевикладених заходів сприятиме покращенню функціонування рекреаційно-туристичного комплексу області, забезпечить сталий соціально-економічний розвиток регіону в цілому.

Перелік використаних джерел

1. Стратегії економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 і 2020 років. – Ужгород, 2006. – 48 с.
2. Концепція сталого розвитку Закарпаття. – Ужгород, 2004. – 40 с.

УДК 378.14

Gabriela Maries Les

“Bogdan Voda” University of Cluj Napoca

MANAGEMENT OF TOURISM AND VISUAL CULTURE IN MARAMURES COUNTY, ROMANIA

The study of tourism as a complex social phenomenon, beyond simply business, is increasing in importance. Tourism has two major elements, namely the touristic movement of people from one place to another that offers various opportunities for relaxation, reflection or entertainment, as well as the touristic agencies involved in organizing these trips.

The management of tourism takes into consideration and applies management concepts and business practices to all the businesses involved in tourism. Scientists all over the world try to provide people with an understanding of the fundamental aspects of business in tourism, as well as with the specific techniques required for a successful business that operates in touristic industry.

We cannot talk about tourism only from an economic point of view, since it also deals with a precise examination of perceptions of culture and society through the eyes of the tourists.

Alongside with tourism, the cultural heritage of a nation can help promote the area and make all the business develop at a rapid range. In the last 20 years, Romanian counties have started implementing different projects to increase the development of the rural areas. People living in the country-side started working in foreign countries, see and understand the importance of the natural beauty that surrounds them. Thus, many of them have come back and started working for themselves, either starting up a business in tourism or in services. The ability of speaking at least one foreign language, together with the internet connection and the ability of operating the computer, make the local businesses flourish.

Tourism is mainly visual experience. When people leave their homes and decide to visit a specific area or country, they want to be thrilled and delighted by what they see and encounter, thus adding new information to their personal knowledge.

Maramures County has an ancient history, the human existence being highlighted on all historical periods. It has played an important role in Romanian history and not only. Until 1989 the mining industry together with the chemical industry and metallurgy held an important share in the economy of the county. Nowadays, this has changed; the traditional activities of the area have been

replaced or completed with those derived from the competitive environment offered by the democratic political system and the integration of Romania into EU.

Located in the geographical center of Europe, Maramures County has fascinated through its marvelous places and people's hospitality. Not by any chance, in the year 2000, Kosei Miya, a Japanese writer and philosopher, said "For me, Maramures County, from the Carpathians, represents the center of the world."

Peter Hurley is one of the most important supporters of Maramures. Since he has known these lands, he fell in love with our county and has expressed the intention to promote Maramures and Romania as the only areas in Europe where rural civilization is alive. After each failure or discouragement, Peter Hurley was not discouraged and went on working day and night on the ground. Thus, you have to remember the excellent International Festival of Traditional Music and violin in the villages of Vadu Iza, initiated almost two decades by the Frenchman Bernard Houliat.

Peter Hurley said in an interview for a local newspaper: "I knew nothing about orthodoxy or about your rich traditions. I was shocked and impressed by the life, the beauty of Maramures, which we perceive not only visually, but through all our senses. I saw hills combed (raked) by the same family for hundreds of years. If Maramures were in Ireland, it had been officially declared as an area of historical, cultural, national importance, with great significance and it would be prohibited by law to demolish wooden houses. The authorities would have directed special internal and external investment in the area, to encourage and promote life as it is now. This happens because there is a tendency to attack MARAMUREȘ CONCEPT by economic globalization."

This article aims to present Maramures county and its beauties through the eyes of those who have experience an interesting holiday here. Thus, it will debate the problems that people encounter to develop their business and the amazing visual elements that represent the authentic culture heritage of the county. From postcards and paintings to photography and film, tourism and visual culture have a long-standing history of mutual entanglement. For centuries art has inspired many travellers, and tourism provides a new market for authentic art.

What is the relationship between art, tourism and landscape preference? What role did commercial tourist photographers and traditional festivals play in promoting the image of Maramures? – these are the questions to which the article will give certain answers.

Сагалакова Н.О.,доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри туризму та рекреації**Роскладка А.А.,**доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної кібернетики

Київський національний торговельно-економічний університет

МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ НА ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ

Особливий інтерес у системі ціноутворення являє процес встановлення рівня витрат і визначення собівартості туристичного продукту. Управління витратами може бути засноване на традиційних підходах, пов'язаних із віднесенням витрат пропорційно до обсягів реалізованого туристичного продукту, а також на підходах, в яких облік і прогнозування витрат здійснюється на основі інформації про систему взаємопов'язаних бізнес-процесів [1]. Принципова відмінність такого підходу від інших методів обліку витрат полягає в тому, що він розглядає витрати як результат виконання процесу в цілому, а не як результат використання того чи іншого окремо взятого ресурсу. Це дозволяє більш точно виявляти чинники, що впливають на продуктивність, зміну витрат і власне ціну туристичного продукту.

Процесно-орієнтований підхід на туристичному підприємстві реалізується через мережу взаємозв'язаних бізнес-процесів. Бізнес-процеси визначають специфіку туристичного підприємства, споживають ресурси (матеріали, інформацію, кадровий потенціал) і створюють певний результат на виході.

З метою здійснення ефективного аналізу на першому етапі реалізації підходу, крім мережі бізнес-процесів, складається також список ресурсів туристичного підприємства, в результаті споживання яких виникають витрати.

Вартість ресурсів, що споживаються бізнес-процесами, може бути визначена таким чином:

$$r_i = \sum_{j=1}^{k_i} v_{ij}, \quad (1)$$

де r_i – вартість i -го ресурсу; v_{ij} – j -ті витрати на i -й ресурс туристичного підприємства; k_i – кількість витрат на i -й ресурс.

Для математичної формалізації зручніше ввести матрицю ρ , що містить n рядків (за кількістю ресурсів) та m стовпців (за кількістю процесів) і яка, крім факту віднесення ресурсу на процес, включатиме ступінь його віднесення. Кожен елемент ρ_{ij} матриці ρ являє собою нуль у випадку, якщо відповідний ресурс не відноситься на відповідний процес, або дійсне число $0 \leq \rho \leq 1$, що характеризує ступінь такого відношення. При цьому вартість z_j спожитих процесом ресурсів обчислюється за формулою:

$$z_j = \sum_{i=1}^n \rho_{ij} r_i \quad (2)$$

Повторюючи цю операцію для кожного процесу, отримаємо набір сумарних витрат на ресурси для всіх процесів туристичного підприємства. Схематично описану процедуру можна представити таким чином (рис. 1):

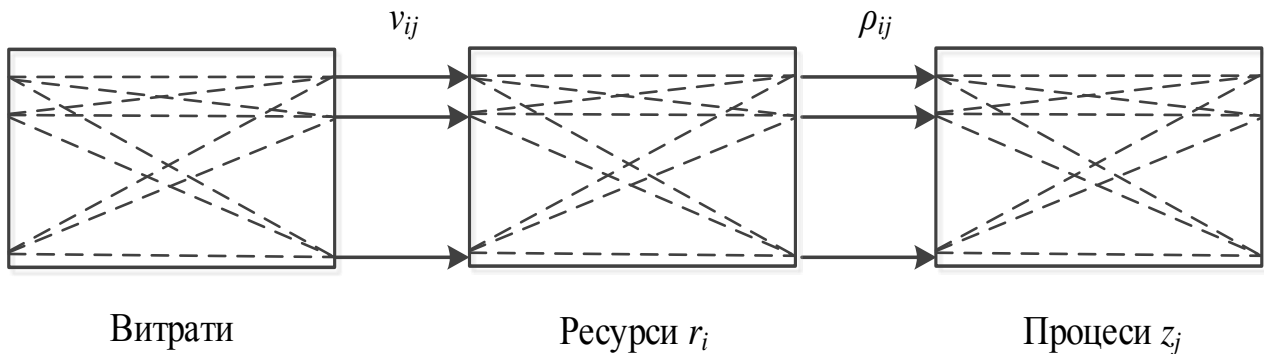

Рис. 1. Визначення сумарних витрат ресурсів при застосуванні процесно-орієнтованого підходу до управління ціноутворенням на туристичному підприємстві

Однак простого підрахунку вартості тих чи інших процесів недостатньо для розрахунку собівартості туристичного продукту. Згідно з обліком витрат за видами діяльності, бізнес-процес повинен мати кількісну міру вихідного результату для віднесення на туристичний продукт.

Кількісна міра величини споживання бізнес-процесу туристичним продуктом або послугою (об'єктом собівартості) в англійській літературі іменується *Activity Cost Driver* і здебільшого перекладається як «фактор витрат» [2, 3].

Частка споживання процесу об'єктом обліку витрат визначається так:

$$\delta_{ij} = \frac{d_{ij}}{y_i}, \quad (3)$$

де δ_{ij} – частка споживання процесу i об'єктом j (частка віднесення процесу i на об'єкт j); d_{ij} – ставка фактора витрат процесу i при споживанні об'єктом j ; y_i – потужність процесу i .

Потужність розраховується як алгебраїчна сума всіх ставок фактора витрат за даним процесом:

$$y_i = \sum_{j=1}^n d_{ij}. \quad (4)$$

Сума споживання туристичним продуктом усіх процесів є його собівартістю:

$$s_j = \sum_{i=1}^m \delta_{ij} z_i \quad (5)$$

Ці розрахунки становлять заключний етап застосування методики обліку витрат на основі системи взаємопов'язаних бізнес-процесів.

Багато бізнес-процесів носять обслуговуючий характер і витрати на них навіть опосередковано не можуть бути віднесені на витрати із формування туристичного продукту.

Вартість обслуговуючих бізнес-процесів може бути перенесена на вартість основних бізнес-процесів, що беруть участь у формуванні туристичного продукту. Така операція відображає факт споживання основними бізнес-процесами не тільки ресурсів, але і послуг допоміжних бізнес-процесів.

Допоміжні бізнес-процеси виступають, таким чином, у ролі ресурсів для основних. З урахуванням допоміжних бізнес-процесів послідовність обчислення витрат ресурсів при застосуванні процесно-орієнтованого підходу до ціноутворення представлена на рис. 2.

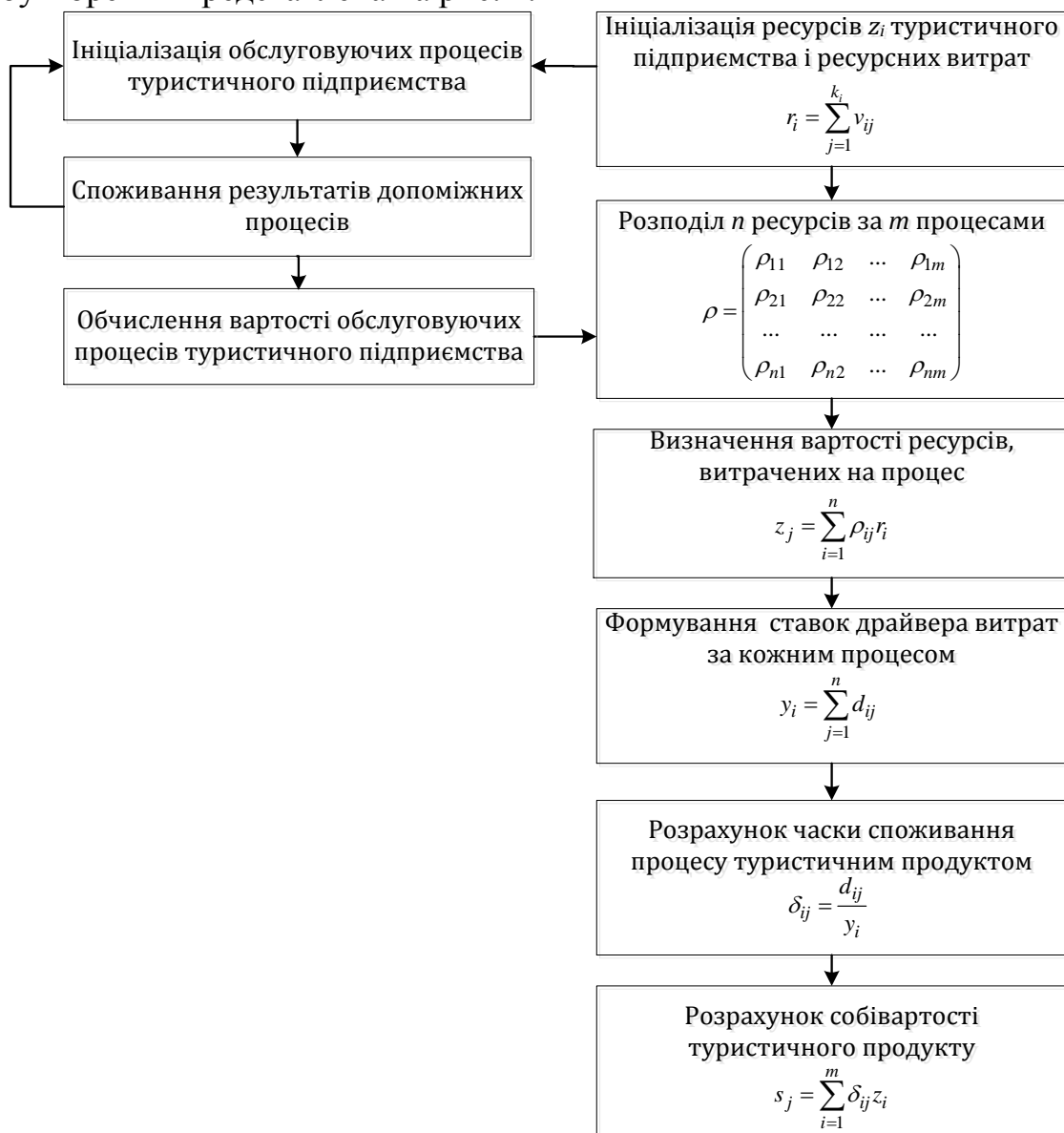

Рис. 2. Модель обліку витрат на туристичний продукт

Отже, одним з найбільш важливих завдань для ціноутворення на туристичному підприємстві є визначення дійсного рівня витрат, пов'язаних із формуванням та реалізацією туристичного продукту.

Використовуючи інформацію про бізнес-процеси туристичного підприємства, процесно-орієнтоване ціноутворення враховує її і в процесі визначення собівартості туристичного продукту. В якості основи системи обліку витрат найчастіше використовується методологія *ABC (Activity Based Costing)*.

У ході реалізації методології *ABC*, пройшовши по ланцюжку від визначення ресурсів туристичного підприємства і віднесення їх на бізнес-процеси і до інтеграції вартостей процесів в підсумкову собівартість туристичного продукту, можна вирішити проблему віднесення непрямих витрат на собівартість і головну проблему – достовірне визначення собівартості туристичного продукту з мінімальним відхиленням від об'єктивних значень.

Отримані значення показників витрат можуть бути використані в процесі реалізації економіко-математичної моделі управління ціноутворенням [4], що збільшує точність результату встановлення оптимальної ціни з урахуванням відповідності внутрішнім бізнес-процесам туристичного підприємства і зовнішнім факторам формування ціни на туристичний продукт.

Список використаних джерел

1. Сагалакова Н.О. Туризм: бізнес-процеси, ціни і ціноутворення: монографія / Н.О. Сагалакова. – Київ: КНТЕУ, 2016. – 416 с.
2. Друри К. Управленческий и производственный учет / К. Друри; пер. с англ. В.Н. Егорова. – М.: ЮНИТИ, 2003. – 1071 с.
3. Вентцель Е.С. Исследование операций: задачи, принципы, методология: учебное пособие / Е.С. Вентцель. – 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2013. – 192 с.
4. Sagalakova N. O. Model of formation of key performance indicators for pricing process in tourism / N.O. Sagalakova // Моделирование в технике и экономике: материалы междунар. научно-практ. конф., г. Витебск, 23–24 марта 2016 г. – Витебск: Витебский государственный технологический университет, 2016. – С. 468 – 470.

УДК:657.47:338.48(477)

Шелемон Л.М.,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Симочко М.І.,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ФОРМУВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку туристичний бізнес відіграє важливу роль в економіці багатьох країн світу. Інтенсивне зростання цього сегменту обумовлено, перш за все, стрімким розвитком сфери послуг та

ринкових відносин. Провідні позиції у сфері послуг займає туризм, на нього припадає близько 9 % світового валового внутрішнього продукту (ВВП), більше 30 % обсягу світової торгівлі послугами, близько 10 % світових інвестицій.

Окремі організаційні аспекти обліку туристичної діяльності досліджували такі вітчизняні науковці, як З. Балченко [8], С. Король [7], Ж. Богданова [9], Ю. Рудяк, В. Кузнецов, В. Кияк [10].

Будь-яка туристична фірма – це суб'єкт підприємницької діяльності, який займається створенням, реалізацією туристичного продукту та організацією його споживання. Попри всі політичні та соціально-економічні негаразди, які відбуваються останніми роками, індустрія туризму стала тією сферою національної економіки України, яка з року в рік стабільно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту.

На загальнодержавному фоні сприятливі природні умови та багаті лікувальні ресурси виводять Закарпаття на рівень найперспективніших рекреаційних районів державного значення, адже тут сконцентровано 5,2% об'ємного і 5,1% вартісного потенціалу природно - рекреаційних ресурсів України. Західне та прикордонне розташування області в умовах розширення ЄС робить її ще більш привабливою з точки зору отримання рекреантами відносно недорогого відпочинку в переважно гірських, екологічно чистих місцевостях.

Згідно з Законом України „Про туризм” [2] в ст. 9 „Економічна діяльність у галузі туризму” визначено основні завдання туристичної діяльності:

- 1) створення туристичного продукту;
- 2) формування ринку;
- 3) удосконалення інфраструктури туризму;
- 4) надання туристичних послуг;
- 5) розвиток внутрішнього та іноземного туризму.

Встановлено, що визначення туристичного продукту характеризує його як комплекс предметів споживання та послуг, необхідних у процесі подорожі, та враховує туристично-рекреаційні ресурси, які є основною метою поїздки туриста у регіон і визначають його споживчий вибір.

Особливості організації бухгалтерського обліку діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг прямо пов'язані з визначенням поняття «туристичний продукт».

Враховуючи те, що дані щодо собівартості туристичного продукту, а відповідно і ціни на нього, формуються в системі бухгалтерського обліку, потребує удосконалення порядок облікового відображення витрат на формування туристичного продукту. При дослідженні діяльності туристичних підприємств необхідно розрізняти такі поняття, як “туристична послуга” та “туристичний продукт”. Під туристичним продуктом слід розуміти комплекс туристичних послуг, необхідних для задоволення потреб туриста під час його подорожі. До складу туристичного продукту включаються не тільки туристичні послуги, а й додаткові туристично-екскурсійні послуги та товари. Під додатковими туристично-екскурсійними послугами слід розуміти послуги, не

передбачені ваучером чи путівкою і доводяться до споживача в режимі його вільного вибору.

Відповідно до Закону України “Про туризм”[2], туристичний продукт – це попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше, ніж дві такі послуги, що реалізуються або пропонуються для реалізації за визначеною ціною, до їх складу входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо). Отже, поняття “туристичний продукт” є набагато ширшим та включає в себе поняття “туристична послуга”. Тому результатом діяльності туристичного оператора є сформований туристичний продукт, а його собівартість – це сукупність усіх понесених витрат, пов'язаних з його комплектуванням.

На відміну від туроператора, турагент, відповідно до Закону України “Про туризм”[2], не має права створювати власний туристичний продукт і тому результатом діяльності є лише придбаний туристичний продукт у туристичного оператора. При цьому витрати туристичний агент несе тільки пов'язані з таким придбанням. З огляду на зазначене, доцільно розглянути формування собівартості туристичного продукту в туроператора.

На сьогодні немає нормативного документа, який би містив методичні рекомендації щодо обліку витрат підприємств туристичного бізнесу. Тож для визначення собівартості насамперед слід керуватися П(С)БО 16[3] для бухгалтерського обліку та нормами ст. 138 ПКУ[4] для податкового обліку з урахуванням конкретного туристичного продукту.

Собівартість туристичного продукту є вартісною оцінкою витрат, понесених для отримання доходів від здійснення туристичної діяльності, і включає такі витрати:

- ✓ на придбання прав у спеціалізованих організаціях з надання туристичних послуг;
- ✓ на забезпечення туристичної організації робочою силою;
- ✓ відрахування в різні фонди і бюджети;
- ✓ на організований набір працівників;
- ✓ пов'язані із освоєнням нових турів;
- ✓ на утримання, обслуговування та управління туристичною організацією;
- ✓ на виплату комісійних винагород контрагентам;
- ✓ виникають з не затребуваною туристами частини послуг, права на які набуваються партіями, блоками для цілей формування турів;
- ✓ інші витрати та платежі, включаючи витрати на сертифікацію туристичних маршрутів та оплату ліцензій на здійснення туроператорської або турагентської діяльності.

Головною метою діяльності будь-якого підприємства є отримання прибутку та його максимізація. Прибуток туристичного оператора становить різницю між вартістю реалізованого туристичного продукту та витратами, понесеними на його створення.

Відображення господарських операцій з реалізації туристичного продукту

№з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
У турагента			
1	Отримано від туристів кошти за проданий турпродукт	311	681
2	Відображено дохід від продажу турпродукту (передано ваучери туристам)	681	703
3	Відображено заборгованість перед туроператором	704	685
4	Віднесено на фінансові результати обороти за субрахунками обліку доходів щодо послуг за посередницьким договором	703 791	791 704
5	Перераховано кошти туроператору, за винятком винагороди турагента	685	311
6	Підписано акт надання послуг між турагентом і туроператором	361 685	703 361
7	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ у сумі винагороди турагента	703	641
8	Віднесено на фінансові результати дохід від продажу послуг	703	791
9	Понесено витрати на ведення діяльності	92	63, 66, 65
10	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	63
11	Списано на фінансові результати витрати діяльності	791	92
У туроператора			
12	Отримано від турагента кошти за проданий турпродукт	311	681
13	Підписано акт надання послуг між туроператором і турагентом	93	685
14	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	685
15	Відображено дохід від продажу турпродукту (на підставі акта між туроператором і турагентом)	681 685	703
16	Відображено заборгованість перед надавачами послуг	704	685
17	Віднесено на фінансові результати обороти за субрахунками обліку доходів щодо послуг за посередницьким договором	703 791	791 704
18	Перераховано кошти надавачам послуг, за винятком винагороди туроператора	685	311
19	Підписано акт надання послуг між туроператором і надавачами послуг	361 685	703 361
20	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ у сумі винагороди турагента	703	641
21	Віднесено на фінансові результати дохід від продажу послуг	703	791
22	Понесено витрати на ведення діяльності	92	63, 66, 65
23	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	63
24	Списано на фінансові результати витрати діяльності	791	92 93

Таким чином, узагальнюючи наведені вище основні формулювання щодо формування собівартості туристичного продукту та основні зміни, які відбуваються постійно в законодавчій та нормативній базі, можна зробити висновки, що собівартість туристичної діяльності включає різні види витрат, що залежить від роботи туристичного підприємства, однак важливе значення має чітке визначення складу витрат, що формують собівартість. Бухгалтерський облік як засіб організації діяльності підприємств туристичної сфери буде завжди використовуватися, при цьому його ідеологія потребує подальшого удосконалення.

Перелік використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 №996-XIV[Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 № 324/95-ВР (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16 «Витрати»: Наказ М-ва фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0027-00>.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 23 груд. 2010 р. № 2856-VI.
5. Височан О.С. Облік і калькулювання собівартості туристичного продукту: питання об'єкта та номенклатури витрат / О.С. Височан // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. – 2014. – Вип. 150. – С. 110–119.
6. Гончаренко О.М. Облік витрат та аналіз собівартості туристичного продукту: автореф. дис. к.е.н.: спец. 08.00.09 / О.М. Гончаренко; Київ. нац. торг.-екон.ун-т. – К., 2012.
7. Король С. Облік витрат туристичного підприємства / С. Король // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 4. – С. 72–84.
8. Балченко З. А. Бухгалтерський облік в туризмі і готелях України: навч. посібн. / З. А. Балченко. – К.: КУТЕП, 2006. – 232 с.
9. Богданова Ж. А. Бухгалтерський облік і контроль туристичної діяльності: автореферат дисерт. на здобуття наук. ступ. к.е.н.; спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит / Ж. А. Богданова. – Ж.: ЖДТУ, 2011. – №7. – 20 с. – С. 39–45.
10. Кияк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: рекомендований як навч. посібник для студ. ВНЗ. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.

Щеглюк С.Д.,

кандидат економічних наук, с.н.с.,

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», м. Львів

СУЧАСНІ ФОРМИ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

На сьогоднішній день сфера туризму представлена сукупністю видів економічної діяльності підприємств, установ, безпосередньо пов'язаних з забезпеченням відпочинку людей і підвищенням якості їх життя. Як і будь-якій сфері діяльності людини, туризму притаманна власна просторова організація, що виражається певними формами та проявляється на регіональному рівні. Окрім того, просторова організація суттєво впливає на туристичну привабливість певної місцевості [1, с. 194]. Причому кожен етап соціально-економічного розвитку держави та її регіонів характеризується функціонуванням певних форм просторової організації туризму, які здатні як еволюціонувати, так і трансформуватися. Через значну динаміку розвитку туризму, швидку реакцію на вплив природних, соціально-економічних, демографічних та політичних чинників, до просторової організації варто додати чинник часу та розглядати її як просторово-часову. Зазначимо, що під «просторовою організацією» ми розуміємо процес впорядкування, розміщення об'єктів економічної діяльності на території, гармонізацію зв'язків між суб'єктами господарювання в просторі-часі та забезпечення просторової рівноваги усіх елементів територіально-суспільної системи.

Просторово-часова організація туризму розглядається через низку аспектів [2, с.758]:

- 1) локалізація туристичних об'єктів на поверхні землі у вигляді точок, ліній, ареалів тощо;
- 2) просторові відмінності – диференціація туристичного простору за певними ознаками;
- 3) просторові взаємовідносини – взаємне розташування об'єктів, яке визначає допустимість їх взаємодії і взаємовпливу;
- 4) просторові зв'язки – відносини, які виражаються в потоках людей, вантажів, капіталу, інформації, енергії;
- 5) просторові системи – сукупність однорідних (споріднених у виникненні) об'єктів, які з'єднані стійкими зв'язками в просторі;
- 6) просторова морфологія – конфігурація, «малюнок», форма об'єктів, комплексів, систем;
- 7) просторові процеси – постійні зміни на поверхні землі, які мають горизонтальний вектор;
- 8) просторове територіальне управління – цілеспрямований систематичний вплив на всі перераховані вище прояви просторової організації ;
- 9) просторова мобільність населення та трансформація туристичних дестинацій.

Характерними загальними ознаками конкретної форми просторової організації будь-якого бізнесу (чи економічної підприємницької діяльності) є:

1) топологічна прив'язка до місця (території), що володіє певним набором атрибутів (атракційність, доступність (фізична, транспортна, економічна), безпечність, екологічність;

2) ефективність економічної діяльності саме в цій формі внаслідок реалізації ефекту масштабу, мінімізації трансакційних та інших витрат, рівня задоволення потреб споживачів, рівня довіри між усіма учасниками економічної діяльності, формування синергетичного ефекту.

Сучасними біполярними чинниками, що визначають локалізацію туристичної діяльності регіону є тяжіння до територій, багатих на різноманітні туристично-рекреаційні ресурси та до урбанізованих територій з високим рівнем розвитку інфраструктури (туристичної, транспортної, готельної, розважальної та ін.).

Отже, первинною (елементарною) формою просторової організації туризму слід вважати туристичну дестинацію (локалітет), наступною за масштабом просторового охоплення та щільністю зв'язків між учасниками туристичної діяльності є туристична зона, сукупність таких зон формує туристичний район або туристичний регіон. Особливою формою просторової організації туризму є туристично-рекреаційний кластер. Туристично-рекреаційний кластер – це система, яка складається з географічно концентрованих на певній території основних та суміжних видів економічної діяльності з щільними горизонтальними (мережевими) зв'язками між елементами цієї системи та різного територіального масштабу охоплення (від міста – до країни), що забезпечує ефективне використання туристичних, кадрових, інфраструктурних та управлінських ресурсів з метою ощадного використання, примноження та збереження унікальних особливостей туристичної сфери регіону.

Як зазначають вчені, для туристично-рекреаційного кластера географічні межі визначаються шляхом аналізу сукупності туристських маршрутів. Формують економічний каркас території транспортні комунікації (морські та річкові комунікації, дорожня мережа). Вони поєднують у мережах так звані «опорні пункти» (населені пункти, які викликають інтерес у туристських організацій і мають потрібні для цього об'єкти, підприємства, інфраструктуру). Також крім «опорних пунктів», у туристського кластера можуть бути «центри туристичних потоків» (через ці великі населені пункти в кластер приїжджають туристи з інших міст, районів, країн). Зазвичай ці центри характеризуються потужними туристичними ресурсами [2, с.761].

Отже, туристично-рекреаційний кластер є найбільш ефективною формою просторово-часової організації туристичної діяльності регіону, що сприяє зростанню регіональної та місцевої економік, підвищує інвестиційну привабливість регіону.

Перелік використаних джерел

1. Копечь А. Просторова організація як елемент туристичної привабливості А. Копечь // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2013. – Випуск 43., Ч. 2. – С. 194–199.
2. Попова О.Б. Пространственная организация туристско-рекреационной сферы: понятия и подходы к изучению /О.Б. Попова // Материалы конференции «Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры». Оренбург, 04-06 февраля 2015 г. – С.757 – 764.

РОЗДІЛ 9. ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

УДК: 331.2

Баланюк І.Ф.,
доктор економічних наук, професор
Копчак Ю.С.,
кандидат економічних наук, доцент
Литвинська К.Р.,
бакалавр,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НАРАХУВАННЯ ТА УТРИМАННЯ ІЗ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Сьогодні в сфері соціально-економічних відносин однією з важливих проблем є організація та ефективність планування і використання фонду оплати праці, адже реформування економіки має здійснюватися в інтересах людини для поліпшення її життя. Оплата праці є важливою складовою ринкових відносин, характеризує рівень економічного стану суспільства, тобто в ній відображаються різноманітні інтереси сторін суспільно-трудова відносин. Вивчення оплати праці в бухгалтерському обліку, аудиті, аналізі базується на економічній теорії, що розкриває її зміст.

При нарахуванні заробітної плати потрібно керуватися Законом України “Про оплату праці” від 24.03.1995 р. № 108/95-ВР [1] та окремими статтями Кодексу законів про працю [2]. Підставою для нарахування погодинної заробітної плати є табель обліку робочого часу, а облік відпрацьованого часу ведеться в годинах або в днях. При відрядній оплаті праці та індивідуальному виконанні робіт заробіток робітника визначається множенням кількості виготовленої продукції (виконаних робіт, послуг), зазначених у відповідних первинних документах, на встановлену розцінку за одиницю роботи.

Винагорода за працю складається з основної і додаткової заробітної плати та інших заохочувальних та компенсаційних виплат.

Основна заробітна плата включає в себе заробітну плату, нараховану за виконану роботу, суми процентних або комісійних нарахувань та авторські гонорари. Додаткова заробітна плата включає в себе надбавки та доплати до основних тарифних ставок та посадових окладів, премії, оплата за працю у вихідні та святкові дні тощо. Інші заохочувальні та компенсаційні виплати включають річні (одноразові) винагороди, матеріальну допомогу, трудові та соціальні пільги працівникам тощо.

Станом на 2017 р. особливостями обліку нарахування та утримання із заробітної плати можна вважати:

- нарахування утримання єдиного соціального внеску (далі – ЄСВ);
- питання про утримання військового збору у 2017 р.;
- зміна ставки податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО);
- ставки податкової соціальної пільги (далі – ПСП).

Законом України від 24.12.2015 р. № 909-VIII внесено зміни до статей 4, 7 та 8 Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” від 08.07.2010 р. № 2464-VI відповідно до яких з 01.01.2016 р. скасовано утримання ЄСВ з доходів фізичних осіб. Тобто 3,6 %, 2 % чи інший відсоток із заробітної плати не утримується і не буде утримуватись і надалі [3]. Проте було встановлено єдину ставку нарахування ЄСВ, розмір якої дорівнює 22 % від нарахованого доходу.

Військовий збір залишився без змін, тобто у 2017 р. (як і в попередні роки) він повинен утримуватись в розмірі 1,5 % від нарахованої заробітної плати за усіма видами нарахувань, окрім допомоги по вагітності та пологах, з якої військовий збір не утримується.

Щодо ПДФО, то у 2016 р. також внесено певні зміни. В 2015 р. з доходу, який не перевищував десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, утримувався податок на доходи фізичних осіб за ставкою 15 %, та за ставкою 20 %, – з більшої суми доходу. З 01.01.2016 р. і по нині застосовується єдина ставка ПДФО, розмір якої становить 18 %.

Відповідно до статті 115 Кодексу Законів про працю – заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів – представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

У разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні.

Розмір заробітної плати за першу половину місяця визначається колективним договором або нормативним актом роботодавця за погодженням з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (в разі відсутності таких органів – представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не менше оплати за фактично відпрацьований час з розрахунку тарифної ставки (посадового окладу) працівника [2].

Бухгалтерам слід чітко дотримуватись термінів виплати заробітної плати, адже за їх порушення передбачені чималі штрафні санкції.

У 2017 р. відбулися нові зміни в систему нарахування заробітної плати. З 01.01.2017 р. мінімальна заробітна плата становить – 3200 грн.

Також змінився прожитковий мінімум, який станом на 2017 р. становить:

Прожитковий мінімум – 2017 р. в Україні

Місяць	На працездатну особу	Для непрацездатних осіб	На одну особу на місяць
січень – квітень	1600 грн	1247 грн	1544 грн
травень – листопад	1684 грн	1312 грн	1624 грн
грудень	1762 грн	1373 грн	1700 грн

Беручи до уваги новий прожитковий мінімум – 2017 р. для працездатної особи (тобто 1600 грн), з 01.01.2017 р. ПСП отримала такі розміри: 100 % ПСП = 800 грн (50 % прожиткового мінімуму), 150 % ПСП = 1200 грн, 200 % ПСП = 1600 грн.

Згідно підпункту 169.4.1 Податкового кодексу України податкова соціальна пільга 2017 р. може застосовуватися до доходу працівника у вигляді заробітної плати чи прирівняних до неї виплат, якщо розмір доходу не перевищує прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 01 січня звітного податкового року, помноженого на 1,4 та округленого до найближчих 10 гривень [4]. Тобто 2240 грн – це максимальний розмір доходу, при оподаткуванні якого може бути застосована податкова соціальна пільга (1600 x 1,4 = 2240 грн). Проте ПСП 100 %, 150 % та 200 % нараховується тим же категоріям, що і у 2016 році, тобто саме тут не відбулось ніяких змін.

Заробітна плата – це плата працівнику за виконану ним роботу, яка зазвичай визначена у грошовому виразі, яку згідно трудового договору підприємство оплачує принаймні двічі в місяць. Оплата праці повинна здійснюватися контрольовано та прозоро.

Зміни в нарахуванні та утриманні заробітної плати принесли двоякі результати, тому Україні необхідно провести низку радикальних змін у сфері планування, організації й стимулювання праці, оптимізації доходів працівників та їх оподаткування, що є обов'язковою передумовою сталого соціально-економічного розвитку. Тому цілком закономірним є вирішення низки питань щодо удосконалення механізму планування та використання фонду оплати праці з огляду кожної із сторін соціально-трудових відносин – держави, роботодавця і найманого працівника.

Перелік використаних джерел

1. Закон України “Про оплату праці” (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>
2. Кодекс Законів про працю {Стаття 115 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 2240-10 від 29.07.1981 р.; Законом № 263/95-ВР від 05.07.1995 р.; в редакції Закону № 357/96-ВР від 10.09.1996 р.; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2559-VI від 23.09.2010 р.} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page4>
3. Закон України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування” від 08.07.2010 р. № 2464-VI (зі змінами та

- доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
4. Податковий кодекс України {Абзац другий підпункту 169.4.1 пункту 169.4 статті 169 із змінами, внесеними згідно із Законом № 3609-VI від 07.07.2011 р.} [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page22>

УДК 336.76:339.72

Бачо Р.Й.,

кандидат економічних наук, доцент,
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

ОЦІНКА МЕЖ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Грунтуючись на постулатах теорії вимірів, доведено, що для будь-якої емпіричної системи завжди можна побудувати шкалу, а відповідні шкальні значення будуть визначені з точністю до довільного монотонно зростаючого перетворення. Отже, такі перетворення є прийнятними для тих шкал, за якими елементи емпіричної системи відображаються в числову систему [2, с. 18].

Застосування методу шкалування передбачає кілька етапів: 1) створення емпіричної системи проявів досліджуваних систем та фіксація типів відносин між ними; 2) аналіз даних, в залежності від результатів якого будується числова система, що є основою одного з типів шкал [2].

Основою на результатах дослідження автора, сформовано сукупну вибірку показників, які характеризують стан ринків фінансових послуг та враховують вплив заходів Регулятора. Для оцінки стану страхового ринку, ринку НПФ, ринку кредитних послуг, побудовано інтервальну шкалу, використання якої дозволить визначити стан ринків фінансових послуг згідно з відповідним часовим періодом (2005-2015 рр. [1, с. 364 – 368]).

Для впровадження шкалярного вимірювання при оцінюванні стану ринку фінансових послуг, обрано 6 показників стану ринку кредитних послуг за 2005–2015 рр. Для перевірки значень показників стану ринків фінансових послуг на відповідність нормальному закону розподілу та виявлення суттєвої, або несуттєвої асиметрії, розраховано: середнє арифметичне, моду, медіану, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт асиметрії, відносний показник асиметрії.

Ринок кредитних послуг характеризується неоднорідністю і різкістю змін його стану. Відповідно до побудованої шкали оцінки стану ринку кредитних послуг проаналізовано його стан за період з 2005 по 2015 рр., що представлено на рис. 1.

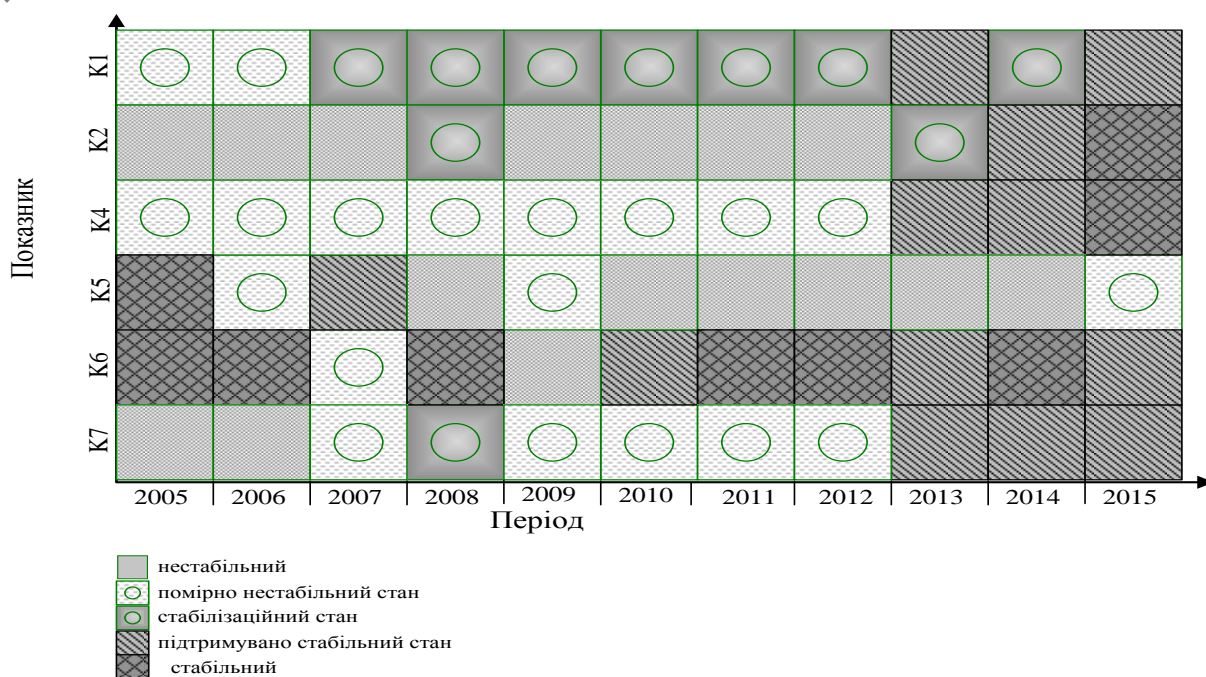

Рис. 1. Стан ринку кредитних послуг за 2005-2015 рр.

Як видно з рис. 1, ринок кредитних послуг характеризується різноспрямованістю його економічних процесів за певний проміжок часу. Так, на період 2005 – 2006 рр. стан ринку кредитних послуг є: нестабільний, згідно з показниками, які відображають дохід установ, що надають кредитні послуги (K7), та їх загальні активи (K2); помірно нестабільний, відповідно до кількості установ на ринку, які надають кредитні послуги (K1), та кількості виданих ними кредитів (K4); стабільним, з врахуванням виключення кількості установ, які надають кредитні послуги, з Державного реєстру (K6) та їх включення (K5) у 2005 році. У 2007 році для ринку кредитних послуг була властива помірна нестабільність його стану відповідно до: кількості наданих кредитів (K4); кількості установ, які надають кредитні послуги, з Державного реєстру (K6); доходу установ, які надають кредитні послуги (K7). Загальні обсяги активів установ, які надають кредитні послуги, характеризують ринок кредитних послуг як нестабільний, загальна кількість установ, які надають кредитні послуги – стабілізаційний, а кількість включених установ, які надають кредитні послуги, до Державного реєстру – підтримувано стабільний. У 2008 році зміна стану ринку кредитних послуг, порівняно з 2007 роком, поліпшилася за рахунок збільшення доходів та загальних установ, які надають кредити (до стабілізаційного), зменшення виключення даних установ до Державного реєстру (до стабільного) та погіршився за рахунок включення установ, які надають кредитні послуги, до Державного реєстру. На період з 2009 до 2012 року показники, що описують ринок кредитних послуг, мають певну однорідність. А саме, стан ринку кредитних послуг є: нестабільним, за рахунок скорочення загальних активів установ (K2) та кількості установ, які включені до Державного реєстру (K5); помірно нестабільним, за умови

скорочення доходів установ, які надають кредити (К7) та збереження відповідних тенденцій у наданні кредитів (К4); стабілізаційним, відповідно до кількості установ на ринку кредитних послуг; змінним від нестабільного до стабільного за рахунок скорочення виключених установ, що надають кредитні послуги з Державного реєстру. У 2013 – 2015 роках для ринку кредитних послуг властиве поліпшення його стану, оскільки обсяги доходів установ, що надають кредитні послуги, відповідають підтримувано стабільному його стану (К7), а також кількість виключених установ з Державного реєстру (К6), загальна кількість установ, які надають кредитні послуги (К1), загальні обсяги активів цих установ (К2) та обсягів наданих ними кредитів (К4) (з відповідною періодичною змінністю). Виключення становить кількість установ на ринку кредитних послуг, включених до Державного реєстру, яка характеризує стан ринку, як нестабільний та помірно нестабільний у 2015 році.

Таким чином, удосконалено діагностичний інструментарій оцінки стану ринків фінансових послуг шляхом побудови інтервальних шкал ринку кредитних послуг, які ґрунтуються на застосуванні правила «трьох сигм», що дозволило визначити стан ринків фінансових послуг шляхом означення вірогідних допустимих граничних значень показників.

Перелік використаних джерел

1. Бачо Р.Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія/ Р.Й. Бачо. – Ужгород: Вид-во ТОВ «РІК-У», 2016. – 448 с.
2. Шкалирование при сборе и анализе социологической информации / С.Л. Клигер, М.С. Косолапов, Ю.Н. Толстова. – М.: Изд-во Наука, 1978. – 107 с.

УДК 658

Бігдан І.А.,

кандидат економічних наук, доцент,
Харківський державний університет харчування та торгівлі

ДІАГНОСТУВАННЯ В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Сучасний розвиток національної економіки є віддзеркаленням глибоких кризових процесів та явищ, що призводять до уповільнення ділової активності суб'єктів господарювання, призупинення виробничих процесів, зростання збитковості, втрати власних фінансових ресурсів, банкрутства та ліквідації багатьох з них. За даними Державної служби статистики України [1], за дев'ять місяців 2016 року збитковими було 32,8% підприємств, зокрема, промисловості – 34,3%, будівництва – 33,6%, сільського, лісового та рибного господарства – 12,4%, торговельної галузі – 26,9%. У 2015 році цей показник становив 26,3%, 27,1%, 28,9% та 23,9% відповідно. Попри отримання за січень-вересень

2016 року загального чистого прибутку на суму 9993,3 млн грн, основні види економічної діяльності мають чисті збитки: промисловість – 11855,9 млн грн, будівництво – 1300,1 млн грн, сільське, лісове та рибне господарство – 349,3 млн грн, торгівля – 371,1 млн грн. Нестача власних фінансових ресурсів великих та середніх підприємств сільського, лісового та рибного господарства на 30 вересня 2016 року становила 1158,5 млн грн, будівництва – 532,3 млн грн, торгівлі – 45361,7 млн грн. У цілому, формування майна великими та середніми підприємствами України здійснювалося на 69,3% за рахунок залучення довгострокових та поточних фінансових зобов'язань. Наведена статистична інформація свідчить про порушення фінансової рівноваги, вкрай незадовільний фінансовий стан підприємств, а за окремими видами економічної діяльності – кризовий. Для виходу підприємств із фінансової кризи, її своєчасного запобігання необхідна розробка комплексу заходів в рамках антикризового фінансового управління.

Антикризове фінансове управління націлене на відновлення фінансової рівноваги підприємства та мінімізацію втрат його ринкової вартості внаслідок фінансових криз [2, с. 653]. Разом з тим, вважаємо, ця мета цілком виправдана за умови, коли підприємство вже знаходиться в кризі і необхідно її подолати. У разі недопущення фінансової кризи, зокрема, що генерується внутрішніми чинниками, метою антикризового фінансового управління є забезпечення фінансової стабільності підприємства в поточному та майбутньому періодах та швидкої реакції на виклики зовнішнього та внутрішнього середовищ. У рамках зазначеного виділяють превентивне (запобігання фінансовій кризі) та стабілізаційне (подолання фінансової кризи) антикризове фінансове управління.

Для досягнення мети антикризового фінансового управління керівництву підприємств необхідно розробити низку управлінських завдань, які формуються в рамках превентивного або стабілізаційного фінансового управління. З метою своєчасного виявлення кризової ситуації на підприємствах, запобігання виникненню фінансової кризи першочерговим управлінським завданням є діагностування фінансового стану за ознаками «нормальний», «передкризовий», «кризовий».

Вивчення літератури показало, що діагностика є об'єктом численних наукових досліджень, в рамках яких існують різні підходи науковців до визначення місця діагностики в системі антикризового фінансового управління: діагностика як функція управління та стадія антикризового управління [4]; діагностування передкризового фінансового стану як завдання антикризового фінансового управління та діагностика фінансової кризи як система цільового фінансового аналізу [2, с.653, 666]; діагностика фінансової кризи в якості особливої інформаційної системи [3]; як функція оперативного економічного аналізу та його етап [5].

Вирізняється і застосовуваний, іноді з ототожненням, термінологічний апарат – «діагностика фінансового стану», «діагностика фінансової кризи», «антикризова діагностика», «діагностика банкрутства», «діагностика фінансової безпеки». Так, діагностика фінансового стану розглядається як процес оцінки стану об'єкта; встановлення діагнозу ненормального стану

об'єкта дослідження; оцінка фінансового стану підприємства за допомогою поглибленого та експрес-аналізу; напрямок економічного аналізу; ідентифікація стану об'єкта через реалізацію комплексу певних дослідницьких процедур [6, с. 82-83]. Діагностика фінансової кризи трактується в літературі як узагальнення всіх складових економічної стратегії [7]; система цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення можливих тенденцій і негативних наслідків кризового розвитку підприємства [2, с. 666]. Антикризова діагностика визначається як комплексна оцінка неплатоспроможних підприємств через різні функції управління [4]; багатофакторна категорія, яка включає дослідження базових показників господарської діяльності підприємства, всебічний аналіз впливу різних факторів на його стан та експертне оцінювання розроблених заходів, перспектив фінансового оздоровлення та превентивної санації, а також досягнення цілей прогнозування [8]. Під діагностикою банкрутства розглядають своєчасне виявлення неплатоспроможності, збитковості, фінансової залежності від зовнішніх джерел фінансування, низької ділової активності [9]; процес розрахунку та оцінки показників-індикаторів кризового стану підприємства, їх порівняння із пороговими значеннями і визначення причин, наслідків та напрямів усунення загроз банкрутства [10]. Діагностування фінансової безпеки підприємства [11, с. 46] трактується як складова процесу управління фінансовою безпекою, що передбачає оцінювання її стану, величини відхилення від його оптимального рівня, аналіз причин виникнення таких відхилень та розроблення заходів щодо забезпечення необхідного запасу міцності фінансової безпеки підприємства.

Неоднозначність підходів до місця діагностики в системі антикризового фінансового управління підприємством зумовлена відсутністю єдиної концепції діагностики, її змісту, функцій. Діагностика – спосіб розпізнавання стану соціально-економічної системи за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур і виявлення в них слабких ланок і «вузьких місць» [4]. Процес розпізнавання стану цієї системи, виявлення відхилення від нормального рівня, причин виникнення цих відхилень є діагностуванням. Отже, діагностику необхідно розглядати як функцію аналізу, реалізація якої дозволяє забезпечувати реакцію системи управління на відхилення стану об'єкта від заданих параметрів та встановити причини виникнення цих відхилень. Діагностування стану цього об'єкта є етапом управління, який передбачає здійснення цілого комплексу управлінських дій. В рамках антикризового фінансового управління діагностування відіграє вкрай важливу роль, оскільки саме за його результатами здійснюється планування та реалізація профілактичних заходів: при виявленні нормального фінансового стану підприємства – організація постійного моніторингу та контролю фінансових ризиків, зовнішнього та внутрішнього його середовища; розробка системи превентивних антикризових заходів з нейтралізації загрози фінансової кризи – при діагностуванні передкризового стану; розробка та реалізація програми фінансового оздоровлення підприємства, якщо фінансовий стан кризовий.

Відносно об'єкта діагностики необхідно зазначити, що діагностика фінансового стану є складовою експрес-діагностики фінансової кризи.

Діагностика банкрутства, точніше, його ймовірності є складовою фундаментальної діагностики фінансової кризи. Діагностика фінансової безпеки передбачає діагностику фінансового стану, оцінку рівня фінансової безпеки підприємства, виділення та оцінку рівня домінуючих загроз фінансовій безпеці, що потребує в рамках управління фінансовою безпекою підключення підсистеми антикризового фінансового управління та здійснення фундаментальної діагностики фінансової кризи.

Враховуючи можливі наслідки фінансової кризи, в рамках превентивного антикризового фінансового управління підприємством організація діагностування з метою раннього виявлення симптомів фінансової кризи є першочерговим управлінським завданням.

Перелік використаних джерел

1. Державна служба статистики України. Діяльність підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Бланк І.А. . Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – К .: Ельга, 2008. – С. 648 – 678.
3. Півень А.І. Механізм побудови системи ранньої діагностики та подолання фінансової кризи на підприємстві [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vestnik.kpi.kharkov.ua/files/>
4. Ткаченко А.М., Коваленко О.В. Діагностика банкрутства в системі антикризового управління. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle>
5. Мних С.В. Економічний аналіз. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/17510-53-operativniy-montoring-dagnostika-dyalnost-subktv-gospodaryuvannya.html>
6. Рета М.В., Шимко Н.І. Діагностика фінансового стану як інструмент управління фінансовою безпекою підприємства / Вісник НТУ «ХПІ», 2013. – № 67 (1040). – С. 80 – 90.
7. Мараховська Т.М., Слободянюк А.В. Фінансова криза на підприємстві: симптоми та фактори, що її спричиняють. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64239.doc.htm
8. Мороз О.В., Сметанюк О.А. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: монографія – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. – 167 с.
9. Кравчук Л.С., Гава М.О. Діагностика ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-1\(39\)-2013/65.pdf](http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/%D0%86nnovastijna-ekonomika/IE-1(39)-2013/65.pdf).
10. Олександренко І.В. Діагностика банкрутства підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vestnik.kpi.kharkov.ua/files/MicroCAD/2014/S16/p189-p189.pdf>.
11. Медведєва І.Б. Діагностування безпеки промислового підприємства у трирівневій системі фінансових відносин : монографія / І.Б. Медведєва, М.Ю. Погосова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2011. – С. 43 – 46.

Блакита Г.В.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та фінансів підприємства
Київського національного торговельно-економічного університету
Карпенко І.В.,
аспірант,
Київський національний торговельно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТРАНСФЕРТНОГО ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Одним з ключових елементів сталого розвитку економіки є розвиток у ній підприємництва, яке сприяє зростанню валового національного продукту, вирішенню соціальних проблем та забезпеченню високого рівня життя громадян. Розвиток підприємства вимагає постійного пошуку та застосування ефективних інструментів управління. Система бухгалтерського обліку забезпечує підприємство надійною, своєчасною та корисною інформацією про його господарську діяльність. В сучасних умовах поряд з динамічним розвитком підприємницької діяльності методики обліку потребують постійного вдосконалення.

Організація ефективної системи бухгалтерського обліку трансфертного ціноутворення забезпечить інформаційні потреби підприємств для встановлення цін та розрахунку податків в операціях між пов'язаними особами. Облік трансфертного ціноутворення передбачає дотримання вимог затверджених нормативно-правових документів та вказівок контролюючих органів. Це пов'язано з тим, що застосування трансфертних цін має суттєвий вплив на розрахунок й своєчасну сплату підприємством податків.

Об'єктом обліку трансфертного ціноутворення на підприємстві є контрольовані операції. Для обліку операцій з трансфертними цінами початковим етапом є виокремлення контрольованих операцій з усіх господарських операцій підприємства. Для цілей трансфертного ціноутворення умовою віднесення операції, договору чи домовленості до контрольованої є її вплив на об'єкт оподаткування податком на прибуток підприємств.

Встановлений алгоритм виявлення контрольованих угод на підприємстві повинен бути гнучким для оперативного реагування на зміни в законодавстві. Необхідний постійний моніторинг чинного податкового законодавства, адже умови, за яких операція відноситься до контрольованої, можуть змінюватися (див. табл.1).

Етапи виявлення контрольованих угод за національним законодавством

Етап	Критерій відбору контрольованих операцій	Умова визнання господарської операції контрольованою
I	Річний дохід підприємства, визначений за правилами бухгалтерського обліку	перевищує 150 мільйонів гривень (за вирахуванням непрямих податків) за рік
II	Обсяг господарської операції підприємства з кожним контрагентом, визначений за правилами бухгалтерського обліку	перевищує 10 мільйонів гривень (за вирахуванням непрямих податків) за рік
III	Вид контрагента та його діяльність	➤ господарські операції, що здійснюються з пов'язаними особами – нерезидентами; ➤ зовнішньоекономічні господарські операції з продажу та/або придбання товарів та/або послуг через комісіонерів-нерезидентів; ➤ господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, які зареєстровані або є резидентами у державах (на територіях), включених до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України; ➤ господарські операції, що здійснюються з нерезидентами, які не сплачують податок на прибуток (корпоративний податок)

Джерело: розроблено автором [1]

Перший та другий етапи полягають у визначенні річного доходу підприємства та обсягу господарських операцій окремо з кожним контрагентом, використовуючи дані бухгалтерського обліку. Третій етап передбачає детальний аналіз контрагентів, який полягає у відборі контрагентів за критеріями пов'язаності та збору інформації про контрагента. А саме, місце реєстрації та діяльності, умови оподаткування податком на прибуток, характер участі в досліджуваній господарській операції.

Одним із завдань бухгалтерського обліку операцій з трансфертними цінами є чітке визначення кола пов'язаних осіб. Цей критерій є основним при визначенні обсягу операцій, що визнаються контрольованими. Підприємство самостійно визначає перелік пов'язаних сторін, враховуючи не лише юридичну форму відносин між підприємствами, а й сутність цих відносин.

У бухгалтерському обліку визначення пов'язаних осіб на підприємстві регламентується П(С)БО 23 "Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін" та МСБО 24 «Розкриття інформації про зв'язані сторони». Поряд з бухгалтерським трактуванням з'являється визначення пов'язаних осіб як юридичних та/або фізичних осіб, відносини між якими можуть впливати на умови або економічні

результати їх діяльності чи діяльності осіб, яких вони представляють, з урахуванням критеріїв, які чітко прописані в Податковому кодексі України.

Основні критерії пов'язаності осіб:

- 1) пряме або опосередковане (через інших осіб) володіння корпоративними правами юридичної особи у розмірі 20% і більше;
- 2) одна і та сама юридична або фізична особа приймає рішення щодо призначення одноособових виконавчих органів, 50 і більше відсотків складу колегіального виконавчого органу або наглядової ради;
- 3) 50 відсотків складу колегіального виконавчого органу та/або наглядової ради кожної такої юридичної особи складають одні і ті самі фізичні особи;
- 4) пряма або опосередкована участь держави в юридичних особах (без врахування інших факторів) не є умовою визнання їх пов'язаними особами;
- 5) перевищення суми всіх кредитів (позик), поворотної фінансової допомоги, отриманої юридичною особою або безпосередньо від фізичної чи юридичної особи, або під їх гарантії, над власним капіталом такої юридичної особи більш ніж у 3,5 раза [2, с.26].

Облік трансферного ціноутворення ґрунтується на принципі «витягнутої руки», який передбачає збільшення податкових зобов'язань пов'язаних осіб до рівня податкових зобов'язань непов'язаних осіб за умови відповідності комерційних та/або фінансових умов здійснених ними операцій [1]. При цьому для аналізу порівняльності комерційних та фінансових умов операції можливий варіант зіставлення внутрішніх операцій з непов'язаними особами та зовнішніх, які є аналогічними операціями між підприємствами-конкурентами.

Встановлення трансфертної ціни в контрольованих операціях згідно з принципом «витягнутої руки» передбачає використання одного із методів:

- метод порівнянної неконтрольованої ціни (Comparable Uncontrolled Price—CUP);
- метод ціни перепродажу (Resale Price Method – RPM);
- метод «витрати плюс» (Cost Plus Method – CPM);
- метод чистого прибутку (Transactional Net Margin Method – TNMM);
- метод розподілення прибутку від операцій (Profit Split Method – PSM).

Обрані підприємством методи та механізм їх використання слід закріпити в Положенні про облікову політику.

Документація з трансфертного ціноутворення подається підприємством до контролюючого органу, в якому платник перебуває на обліку. Отже, підприємства, які здійснювали контрольовані операції, зобов'язані до 1 жовтня наступного року після звітного переліку подати Звіт про контрольовані операції до своєї податкової інспекції.

Звіт про контрольовані операції містить дані про пов'язаних осіб, функціональний аналіз та аналіз ризиків пов'язаних осіб; опис контрольованої операції та умови її здійснення (ціна, опис товарів, робіт, послуг, умови та строки здійснення розрахунків за операцією тощо); економічний аналіз контрольованої операції та методи, що використовуються при визначенні трансфертної ціни; результати порівняльного аналізу комерційних та

фінансових умов операцій; у разі проведення коригування податкової бази зазначаються відомості про таке коригування.

Для формування системи обліку трансфертного ціноутворення на підприємстві необхідний внутрішній регламент щодо контролю за дотриманням законодавства у сфері трансфертного ціноутворення. Для цього необхідне розроблення:

- реєстрів аналітичного обліку для ідентифікації та накопичення інформації про операції з пов'язаними особами за усіма показниками, що необхідні для формування звітності про контрольовані операції;
- внутрішньої звітності про здійснені контрольовані операції з детальними аналітичними показниками, які потрібні для наступного формування звітності [2, с.205];
- алгоритму вибору та застосування методу визначення трансфертної ціни;
- процедури підготовки зовнішньої документації для звітування по трансфертному ціноутворенню;
- розподіл функцій та відповідальності між працівниками підприємства на всіх етапах формування трансфертної ціни.

Перелік використаних джерел

1. Податковий кодекс України: станом на 01.04.2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Засадний Б. Формування облікової політики підприємства щодо пов'язаних сторін / Б. Засадний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – Вип. 10. – С.24–30.
3. Рогова Н. В. Облікове забезпечення контролю трансфертного ціноутворення / Н.В. Рогова // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 5. – С. 204–207.

УДК 336.71

Брітченко І.Г.,

доктор економічних наук, професор,
Ужгородський торговельно-економічний інститут КНТЕУ

Стойка В.С.,

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Кооперативні банки займають вагоме місце у банківських системах розвинених країн, насамперед, Західної Європи. Особливого значення набула їх діяльність у період фінансово-економічної кризи, коли саме такі банківські установи продемонстрували здатність зберігати фінансову стійкість, стабільність та економічну ефективність та зміцнити власні ринкові позиції загалом.

Про масштабність розвитку кооперативного банківського сектора засвідчують дані річного звіту Європейської асоціації кооперативних банків за 2012 р., згідно з яким чисельність установ-кооперативних банків становила близько 4000, зокрема, 72000 філій, які обслуговували понад 216 млн клієнтів. Крім того, впродовж 2003 – 2011 рр. у європейських кооперативних банків середня прибутковість капіталу становила 7,5%, тоді як для інших банків – 5,7% [1].

Сучасна світова практика функціонування виділяє низку характерних рис, притаманних кооперативним банкам, до яких належать [2, с.144]:

- достатній рівень капіталізації та фінансової стійкості;
- специфіка побудови бізнес-моделі, яка полягає у формуванні власності за рахунок членських внесків учасників банку і є менш чутливою до коливань в економіці;
- сформованість антициклічної поведінки і внутрішніх схем гарантування вкладів;
- відлагодженість механізму контролю (за принципом «знизу-вверх»);
- демократизм менеджменту, який базується на активній участі їх членів у прийнятті управлінських рішень.

Крім того, стійкий розвиток кооперативних банків обумовлюють такі фактори [3, с.93]:

1) клієнтами кооперативних банків є, передусім, їх власники-пайовики. Відносини з пайовиками і клієнтами базуються на багатолітній стабільності та надійності, яка зумовлена також іншими аспектами організації кооперативної моделі банківського бізнесу, яка забезпечує акумуляцію значного масиву внесків дрібних інвесторів і постійність клієнтської бази;

2) кооперативні банки спеціалізуються, в першу чергу, на кредитуванні малого й середнього бізнесу своїх пайовиків і їх споживчих потреб, незначні обсяги наданих кредитів знижують ризики, що особливо відчутно в умовах фінансової нестабільності. Також кредитні кооперативи як організації фінансової взаємодопомоги не націлені на отримання надприбутків й уникають ризикових стратегій;

3) структура управління кооперативних банків підпорядковується системній ієрархічній координації у мережі на чолі з центральною інституцією, переважно у формі центрального кооперативного банку чи національної асоціації кооперативних банків і спілок. Центральна інституція має певну автономію у рефінансуванні, регулює ліквідність банків системи, перерозподіляючи надлишкові кошти між ними та розміщує їх на фінансових ринках;

4) важливим аспектом побудови системи управління кооперативних банків є принцип «одна особа – один голос», що забезпечує пріоритетну участь усіх пайовиків в управлінні банком, незалежно від їх статусу та унеможливорює фінансові махінації, рейдерські напади тощо.

В умовах сучасного розвитку України серед науковців, банкірів та аграрників все частіше виникають питання щодо доцільності створення

кооперативних банків на території нашої держави. Зокрема, голова агропромислової корпорації «Сварог Вест Груп» А. Гордійчук [4] зазначає, що «...розвивати потужний кооперативний рух без надійних фінансових інструментів, зокрема окремого кооперативного банку, – нелогічно і

неправильно. Це треба робити паралельно зі створенням банку, а його акціонери мають бути членами кооперативу. Цей рух з його появою краще розвиватиметься. Так у всьому світі... Зараз ми активно говоримо з інвесторами та законодавцями, бо такої форми, як кооператив, наразі немає на законодавчому рівні. Про це треба говорити з регуляторами та Нацбанком».

В Україні можливість створення кооперативних банків передбачена наступним законодавством: Господарським Кодексом України, Законом України «Про банки і банківську діяльність», Законом України «Про кредитні спілки», а також Концепцією розвитку системи кредитної кооперації. Проте останній документ було ухвалено ще в липні 2006 року.

Статтею 8 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [5] передбачено порядок створення кооперативних банків. Зокрема, передбачено, що кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

До функцій центрального кооперативного банку належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Органами управління кооперативних банків є загальні збори учасників (пайовиків), рада банку та правління банку. Органом контролю є ревізійна комісія банку. Органи управління та контролю кооперативного банку створюються та здійснюють свої повноваження відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» [5].

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Рівень мінімального розміру статутного капіталу кооперативного банку встановлюється Національним банком України. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

Слід зазначити, що ще в 2008 р. Кабміном був розроблений та поданий проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань діяльності системи кредитної кооперації», який в грудні цього ж року було прийнято за основу Верховною Радою України [6]. Даним проектом закону передбачався перелік функцій, повноваження та порядок діяльності кооперативних банків, проте до цього часу він не ухвалений.

Враховуючи специфіку діяльності кооперативних банків, найбільш привабливими сегментами національної економіки для їх функціонування можуть стати [7]:

1) сільське господарство – насамперед підтримка класу дрібних фермерів, який на сьогодні лише формується в країні, особливо забезпечення фінансовими ресурсами молодих сімей, що займаються фермерською діяльністю (тваринництвом, рослинництвом, вирощуванням овочів) і залишаються працювати та жити у сільській місцевості;

2) переробна промисловість – підтримка дрібних підприємців, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції як у містах, так і в селах з метою продажу її у регіоні виробництва (дрібні пекарні, м'ясопереробні цехи, кондитерські мініфабрики);

3) торгівля – підтримка дрібних торговців, що забезпечують мешканців відповідної території необхідними промисловими та споживчими товарами;

4) сфера побутового обслуговування – забезпечення фінансовими ресурсами підприємців, що надають побутові послуги населенню;

5) туризм – підтримка підприємців, що надають туристичні послуги внутрішнього туризму в країні та займаються зеленим туризмом (зростання зон зеленого туризму в регіонах);

б) ремесло – забезпечення фінансовими ресурсами ремісничих майстерень певної території.

Функціонування кооперативних банків має свої особливості:

1) кооперативні банки створюються на засадах кооперації шляхом внесків (майнових та грошових) його засновників не для отримання прибутку, а з метою взаємодопомоги своїм членам; 2) створення кооперативного банку гарантує рівний та вільний доступ до кредитних ресурсів своїм членам;

3) заснування кооперативного банку дозволить його учасникам сформуванню економічно вигідні кредитні ставки і тарифи на послуги на рівні, що не перевищуватиме рівень тарифів на такі ж послуги в інших банках, в результаті чого банківські кредити та обслуговування в цілому будуть дешевшими.

Створення системи кооперативних банків дозволить зосередити грошові ресурси сільського населення, цільове державне фінансування, кредити, отримані від комерційних банків, що дасть змогу ефективніше управляти грошовими коштами та враховувати потреби галузі. Наслідком цього стане раціональне фінансування аграрної галузі та оперативне реагування на її потреби, а також здешевлення кредитів для сільгоспвиробників.

Перелік використаних джерел

1. Європейська асоціація кооперативних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurocoopbanks.coop>
2. Музичка О.М. Особливості та пріоритети розвитку кооперативної бізнес-моделі банку / О.М. Музичка // Вісник ОНУ імені І.І. Мечнікова. – 2013. – Т.18. – Вип. 3/2. – С.143–146.

3. Чікіта І.Б. Кооперативна модель банківського бізнесу в Європі: досвід для України / І.Б. Чікіта // Вісник Львівської комерційної академії. – 2013. – Вип.40. – с. 90 – 97.
4. Гордійчук А.: Хочу побажати Тарасу Кутовому зберегти свій «музичний» слух до аграрної галузі і загалом для держави / А. Гордійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agropolit.com/interview/88-andriy-gordiychuk-hochu-pobajati-tarasu-kutovomu-zberegti-sviy-muzichniy-sluh-dlya-agarnoyi-galuzi-i-zagalom-dlya-derjavi>
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
6. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань діяльності системи кредитної кооперації» від 17.12.2008 р. № 673-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/673-vi>
7. Кравчук Г.В. Зарубіжний досвід функціонування кооперативних банків / Г.В. Кравчук, М.В. Дубина // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economic-vistnic.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=615>

УДК 336.761.3

Варцаба В.І.,

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів і банківської справи

Огородник В.О.,

кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УКРАЇНСЬКИЙ РИНОК ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Державні цінні папери — це державні зобов'язання, що випускаються в документарній формі електронній формах центральним урядом, місцевими органами влади і окремими державними підприємствами з метою розміщення позик і мобілізації грошових ресурсів у відповідні бюджети [1].

В Україні існують такі види державних цінних паперів: облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП); облігації зовнішніх державних позик України (ОЗДП); цільові облігації внутрішніх державних позик України (ЦОВДП); казначейські зобов'язання України (КЗ); приватизаційні папери.

Обсяги випуску облігацій внутрішніх державних позик протягом 2012-2017 років представлені на рис. 1.

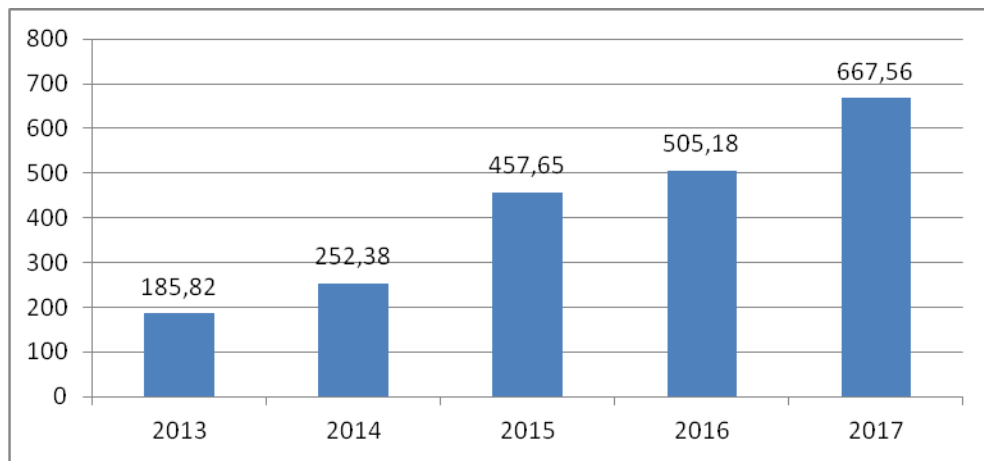

Рис. 1. ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу, на початок року, млрд грн. [4]

Станом на початок 2017 року, в обігу знаходились ОВДП на суму 667,56 млрд грн. У порівнянні з початком 2016 року, обсяг ОВДП в обігу зріс на 32,1%, у порівнянні з початком 2013р. — майже в 4 рази. Зростання обсягу ОВДП пояснюється використанням цього інструменту для покриття дефіциту бюджету шляхом викупу ОВДП Національним банком (через державні банки). Станом на 14.02.2017 обсяг ОВДП зріс ще на 4% та становить 671,21 млрд грн.

Аналізуючи ОВДП, які знаходяться в обігу, слід зосередити увагу на їх власниках (рис.2).

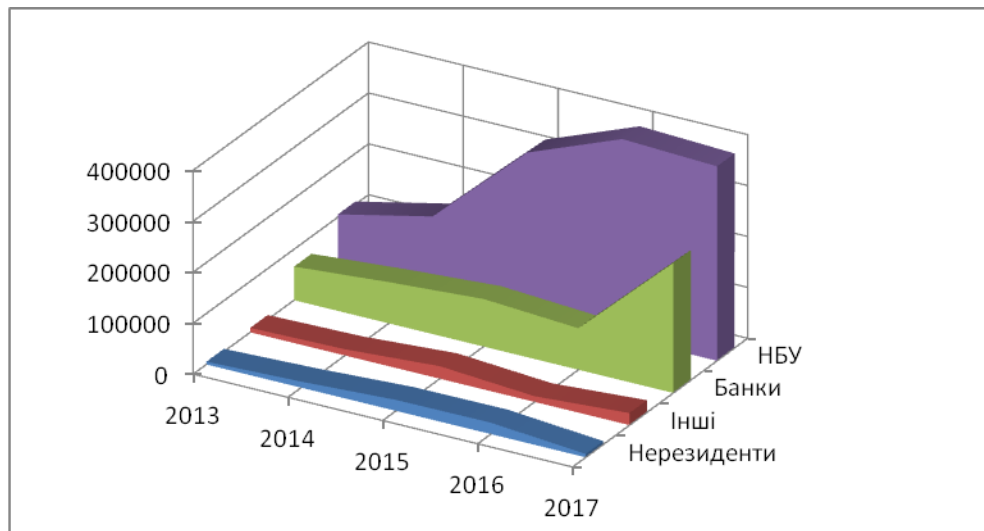

Рис. 2. Власники ОВДП, на початок року, млн. грн [4]

Протягом досліджуваних років власником найбільшого обсягу ОВДП виступав НБУ (понад 50%), але слід зазначити, що останнім часом зріс обсяг ОВДП у власності комерційних банків.

Активність уряду України на ринку зовнішніх позик можна охарактеризувати як помірну, хоча протягом останніх років спостерігається зростання обсягу залучення зовнішнього фінансування. В свою чергу, ріст

ОЗДП негативно вплинув на фінансовий стан нашої країни. У результаті уряд виявився неспроможним обслуговувати боргові зобов'язання за рахунок державного бюджету, що зумовило об'єктивну необхідність у реструктуризації.

Реструктуризація зовнішніх боргових зобов'язань України в 2015 р. відбулася після отримання першого траншу Міжнародного валютного фонду відповідно до програми розширеного фінансування. Вона передбачала зниження тиску на платіжний баланс країни, зростання платоспроможності, забезпечення рівності та прогнозованості боргових виплат. Умовами реструктуризації передбачалося списання Україні 20% номінальної вартості боргу, що загалом становить 3,6 млрд дол. США. Також реструктуризацією передбачено обмін зовнішніх облігацій на дев'ять нових серій, платежі за якими будуть проводитися рівними частинами з 2019 до 2027 р. Продовжено терміни виплати за всіма випусками єврооблігацій на чотири роки (з 2015–2023 рр. на 2019–2027 рр.).

Згідно з умовами обміну, дохідність нових зовнішніх облігацій становитиме 7,75% замість 7,2% річних, а термін погашення – 2019–2027 рр. Списання боргових зобов'язань передбачає застосування так званого «механізму компенсації», тобто випуску нового фінансового інструменту компенсації вартості, який отримають до нових облігацій їх власники. Це спеціальні державні деривативи, виплата за якими прив'язується до індексу приросту реального ВВП протягом 2021–2040 рр. Відповідно до умов реструктуризації, виплати кредиторам за державними деривативами доведеться здійснювати до кінця 2040 р., оскільки вони не можуть бути достроково викуплені.

В Україні використання казначейських зобов'язань відбулося на підставі Постанови Кабінету Міністрів «Про випуск казначейських зобов'язань» від 10 січня 2002 р. № 15[5]. Казначейські зобов'язання 2002 р. було випущено в документарній (бланковій) формі на пред'явника, номінальною вартістю 50 грн із терміном обігу 24 місяці на загальну суму 400 млн грн. Наступна спроба залучення коштів на фінансування державного боргу через механізм казначейських зобов'язань була здійснена у 2009 р. Міністерством фінансів України було оголошено про випуск казначейських зобов'язань на пред'явника в документарній формі із строком обігу 12 місяців, номінальною вартістю 500 грн, різними серіями [69]. Загальна номінальна вартість кожної серії повинна була становити 200 млн грн. Повернення до випуску казначейських зобов'язань, незважаючи на невдалий попередній досвід відбувся у 2012 р. в документарній формі загальним обсягом 200 млн доларів США із строком обігу 24 місяці, номінальною вартістю 500 доларів США, відсотковою ставкою 9,2% річних та сплатою купонів кожні шість місяців. Останнім прикладом казначейських зобов'язань був випуск казначейських зобов'язань «Військових» у травні 2014 р. Міністерство фінансів України розпочинало Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property 2015 Issue 1(11) 164 розміщення казначейських зобов'язань «Військові» серії В на пред'явника в документарній формі загальним обсягом 100 млн грн із строком обігу 24 місяці, номінальною вартістю 1000 грн, відсотковою ставкою 7% річних та сплатою

купонів кожні шість місяців у розмірі 35 грн. Для успішної реалізації проекту випуску казначейських зобов'язань «Військові» була визначена мета: «створення можливостей відчутти причетність до вирішення загальнонаціональних проблем, об'єднання зусиль та ресурсів, надати фінансову допомогу вітчизняним Збройним Силам з метою підвищення їх боєготовності та зміцнення обороноздатності держави» [6]. За офіційними даними, 15% воєнних витрат у 1941–1945 рр. було покрито за рахунок саме цього джерела фінансування [2, с.50].

Окрему групу державних цінних паперів являють собою приватизаційні цінні папери. Випуск приватизаційних паперів здійснюється НБУ, хоча органом, що приймає рішення про випуск, виступає Кабмін України. Приватизаційні папери підлягають використанню лише з метою обміну їх на акції або документи, що свідчать про право власності на об'єкти приватизації. Основними видами приватизаційних паперів є: майнові сертифікати, житлові чеки, земельні бони [3]. Найбільш поширеним видом приватизаційних паперів був майновий сертифікат, який застосовувався під час проведення масової приватизації, але на сьогоднішній день його обіг завершено. Інші приватизаційні папери широкого застосування в Україні не мали, що пояснюється особливостями житлового та земельного законодавства.

Слід зауважити, що найкращим стимулом розвитку ринку державних цінних паперів України будуть заходи, спрямовані на боротьбу з корупцією та встановлення верховенства права, поліпшення регулятивної якості, а також стимулювання захисту економічних та громадянських свобод серед населення. Україна повинна створити власну модель розвитку ринку цінних паперів, яка враховувала б усі особливості вітчизняної економічної системи.

Перелік використаних джерел

1. Боринець С.Я. Економічна природа та призначення державних цінних паперів / С.Я. Боринець, Л.В. Могилко // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 13. – С. 29–31.
2. Міщенко В. І. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України / В. І. Міщенко, В. В. Жупанин // Фінанси України. – 2008. – № 2. – С. 44–58.
3. Облігації та приватизаційні папери. Облігації, їх види та роль в економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bibl.com.ua/pravo/7036/index.html>
4. ОВДП, які знаходяться в обігу, за сумою основного боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/files/T-bills_debt.xls
5. Про випуск казначейських зобов'язань [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 січня 2002 р. №15. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/15-2002-%D0%BF>
6. Умови придбання ОВДП "Військові" [Електронний ресурс] / Державна фіскальна служба України. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/umov-pridbannyaovdp/>

Волощук Н.Ю.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри обліку, аудиту та фінансів

Карпатського інституту підприємництва ВНЗ Університету «Україна»

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ДІАГНОСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Проблематика дослідження у сфері аналізу фінансового стану та діагностики діяльності підприємства актуалізується саме в період трансформаційних змін в системі національної економіки. При цьому зумовлюється необхідність формування підходів до комплексного фінансового аналізу та відміченої діагностики з метою оцінювання тенденцій функціонування та розвитку підприємства, окреслення превентивних, коригувальних підходів, виявлення резервів і виокремлення перспективних цілей його ефективної діяльності та способів їх досягнення.

Вагомого значення для адекватного сприйняття аналізу фінансового стану підприємства (фінансового оцінювання) набуває з'ясування сутності комплексного аналізу і окреслення його основних завдань. Так, окремі науковці вважають, що [2, с.19]: комплексний фінансовий аналіз повинен дати повну, всебічну та об'єктивну оцінку стану підприємства, яка спрямована на підтримання фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства і забезпечення ефективності господарювання у довгостроковій перспективі. Крім цього, комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання, що дає можливість забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі. Оцінка майнового і фінансово-економічного стану підприємства створює необхідну інформаційну базу для ухвалення управлінських і фінансових рішень щодо проблемних питань купівлі-продажу бізнесу, напрямів виробничого розвитку, залучення або здійснення інвестицій [1, с.13].

Комплексне оцінювання доповнюється економічною діагностикою, яка повинна виступати як обґрунтована та достовірна процедура, від якої залежить подальший напрям дій суб'єкта господарювання. Будь-який хибний діагностичний висновок може звести нанівець усі зусилля і сподівання підприємства на ринку в пошуку стабільності чи кращих перспектив розвитку [3, с. 53].

Узагальнення наукових підходів до обґрунтування сутності та окреслення завдань у сфері аналізу фінансового стану та діагностики діяльності підприємства, зумовлює необхідність дослідження комплексних підходів до проведення відзначеного аналізу та діагностики для виявлення проблемних питань і можливості їх нівелювання.

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно здійснити оцінку тенденції найбільш загальних показників, які всебічно характеризують фінансовий стан підприємства. Індикаторами та факторами доброго фінансового стану підприємства можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів. Відповідно, індикаторами та факторами незадовільного фінансового стану є неефективне розміщення коштів, брак власних оборотних коштів, наявність стійкої заборгованості за платежами, негативні тенденції у виробництві.

Вважається, що досліджуваний вид аналізу оптимально відповідає вимогам виконання таких завдань: залучення або здійснення реальних та фінансових

інвестицій; визначення доцільності інвестування; пошук високорентабельних проектів; оцінка надійності партнерів; оптимізація фінансової діяльності підприємства; комплексне фінансове оздоровлення суб'єкта господарювання.

Фінансовий стан підприємства залежить від багатьох чинників, зокрема, від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Передусім на формування доброго фінансового стану підприємства позитивно впливає безперебійний випуск і реалізація високоякісної продукції. Як правило, чим вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, тим вища прибутковість підприємства, що безпосередньо впливає на забезпечення фінансового стану. Неритмічність виробничих процесів, погіршення якості продукції, труднощі з її реалізацією призводять до зменшення надходження коштів на рахунки підприємства, в результаті чого погіршується його платоспроможність.

Періодичне дослідження функціонування підприємства крізь призму комплексного фінансового аналізу його стану з метою уточнення тенденцій змін різновидів його діяльності в межах життєвого циклу та виокреслення економічно та соціально обґрунтованих коригувальних рішень, дає можливість формування достовірної системи діагностики діяльності підприємства. Крізь призму організаційних підходів діагностика зумовлюється системою методів, прийомів і методик проведення досліджень для визначення цілей функціонування суб'єкта господарювання, способів її досягнення, виявлення проблем і вибору варіантів їх розв'язання.

Функціональність діагностики зумовлюється трьома складовими: оціночною (визначення стану функціонування об'єкта управління); діагностичною (виявлення можливих змін стану об'єкта); пошуковою (визначення можливих заходів поліпшення або відновлення стану суб'єкта управління).

Система діагностики фінансово-господарського стану підприємства зумовлюється оцінюванням його багатогранної діяльності з метою виявлення „вузьких місць”, можливостей і загроз для прийняття оптимальних оперативних і стратегічних рішень. До основних цілей діагностики досліджуваного стану підприємства відносяться: об'єктивна оцінка результатів комерційної діяльності; постійний контроль раціональності функціонування господарських систем; прогнозування господарської діяльності.

Важливим аспектом у процесі проведення діагностики є правильна її організація, під якою розуміють визначення об'єкта діагностування, основних цілей та завдань, які необхідно розв'язати. Дослідженням виявлено, що у процесі діагностики використовуються необхідні методи, прийоми, специфічний інструментарій та інформаційні дані, необхідні для обґрунтування стану діяльності підприємства з можливістю подальшого формування результативних підходів у прийнятті адекватних рішень щодо поліпшення діяльності підприємства в умовах трансформаційних змін і мінливості зовнішнього середовища, що має безпосередній вплив на ефективне функціонування суб'єкта господарювання.

Таким чином, комплексний фінансовий аналіз свідчить про фінансовий стан підприємства, який є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Достовірність процесу діагностування та аналізу фінансово-економічного стану підприємства сприятиме його ефективному і перспективному функціонуванню в сучасних умовах господарювання.

Перелік використаних джерел

1. Біла О.Г. Фінанси підприємства: навч. посібник / О.Г. Біла. – Львів: Магнолія 2006, – 2008. – 246 с.
2. Болдуєва О.В. Заходи протидії корупції в аудиті фінансової звітності суб'єктів фондового ринку України /О.В. Болдуєва // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – № 5. – С. 15–20.
3. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік / Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська, С.Л. Береза. – Житомир: ЖІТІ, 2012. – 672 с.

УДК 336.027-047.64

Гончаренко І.Г.,

доктор наук з державного управління, професор,
член-кореспондент АЕН України,
член Співки вчених-економістів України,
завідувач кафедри фінансів

Черкаського державного технологічного університету

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ КРАЇНИ

Сучасний стан соціально-економічного розвитку і добробут суспільства безпосередньо залежать від ефективності та результативності механізму державної політики й управління наявними ресурсами. Від того, наскільки законно, ефективно, прозоро здійснюється управління, використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, суб'єктах господарювання державного сектора економіки, державних установах, а також від якості організації та здійснення контролю за цим процесом значною мірою залежить фінансова стабільність і безпека країни, рівень якості життя населення, досягнення соціально-економічних цілей держави.

Фінансово-економічна нестабільність останніх років сприяла поглибленню економічної рецесії, що спонукало загострення кризи державних фінансів та формування значного бюджетного дефіциту. Надзвичайно актуальним питанням для України є управління та ефективне використання державних фінансових ресурсів. Державним інститутом, якому надано повноваження здійснювати державну політику в сфері державного фінансового контролю від імені Уряду, є Державна аудиторська служба України [3].

Огляд теоретичних та практичних аспектів методології і організації фінансового контролю свідчить, що проблеми розвитку фінансового контролю на макро та мікрорівнях досліджували відомі українські вчені, зокрема: О. Барановський, І. Басанцов, О. Василик, Т. Васильєва, Н. Виговська, В. Геєць, В. Глущенко, В. Дем'янишин, О. Ковалюк, В. Кравченко, А. Крисоватий, М. Крупка та інші. Для розвитку системи державного фінансового контролю в Україні необхідні дослідження зарубіжного досвіду, що надасть змогу адаптувати передовий світовий досвід до умов національної економіки, сприятиме інтеграції контрольних дій на міжнародному рівні [1].

Державний контроль має глибоке історичне коріння у всьому світі. В демократичних країнах з давніх давен склалися і досить успішно взаємодіють системи бюджетно-фінансового, адміністративного та державного контролю.

Залежно від специфіки, форм державного устрою та управління, національних традицій вони будуються по-різному. Проте, їх організація та діяльність у зарубіжних країнах так чи інакше базується на загальних принципах щодо багаторічного міжнародного досвіду. В країнах Євросоюзу існує чотири основних типи державних органів фінансового контролю [1]:

- аудиторські суди (Франція, Бельгія, Люксембург, Португалія, Іспанія, Італія) або судові органи, що є складовими судової системи країни (Греція, Португалія);
- колегіальні органи, що не мають судових функцій (Нідерланди, Німеччина);
- незалежні контрольні управління на чолі з Генеральним контролером (Великобританія, Ірландія, Данія);
- контрольні управління у структурі уряду (Швеція, Фінляндія).

Узагальненням цього є визначення організаційної схеми контрольної-ревізійної роботи в зарубіжних країнах за місцем у системі суб'єктів державного управління відповідних верховних інститутів фінансового контролю, а саме: рахункові трибунали (суди); рахункові палати (контрольні палати), національні управління аудиту (управління Генерального аудитора).

Висока ефективність бюджетно-фінансового контролю в зарубіжних країнах забезпечується тим, що керівники вищих органів державного фінансового контролю призначаються й затверджуються парламентами на триваліший період, ніж терміни повноважень самих парламентів, а звільнені з посади вони можуть бути тільки за рішенням парламенту у разі професійної невідповідності чи зловживань [2]. У США такий термін становить 15 років; у Німеччині, Австралії та Угорщині – 12; у Канаді – 10; у Болгарії – 9; у Мексиці – 8; у Туреччині – 7; у Швейцарії, Польщі, Румунії та Монголії – 6 років [1].

Поступові зміни політичного та економічного курсу України в контексті інтеграції до міжнародного економічного простору повинні супроводжуватися ефективною системою державного фінансового контролю, що є необхідним атрибутом сучасної демократичної держави, запорукою ефективності використання державних фінансових ресурсів. Фінансовий контроль – це функція держави, яка здійснюється в конкретних напрямках її діяльності: в бюджетній, податковій, банківській, державному кредиті, страхуванні, грошовому і валютному обігах. Це складне явище, оскільки він є, з одного боку, складовою державного управління та інструментом реалізації політики держави, а з іншого – це управлінська діяльність зі своїми методами й формами.

З реформами, що відбулися за останній рік в Державній аудиторській службі, розробляються нові порядки та методики проведення контрольних заходів; розглядаються питання впровадження в діяльність нових напрямів аудиту шляхом врахування найкращої європейської практики і методології, що дозволить підвищити рівень ефективності системи державного фінансового контролю в Україні та сприятиме реальному оздоровленню і розвитку вітчизняної економіки.

Перелік використаних джерел

1. Олексіч Ж.А. Науково-методичні засади організації системи державного аудиту ефективності в Україні. Дис. канд. екон. наук: 08.00.08. // Ж.А. Олексіч. – Суми: 2013.
2. Піхоцький В.Ф. Державний фінансовий контроль у системі державного управління. ЛРІДУ НАДУ при Президентові України. – № 42, 2015.
3. Трайтлі В., Ганущак Л. Всеукраїнський науково-практичний журнал «Фінансовий контроль». – № 7–8 (126–127), 2016.

Ігнатишин М.В.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів

Мукачівського державного університету

ПЛАТІЖНИЙ КАЛЕНДАР ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

За допомогою інструментів фінансового планування стає можливим прогнозування величини доходів, їх раціонального розподілу з урахуванням інтересів кожного учасника відтворювального процесу. Для цього обґрунтовуються фінансові завдання, показники, що характеризують рух фінансових ресурсів на різних стадіях їхнього кругообігу, розробляються фінансові плани.

Одним із таких оперативних планів є складання платіжного календаря.

Основною метою розробки платіжного календаря є встановлення конкретних термінів надходження коштів і платежів підприємства і їхнє доведення до конкретних виконавців у формі планових завдань. З урахуванням цієї мети платіжний календар ототожнюють іноді з назвою «план платежів точної дати»[1].

У платіжному календарі притоки і відтоки грошових коштів повинні бути збалансовані. Правильно складений платіжний календар дозволяє виявити фінансові помилки, нестачу коштів, виявити причину цього, намітити відповідні заходи, а отже, уникнути фінансових ускладнень.

Окремим елементом цього етапу є погашення кредиторської заборгованості. Процес затримки платежу називають «розтяганням» кредиторської заборгованості. Відстрочена кредиторська заборгованість в цьому випадку – додаткове джерело короткострокового фінансування. Здійснюється оцінка грошових витрат, очікуваних у плановому періоді.

Платіжний календар виступає інструментом оперативного управління грошовими потоками підприємства (рис.1).

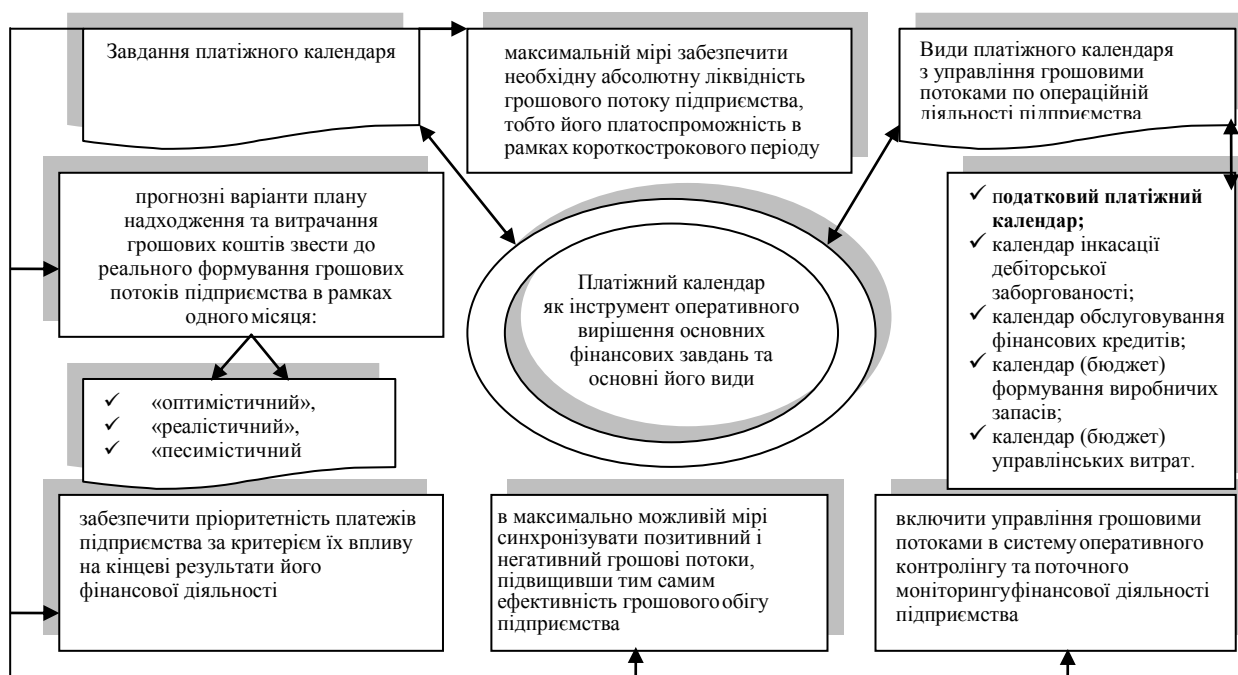

Рис.1. Платіжний календар як інструмент оперативного управління грошовими потоками підприємства

Платіжний календар складається на короткі проміжки часу – місяць, 15 днів, декаду. У платіжному календарі відображається весь грошовий оборот підприємства, позичковий та інші рахунки підприємства в банку, тобто фіксується рух грошових коштів за джерелами їх надходження та напрямками використання.

Планування обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) здійснюється за спеціальною методикою з урахуванням обсягів виробництва у цьому періоді і зміни залишків продукції.

Якщо зробити розрахунок обсягу можливих грошових надходжень (доходів), то певна складність на цьому етапі може виникнути, якщо підприємство застосовує методику визначення виручки у міру відвантаження товарів. Більшість підприємств відстежує середній період часу, який потрібний для того, щоб сплатити рахунки.

Грошові надходження і зміну дебіторської заборгованості можна розрахувати за допомогою балансового рівняння [2]

$$ДЗ_n + ВР = ДЗ_k + ДП \quad (1)$$

де $ДЗ_n$, $ДЗ_k$ – дебіторська заборгованість за товари і послуги відповідно на початок і кінець періоду;

$ВР$ – виручка від реалізації за період;

$ДП$ – грошові надходження в цьому періоді.

Точніший розрахунок припускає класифікацію дебіторської заборгованості за термінами її погашення.

За наявності інших джерел надходжень грошових коштів (виручка від іншої реалізації, позареалізаційні доходи) їх прогнозна оцінка виконується методом прямого рахунку. Отримана сума додається до суми грошових надходжень.

Визначення грошового сальдо – різниці між сумами надходжень і витрат за період планування. Підбиття підсумків – визначення планової нестачі або надлишку коштів. Очікуване сальдо на кінець періоду порівнюється з мінімальною сумою грошових коштів на поточному рахунку, які доцільно мати як страховий запас.

Термін «платіжний календар» має низку аналогів – «касовий бюджет», «поточний бюджет надходження і витрати грошових коштів» та інші. Кожен з цих термінів має право на існування, якщо змістом цих документів є оперативний, складений в рамках одного місяця план грошових потоків (надходження і витрати грошових коштів) по підприємству в цілому або окремих його центрах відповідальності (структурних одиниць і підрозділів). Разом з тим, слід врахувати, що оперативні плани грошових потоків – це перш за все встановлені в рамках одного місяця терміни та обсяги платежів, тому кращим з варіантів є використання терміну «платіжний календар» [3].

Платіжний календар, що розробляється на підприємстві в різноманітних варіантах, є найбільш ефективним і надійним інструментом оперативного управління його грошовими потоками.

Підсумовуючи дане дослідження, можна зробити висновок, що найбільш ефективним і надійним інструментом оперативного управління грошовими потоками є завчасно складений платіжний календар, який дає можливість з випередженням у часі забезпечити платежі, які наближені до точної дати погашення заборгованості, та імідж і ділову репутацію підприємства.

Перелік використаних джерел

1. Литвин Ю.О. Фінансове планування на підприємствах в сучасних умовах / Ю.О. Литвин, В.І. Матвійчук // Актуальні проблеми розвитку фінансово-кредитної системи України. – Донецьк, ДонНТУ, 2009. – С. 67–85.
2. Теличко Р.К. Фінансове планування на малих та середніх підприємствах / Р.К. Теличко // Фінанси України. – 2007. – № 8. – С. 14–16.
3. Гончар В. Перспективи розвитку та шляхи вдосконалення фінансового планування в сучасних умовах / В. Гончар // Фінанси України. – 2007. - № 4. – С.1–5.

УДК 32(477)

Клевяник В.Ю.,
магістрант кафедри бізнес-адміністрування,
маркетингу та менеджменту
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОНСАЛТИНГОВОГО БІЗНЕСУ

Протягом останнього десятиріччя в Україні відбуваються бурхливі зміни як в суспільно-економічному, так і в політичному житті. Ці зміни суттєво вплинули на економіку країни. Прийняті законодавчі акти “Про власність”, “Про підприємництво” та багато інших вимагають нових підходів до управління економічним розвитком держави.

Водночас в Україні з’явилося багато комерційних структур, інформаційно-консалтингових фірм, головним напрямом діяльності яких є саме надання інформації як уніфікованої, так і за специфічним замовленням. Сфера консалтингових послуг є однією з найважливіших і швидкозростаючих складових світової економіки. В умовах глобалізації світової економіки сфера інформаційно-консалтингових послуг стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на світових ринках, зростання добробуту населення.

На сьогодні в Україні ринок бізнес-консультування розвинений мало, але швидкість його зростання доволі висока. На початку 90-х років в Україні було відкрито представництва західних менеджмент-консалтингових компаній, таких, як PriceWaterhouse Coopers, Deloitte & Touche, Coopers & Lybrand, Ernst & Young, KPMG, Baker & McKenzie, Barents Group, LLC, Arthur Andersen, Roland Beiger & Partners, Dr. Wisselchuber & Partners та інших. Ці компанії вийшли на ринок України або супроводжуючи своїх давніх клієнтів, або як реалізатори проектів технічної допомоги.

Поява менеджмент-консалтингу спричинена досить високим рівнем управлінського досвіду, коли підприємець уже усвідомлює необхідність допомоги консультантів для підвищення свого конкурентного статусу та найоптимальнішого вирішення проблем, які неодмінно виникають у процесі його роботи. Гідне соціальне та юридичне становище професійного консультування в усьому світі свідчить про його важливість та наявність певної державної підтримки менеджмент-консалтингу.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, об’єктивно вимагають узгодження національної економічної політики, ринкових перетворень у сфері послуг. У країні є потенціал для розвитку сфери консалтингових послуг. Так, розвиток науки, технологій і висококваліфікована робоча сила є необхідними передумовами лише для

динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, електронної і мобільної торгівлі, і загалом інформаційних послуг як складової ринкової інфраструктури, що може простимулювати розвиток всієї національної економіки, забезпечити міцні конкурентні переваги на світових ринках.

Консалтингові послуги, як відомо, полягають у наданні клієнтові обґрунтованої інформації з актуальних для нього проблем щодо найрізноманітніших об'єктів. Ці послуги класифікують на такі групи: загальне управління, адміністрування, фінансове управління, управління персоналом, маркетинг, виробництво, інформаційні технології, спеціалізовані сфери діяльності та ін.

Враховуючи той факт, що українська економіка зараз на стадії свого становлення та розвитку, однією із найпопулярніших консалтингових послуг є бізнес-планування, в якому різноманітні суб'єкти відчують потребу, в період виходу на ринок, в опануванні нових його сегментів, придбанні промислових та інших об'єктів, отриманні кредитів. Цей вид консалтингу важко переоцінити, оскільки саме від правильного планування, реальної оцінки ринку, розробки стратегії залежить ефективність бізнесу. Зараз послуги консалтингових компаній в Україні значно виходять за рамки консалтингу в класичному розумінні. Поруч із консультуванням у сфері цивільного права (консультації з правових питань, розробка абсолютно усіх документів правового характеру: заяв, клопотань, скарг, запитів тощо, консультування щодо захисту прав перед органами державної влади або місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та іншими організаціями, консультування з питань набуття та припинення права власності, допомога при укладенні цивільно-правових правочинів, в тому числі: консультування щодо нотаріальних дій) вони беруть на себе і такі функції, як:

представництво (відносини, за якими одна особа – представник, виконує на підставі повноваження, наданого йому законом, статутом, положенням або договором, процесуальні дії в цивільному судочинстві на захист прав і охоронюваних законом інтересів іншої особи, державних і громадських інтересів);

розробка та складання юридичних документів (юридичні документи часто зустрічаються у будь-якій сфері діяльності, де перетинаються бізнес та право. Договірна практика свідчить, що неграмотно складений договір порушує права сторін, заподіює шкоду та може бути визнаний судом недійсним. В українських реаліях при веденні підприємницької діяльності складання договорів необхідне для дотримання юридичних формальностей. Правильність та точність договірних формулювань захищає права сторін договору та мінімізує потенційні ризики;

послуги для нерезидентів (послуги для іноземних компаній, представництв іноземних компаній, а також фізичних осіб-нерезидентів).

На превеликий жаль, далеко не всі компанії вдаються до послуг спеціалістів, особливо це стосується невеликих підприємств, що, враховуючи сучасний економічний мікроклімат в Україні, часто призводить до негативних наслідків – неможливості створити конкурентний продукт, незнання ринку, проблеми із державними контролюючими органами тощо. Часто це призводить до згортання діяльності.

Загалом суть консалтингу полягає в тому, щоб допомогти клієнту підвищувати ефективність своєї діяльності і створювати вартість як шляхом надання інформації та рекомендацій, так і пропонуючи свої послуги для досягнення поставлених цілей, реалізації визначених завдань. Консультантам і тренерам доводиться вивчати і

аналізувати ситуацію, висувати гіпотези і пропонувати нововведення, а також переконувати клієнтів в необхідності запропонованих заходів і втілювати їх в життя.

Є одна значима причина, чому різні підприємства вдаються до послуг консалтингових агенств — очікуваний позитивний економічний ефект. Він може бути негайним або відкладеним, отриманим за рахунок додаткових вступів, або за рахунок економії. Як економічний ефект може розглядатися вчення персоналу або зменшення ризику в ухваленні рішень. Великі консультаційні проекти, такі, як розробка стратегій, оптимізація оргструктури націлені на довгострокову перспективу. В цьому випадку складність оцінки діяльності консультантів полягає в тому, що результати можна побачити не відразу, особливо це має місце при реорганізації структур компанії. Так, наприклад, найбільша нафтова компанія “Шелл” відчула користь від організаційних змін лише через 5 років, після отриманих рекомендацій і їх реалізації. Буває навіть так, що впровадження рекомендацій приводить до тимчасового падіння прибутку. Впровадження рекомендації може поглинути додаткові засоби. Консультанти рекомендують збільшити чисельність персоналу, підвищити виплати, що мало узгоджується з миттєвими інтересами клієнтів, але можуть й позитивно вплинути на положення фірми-клієнта в майбутньому. Отже, Управлінське консультування — професійна діяльність, яка полягає у наданні незалежних і об’єктивних порад та технічної допомоги кваліфікованими спеціалістами фірмам, організаціям, окремим підприємцям з метою сприяння останнім у визначенні та дослідженні управлінських проблем, пошуку їх оптимальних рішень, методології впровадження рекомендацій.

Український ринок консалтингу порівняно з іншими країнами дуже молодий, він переживає період становлення, залишаючись при цьому недостатньо структурованим. Але, незважаючи на це, попит на послуги консалтингу, так само як і вимоги клієнтів, з кожним роком зростають. Це зумовлено частково і тим фактором, що європейські консалтингові компанії починають виходити на український ринок, пропонуючи інноваційні рішення. Така ситуація спонукає український консалтинговий бізнес розвиватися швидше, обирати свої пріоритети, вміло залучати європейський досвід для власної економіки й шукати свою нішу на ринку консалтингових послуг. Конкуренція на ринку українського консалтингу має місце тоді, коли працюють абсолютно ідентичні компанії, які «борються» за одного клієнта, пропонують однакові послуги, мають подібну цінову політику. Якщо ж компанії усвідомлюють власне місце, конкуренція переростає у співпрацю.

УДК 657.2.016.1

Крутова А.С.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, аналізу та страхування

Нестеренко О.О.,

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів, аналізу та страхування
Харківський державний університет харчування та торгівлі

КЛАСИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ІНТЕГРОВАНУ ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ

Сучасним інструментом розкриття інформації про наслідки та перспективи діяльності підприємств з метою досягнення глобальних цілей сталого розвитку є

інтегрована звітність, яка потребує удосконаленого підходу до налагодження облікового процесу. Першочерговим завданням для підприємств, що формують інтегровану звітність або планують впровадити такий елемент звітування в практичну діяльність, є розробка чи доповнення діючої облікової політики, яка є інформаційною базою системи управління та основою для ведення бухгалтерського обліку, який забезпечить налагоджений механізм передачі, групування та реєстрації господарських операцій з метою складання повного, достовірного та зрозумілого інтегрованого звіту. Саме правильно сформована інтегрована облікова політика дозволить скоординувати інформаційні потоки в системі інтегрованої звітності та забезпечить задоволення інформаційних потреб в ієрархічній структурі користувачів звітних даних.

При формуванні інтегрованої облікової політики важливим завданням є визначення та зосередження уваги на чинниках, які суттєво впливають на функціонування суб'єкта господарювання та показники його інтегрованої звітності та групування їх за відповідними ознаками. Найдоцільніше для цього застосовувати системний підхід, який дозволить класифікувати їх за певними групами, щоб мати змогу аналізувати вплив чинників та мати змогу обирати оптимальний варіант інтегрованої облікової політики для зниження бухгалтерських ризиків суб'єкта господарювання. Вивчення літературних джерел дозволило класифікувати їх за відношенням до підприємства (зовнішні та внутрішні); за часом дії (постійні, тимчасові, минулі, поточні та майбутні); за змістом (економічні, соціальні та екологічні).

З огляду на важливість залежності підприємства від зовнішнього середовища американський економіст І. Ансофф зазначає, що проблеми, які ставить перед компанією зовнішнє середовище, визначають оптимальну модель поведінки фірми [1]. Врахування зовнішніх чинників на стадії формування інтегрованої облікової політики надає змогу своєчасно зосередити увагу управлінського персоналу та робочої групи з формування інтегрованої звітності на напрямках господарської діяльності, які суттєво залежать від впливу зовнішнього середовища, та обрати адекватні облікові методи та процедури, що дозволять нівелювати ступінь негативного впливу шляхом прийняття ефективних управлінських рішень, уникнути кризових ситуацій, зробити підприємство менш уразливим у конкурентному середовищі, знизити податковий ризик. Врахування зовнішніх чинників при формуванні облікової політики дозволить надати в інтегрованому звіті чітке і ясне уявлення всіх суттєвих взаємозв'язків між впливом чинників зовнішнього середовища і стратегією підприємства. Крім того, опис зовнішнього оточення організації є обов'язковим елементом інтегрованої звітності та потребує відповідного обліково-аналітичного забезпечення, яке дозволить зменшити загальну невизначеність, притаманну господарській діяльності, структурувати технічні та інституційні межі облікового процесу, визначити ступінь їх легітимності і визнання у діловому співтоваристві засобами облікової політики.

Підгрупа внутрішніх чинників визначає безпосередньо умови формування інтегрованої облікової політики конкретного підприємства, оскільки вони враховують багатогранність і складність внутрішньої структури діяльності. Механізми впливу внутрішнього середовища на інтегровану облікову політику піддаються меншій формалізації порівняно із зовнішніми, і, як правило, чітко визначені та структуровані юридично, організаційно і економічно, оскільки напряму залежать від особливостей діяльності підприємства, яке формує інтегровану звітність. При врахуванні

внутрішніх чинників в інтегрованій обліковій політиці необхідно конкретизувати методи бухгалтерського обліку, чітко описати вплив обраних методів на кількісні показники діяльності підприємства, встановити критерії ефективності та визначити результативність альтернативних варіантів господарської діяльності, які залежать від методів обліку. Формування інтегрованої облікової політики з врахуванням внутрішніх чинників орієнтовано на прийняття управлінських рішень щодо ефективності обраних бізнес-моделей.

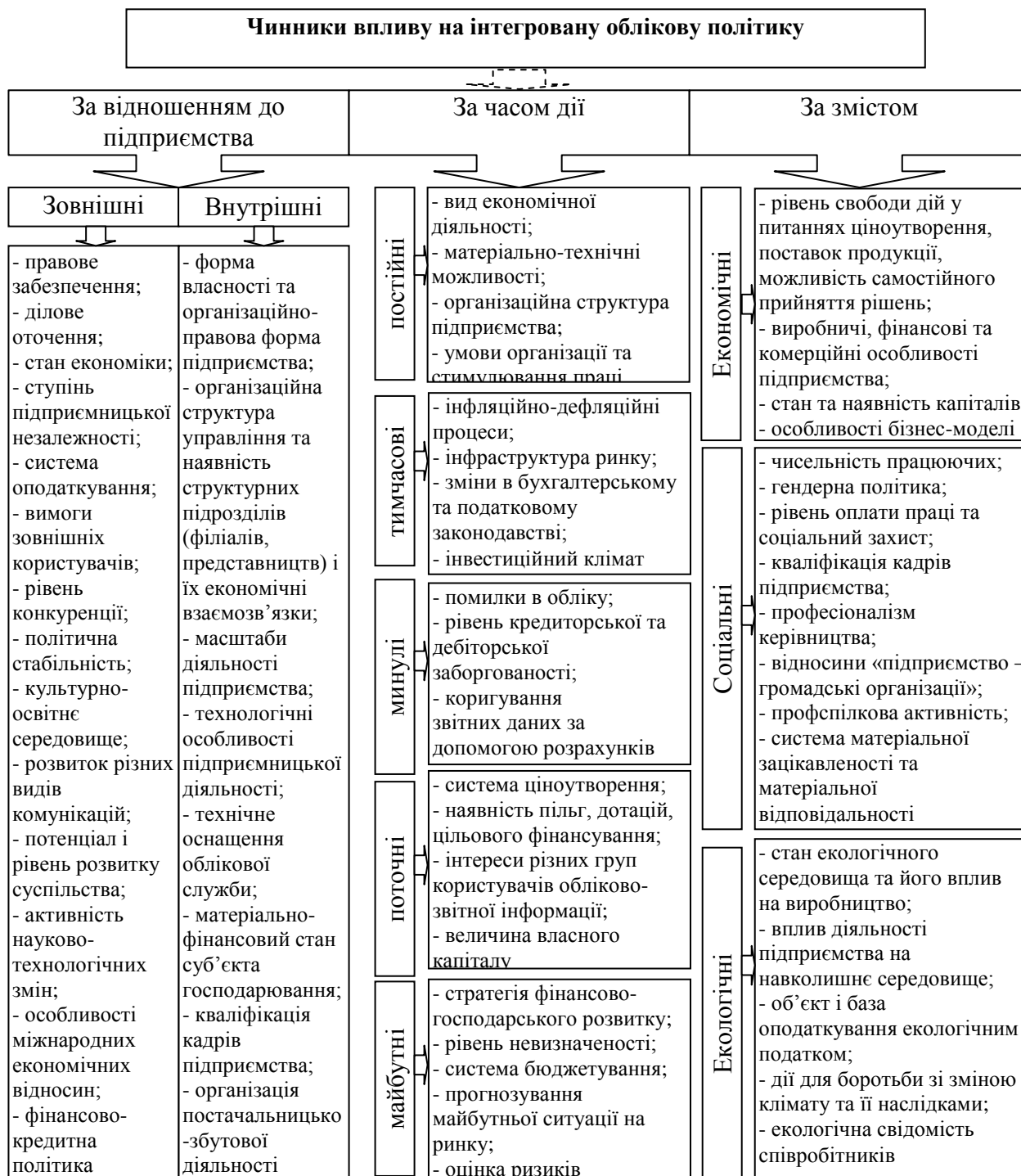

Рис. 1. Чинники впливу на інтегровану облікову політику

Чинники впливу на інтегровану облікову політику, класифіковані за ознакою «час дії», позначаються вже безпосередньо на затвердженій обліковій політиці, виникнення деяких з перелічених видів чинників вимагатиме внесення змін чи доповнень до Розпорядчого документа про інтегровану облікову політику підприємства. При внесенні доповнень чи змін до інтегрованої облікової політики під впливом постійних, тимчасових, минулих, поточних чи майбутніх чинників, необхідно дотримуватися принципів зв'язаності та порівнянності інтегрованої звітності, згідно з якими інформація в інтегрованому звіті має подаватись пов'язано, щоб можна було її порівняти впродовж певного часу (кількох звітів) та прослідкувати еволюцію моделі продукування доданої вартості суб'єкта господарювання. Саме тому в інтегрованих звітах компанія обов'язково повинна розкривати зміни чи доповнення до облікової політики та наводити чинники, які призвели до цих змін. Це дозволить збільшити довіру та впевненість зацікавлених стейкхолдерів до показників інтегрованої звітності, а також доводити законність облікових операцій та дозволить порівнювати інтегровану звітність підприємства як за різні звітні періоди, так і надавати можливість користувачам звіту порівнювати інтегровану звітність різних підприємств.

Для досягнення паритету соціально-економічних та екологічних цінностей суспільства, який є основою сталого розвитку, при формуванні інтегрованої облікової політики необхідно враховувати економічні, соціальні та екологічні чинники. Як зазначив німецький вчений Фредерік Вестер, «...людина у своїй поведінці повинна керуватися принципами природної рівноваги з урахуванням взаємодій економічних, соціальних, екологічних і тому подібних факторів з використанням основних принципів біокибернетичної саморегуляції...» [2].

В сучасних економічних дослідженнях використовується широко відома абревіатура «ESG» (environmental, social, and corporate governance). Тобто інформація про екологічний та соціальний вплив, а також корпоративне управління має розкриватися в інтегрованій звітності, що потребує розробки відповідного обліково-аналітичного забезпечення та адекватних методів й процедур розкриття інформації.

Глобальна асоціація фахівців з інвестицій CFA Institute в результаті онлайн-опитування щодо ставлення інвесторів до врахування у своїй діяльності ESG-факторів, в якому взяли участь близько 1325 членів асоціації, виявила, що 73% опитаних респондентів беруть до уваги ESG-фактори в процесі здійснення інвестиційного аналізу та при прийнятті інвестиційних рішень, зокрема, питання корпоративного управління – 64%, екологічні проблеми – 50% і соціальні питання – 49% [3]. Такі результати актуалізують питання розробки та висвітлення в обліковій політиці організаційних та методичних положень виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в розрізі економічної, соціальної та екологічної складових інтегрованої звітності.

Таким чином, в процесі формування, доповнення чи зміни інтегрованої облікової політики потрібно відслідковувати усі чинники, які так чи інакше мають вплив на рівень її ефективності, який залежить від прийнятих методів та процедур, що мають бути систематизовані в розрізі розділів інтегрованої облікової політики, та забезпечать уніфікацію правил формування інтегрованих звітів.

Перелік використаних джерел

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб. : Питер, 2009. – 414 с.
2. Vester F. Denken, Lernen, Vergessen / Frederic Vester. –Munchen : dtv, 1997. – 286 p.
3. Environmental, Social and Governance (ESG) Survey // CFA Institute, 2015. – 19 p.

Нагорна І.В.,викладач кафедри економіки підприємства та економічної теорії
Харківського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ІНФЛЯЦІЙНІ КОРИГУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ

У Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] зазначається, що метою бухгалтерського обліку є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства для прийняття рішень. Проте на достовірність цих показників впливає інфляція, інколи значно спотворюючи реальний стан, який характеризує рівень розвитку підприємства. Адже під час інфляції купівельна спроможність грошей зменшується настільки, що порівняння сум, отриманих від операцій та інших подій, які відбулися у різні проміжки часу, навіть у той же звітний період, не відповідають дійсності. Тому в умовах гіперінфляції фінансова звітність потребує відповідного коригування.

Сьогоденний стан економіки України характеризується нестабільністю внутрішніх ринків, відтак, починаючи з 2014 р., Україна щорічно займає останні місця у світі за рівнем інфляції: у 2014 р. – 24,9% , за 2015 р. – 43,3% [2], що є максимальним значенням за останні 20 років. За таких умов виникає необхідність звернути увагу на достовірність фінансової звітності, показники якої потребують уточнення з урахуванням індексу інфляції. Мета здійснення інфляційного коригування полягає у тому, щоб надати зовнішнім користувачам фінансову звітність, яка відображає достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства в умовах гіперінфляції. Порядок коригування фінансової звітності на інфляційний складник регламентує П(С)БО 22 «Вплив інфляції» [3] та МСБО 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» [4].

Наказом Міністерства фінансів України [5] з 2017 року передбачено нові підстави для проведення «інфляційного» коригування фінансової звітності. Згідно з новою редакцією п. 4 П(С)БО 22, показники річної фінансової звітності підприємства підлягають коригуванню із застосуванням коефіцієнта коригування за наявності в економічному середовищі, зокрема, таких специфічних факторів:

- переважна більшість населення зберігають свої заощадження у формі немонетарних активів або у відносно стабільній інвалюті;
- продаж і придбання активів на умовах відстрочення платежу здійснюються за цінами, що компенсують очікувані втрати купівельної спроможності грошей протягом періоду відстрочення платежу;
- процентні ставки, заробітна плата та ціни індексуються згідно з індексом цін;
- досягнення значення кумулятивного приросту інфляції 100 % та більше.

Тим самим національні критерії проведення «інфляційного» коригування приведено у відповідність з критеріями § 3 МСБО 29, яким керуються підприємства, що складають фінансову звітність за МСФЗ. У МСБО 29 зазначається, що «...у країні з гіперінфляційною економікою звітність про результати операційної діяльності та фінансовий стан, подана в національній валюті без перерахунку, є некорисною...» [4]. При цьому не встановлюється абсолютного рівня, на якому, як вважається, виникає гіперінфляція, тому

необхідність перераховувати фінансові звіти згідно із цим стандартом є питанням професійного судження (§ 10 МСБО 29).

Під час коригування фінансової звітності на рівень інфляції необхідно привести показники фінансової звітності до зіставлених грошових вимірників на дату коригування, тобто активи, зобов'язання, власний капітал коригуються на коефіцієнт коригування. Процес коригування полягає в тому, що спочатку складають фінансову звітність без урахування індексу інфляції, а потім кожен статтю фінансової звітності перераховують, у разі необхідності, на коефіцієнт коригування та оприлюднюють фінансову звітність уже з урахуванням інфляційного впливу. Для розрахунку коефіцієнта коригування необхідно індекс інфляції на дату балансу (кінець звітного року), тобто індекс інфляції на грудень звітного року, розділити на індекс інфляції на дату визнання (переоцінки) відповідної статті звітності. Таке інфляційне коригування кожної статті фінансової звітності передбачає коригування окремо за кожним необоротним активом, кожним видом запасів, кожною статтею немонетарної заборгованості, ускладнюючи процес формування звітів. Коригування фінансової звітності на інфляційний вплив проводять за кожною формою фінансової звітності.

За національними і міжнародними стандартами відкоригована на інфляційний складник фінансова звітність є окремою повноцінною фінансовою звітністю, яку некоректно розглядати як додаток до звичайної (невідкоригованої) фінансової звітності. П(С)БО 22 наголошує, що у примітках до річної фінансової звітності наводять інформацію про факт коригування показників фінансової звітності. А у § 7 МСБО 29 чітко вказується на заборону подавати інформацію, згідно із цим Стандартом у вигляді додатка до неперерахованої фінансової звітності. Крім того, не рекомендується окреме подання фінансової звітності до її перерахування [4].

Таким чином, наслідки інфляційних ефектів є значними для викривлення показників фінансової звітності, що викликає нагальну потребу у проведенні їх коригувань на інфляційний складник. Уніфікація облікових методів щодо проблеми інфляції дозволяє не лише більш точно оцінювати вартість активів підприємства, але й об'єктивно здійснювати порівняння показників різних підприємств, що спрощує процес залучення інвестицій, полегшує облік для підприємств та знижує ризик завищеної оцінки прибутків підприємства.

Перелік використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 22 «Вплив інфляції», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 28.02.2002 № 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0269-02>.
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 29 «Фінансова звітність в умовах гіперінфляції» від 01.01.1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_04.
5. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 17.02.2017 №241 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0267-17>

УДК 364.3:331.212.2

Підлипна Р.П.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Кіш Е.П., студентка 4-го курсу спеціальності «Облік і аудит»
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК У КОНТЕКСТІ НАРАХУВАНЬ І УТРИМАНЬ ІЗ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Система загальнодержавного соціального страхування сьогодні характеризується великою чисельністю законодавчих актів, частою зміною форм звітних документів і порядку їх заповнення та зміною ставок відрахувань у державні фонди соціального страхування. Однак із прийняттям Верховною Радою України Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування» від 08.10.2010 №2464-VI (Закон «Про ЄСВ») система загальнодержавного соціального страхування зазнала певних змін та почала вдосконалюватися [3].

Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – обов'язковий платіж, що справляється в Україні з метою забезпечення страхових виплат за поточними видами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

З 2016 року законодавство про загальнообов'язкове державне соціальне страхування зазнало значних змін. Однією з них є виключення найманих працівників з числа платників ЄСВ. А ось роботодавцям, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору, тягар сплати цього внеску судилося нести й далі.

Так, згідно зі ст. 4 Закону № 2464 платниками ЄСВ є зокрема:

✓ підприємства, установи та організації, інші юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту);

✓ філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи зазначених у п.1 підприємств, установ, організацій, інших юридичних осіб, які мають окремий баланс і самостійно ведуть розрахунки із застрахованими особами;

✓ фізичні особи – підприємці, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

✓ фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, і фізичні особи, які використовують працю інших осіб на умовах трудового договору (контракту);

✓ інвестори (оператори) за угодою про розподіл продукції (у тому числі постійне представництво інвестора-нерезидента), які використовують працю фізичних осіб, найнятих на роботу в Україні на умовах трудового договору (контракту);

✓ дипломатичні представництва і консульські установи України, філії, представництва, інші відокремлені підрозділи підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), створені відповідно до законодавства України, які мають окремий баланс і самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

✓ дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав, філії, представництва та інші відокремлені підрозділи іноземних підприємств, установ та організацій (у тому числі міжнародні), розташовані на території України [1].

Базою для нарахування ЄСВ є заробітна плата найманих працівників. Визначаючи базу справляння ЄСВ, потрібно враховувати два показники:

- ✓ максимальну величину бази нарахування ЄСВ;
- ✓ мінімальну межу бази нарахування ЄСВ.

Максимальна величина бази нарахування ЄСВ в 2016 році становила 25 розмірів мінімальної заробітної плати, установлені законом на відповідний місяць, визначена Законом про держбюджет на 2016 рік. Розміри максимальної величини бази нарахування ЄСВ на 2016 рік визначені у табл.1.

Таблиця 1

Розміри максимальної величини бази нарахування ЄСВ на 2016 рік

Строк дії	Розмір мінімальної заробітної плати, грн.	Розмір максимальної величини бази нарахування ЄСВ, грн.
01.01.2016 – 30.04.2016	1378,00	34450,00
01.05.2016 – 30.11.2016	1450,00	36250,00
01.12.2016 – 31.12.2016	1600,00	40000,00

Мінімальна межа нарахування бази ЄСВ не може бути меншою за розмір мінімальної заробітної плати, установлені законом на місяць, за який одержано дохід.

Отже, якщо база нарахування ЄСВ виявляється менше розміру мінімальної заробітної плати, ЄСВ розраховують як добуток розміру мінімальної заробітної плати, установлені законом на місяць, за який одержано дохід. Зазначену вимогу необхідно застосовувати тільки за основним місцем роботи [2].

До 1 січня 2016 року ставки ЄСВ нараховувалися і сплачувалися залежно від класу професійного ризику виробництва. Однак, з 2016 року застосовують єдину ставку – 22% бази нарахування ЄСВ. Є випадки, коли діють пільгові ставки ЄСВ, які зазначені в табл. 2.

Таблиця 2

Пільгові ставки ЄСВ

Категорія платників	Ставки ЄСВ
Підприємства, установи, організації (крім зазначених у пп.2 і 3 цієї таблиці)	8,41% - на доходи працівників-інвалідів
Підприємства всеукраїнських громадських організацій інвалідів, зокрема товариств УТОГ і УТОС	5,3% - на доходи всіх працівників
Підприємства та організації громадських організацій інвалідів	5,5% - на доходи працівників-інвалідів

ЄСВ справляють із сум, визначених базою для його нарахування, незалежно від того, виплачені такі суми фактично після їх нарахування чи ні.

Роботодавці сплачують ЄСВ при кожній виплаті заробітної плати, на суми якої нараховується ЄСВ, одночасно з видачею зазначених сум. Якщо заробітна плата нарахована, але не виплачена своєчасно, суми ЄСВ сплачують не пізніше 20 числа місяця, що настає за місяцем нарахування заробітної плати. Слід звернути увагу, якщо останній день строку сплати ЄСВ припадає на вихідний чи святковий день, останнім днем строку сплати ЄСВ вважається перший робочий день, що настає за вихідним або святковим днем. Згідно з ч. 12 ст. 9 Закону «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне страхування» зобов'язання зі сплати ЄСВ мають пріоритет перед іншими, крім зобов'язання з виплати заробітної плати.

Днем сплати ЄСВ вважається:

✓ у разі перерахування сум ЄСВ з рахунка платника на відповідні рахунки фіскальних органів – день списання банком або Казначейством України суми платежу з рахунка платника, незалежно від часу її зарахування на рахунок органу ДФСУ.

✓ у разі сплати ЄСВ готівкою – день прийняття до виконання банком або іншою особою – членом платіжної системи документа на переказ готівки разом із сумою коштів у готівковій формі [2].

Ставка ЄСВ у 2017 році залишається незмінною: 22% від доходу (прибутку) особи. Оскільки у нас діє максимальна величина бази нарахування внеску, то максимальна сума сплати не буде перевищувати:

- ✓ з 01 січня – 8800 гривень;
- ✓ з 01 травня – 9262 гривні;
- ✓ з 01 грудня – 9691 гривню.

В той же час, нововведеннями передбачений мінімальний розмір сплати ЄСВ, який буде сплачуватися незалежно від наявності у фізичної особи-підприємця прибутку. Таким чином, з 1 січня 2017 року мінімальний розмір ЄСВ для підприємців – 704 гривні щомісяця. Але, слід зауважити, якщо мінімальна заробітна плата буде підвищуватися, то мінімальний розмір ЄСВ теж.

Також з 1 січня 2017 року існує можливість звільнення від сплати ЄСВ, якщо:

- ✓ фізична особа-підприємець є пенсіонером за віком та отримує відповідно до закону пенсію;
- ✓ фізична особа-підприємець є інвалідом та отримує відповідно до закону соціальну допомогу[4].

Отже, ми вважаємо, що запровадження ЄСВ – це, безумовно, позитивний крок у реформуванні системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, але необхідно в подальшому коригувати прогалини в існуючому законодавстві та намагатися здійснити більш масштабні та раціональні зміни в законодавстві.

Перелік використаних джерел

1. Закон України №2464 «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».
2. Вінокуров Д. //Справляння ЄСВ із сум заробітної плати//Податки та бухгалтерський облік/спецвипуск журналу / 2016. – №50. – 23 червня. – С.61–69.
3. Новосельська Л.І. «Напрямки вдосконалення системи загально- державного соціального страхування» /Л.І. Новосельська, Н.П. Оліярник /Науковий вісник, 2006, вип. 16.1, Національний лісотехнічний університет України
4. Інтернет ресурси <https://tribuna.pl.ua/news/yesv-u-2017-rotsi-zapitannya-ta-vidpovidi>

УДК 657:65.014.1

Підлипна Р.П.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

Рибаківа Л.П.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку
Ужгородського торговельно-економічного інституту КНТЕУ

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОСНОВА ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Для забезпечення сталого розвитку економіки України загалом та запровадження новітніх методів і принципів організації господарських процесів на підприємствах з виробництва цукру виникає необхідність постійного вдосконалення системи обліку та внутрішнього контролю.

При здійсненні такого реформування науковці виділяють основні напрями, найпершим серед яких є створення дієвої системи управлінського обліку на підприємстві як основної ланки управління, впровадження котрого необхідне для забезпечення високої ефективності роботи кожного структурного підрозділу, визначення витрат за центрами відповідальності та місцями виникнення, одержання достовірних результатів виробничої діяльності підприємства.

У науковій літературі можна зустріти заперечення щодо існування управлінського обліку як такого. Зокрема, аналізуючи поняття «управлінський облік», В.О. Ластовецький доходить висновку: «...не облік є управлінським, а та звітність, яка формується на основі обліку, відповідно до потреб тих, хто нею користується. Він базується на первинних документах і звітах матеріально відповідальних осіб. Такий облік у своїй основі є первинним, а відповідно до предмета, який він охоплює, це є облік виробничий чи комерційний». І далі автор стверджує, що планування – це не облік, а аналіз [1, с. 19].

Схожі погляди висловлюють О.С. Бородкін та Б.І. Валуєв. Так, на думку О.С. Бородкіна, поділ обліку на управлінський та фінансовий є помилковим, штучним, оскільки ні теоретично, ні практично цього зробити не можливо; автор стверджує: «управлінський облік – це швидше за все система управління окремими суб'єктами усередині підприємства і порівнювати її з фінансовим обліком немає ніякого сенсу» [2, с. 46].

Б.І. Валуєв підтримує позицію недоцільності поділу обліку на фінансовий та управлінський і зазначає: «інформацію для прийняття управлінських рішень може забезпечити концепція, що визначатиме логіку взаємозв'язку оперативного і бухгалтерського видів обліку, злиття їх інформації та формування на цій основі єдиної системи господарського обліку» [3, с. 5].

Із цим твердженням можна не погодитися, бо фінансовий облік відображає інформацію про господарські операції, які вже відбулися в минулому, що унеможлиблює вплив на них. Керівникам підприємства різних рівнів необхідна інформація, що дозволяє оптимізувати витрати та формувати стратегію розвитку підприємства. Відповідно, дані фінансового обліку про витрати, доходи та результати діяльності, що сформовані для зовнішніх користувачів, є такими, що не забезпечують керівництво інформацією у необхідному обсязі.

На думку деяких вчених, об'єктивну необхідність виокремлення з бухгалтерського обліку фінансового й управлінського спричиняють:

- прагнення до збереження суворої таємниці облікових даних, насамперед управлінської бухгалтерії;
- різниця між споживачами інформаційних даних обох бухгалтерій (фінансової та управлінської) й законодавча регламентація звітності;
- пріоритет внутрішніх споживачів інформації, що зумовлює виникнення управлінського обліку;
- подвійний характер обліку, що зумовлює поділ на внутрішній (управлінський) і зовнішній (фінансовий) [4, с. 51].

Крім цього, відокремивши управлінський облік від фінансового, підприємства закривають стороннім доступ до інформації, яка розкриває реальний стан справ із витратами заготівлі виробничих запасів, виробництва, реалізації продукції. Хоча дії керівників підприємств обґрунтовані, управлінський облік формується і функціонує на основі інформаційних даних фінансового обліку, тому їх розмежування є умовним. Також підсистема управлінського обліку виходить за межі бухгалтерського обліку,

формує інформацію для аналізу й контролю діяльності підприємства та прогнозування його розвитку.

Аналіз сучасних підходів свідчить, що науковці розглядають сутність управлінського обліку за такими напрямками:

- це частина бухгалтерського обліку (О.С. Бородкін, А.Д. Шеремет) або аналогія виробничого обліку (Б.І. Валуєв, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко);

- це окрема інформаційна система, яка націлена на управління підприємством (Д.А. Волошин, С.Ф. Голов, В.С. Лень, В.Ф. Палій, М.С. Пушкар, Фостер Дж. Хорнгрен та ін.);

- це інтегрована система обліку, контролю та аналізу (В.І. Бачинський, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, С.І. Головацька, С.М. Деньга, Т.П. Карпова, П.О. Куцик, Л.Г. Медвідь, Л.В. Нападовська, В.О. Озеран та ін.);

- це процес підготовки облікової інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень (Л. Гнилицька, М.Р. Лучко, В.Г. Швець, Р. Ентоні, та ін.);

- ототожнення з контролінгом (С. Петренко, Л. Сухарева, С.В. Шебек).

В.Б. Івашкевич стверджував, що управлінський облік об'єднує в єдину систему планування, облік і аналіз затрат за видами, місцями формування й об'єктами калькулювання, нормативний облік на базі повної і неповної собівартості, методи її калькулювання [5, с. 34].

Варто взяти до уваги і Рекомендації щодо вдосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності, в яких зазначено доцільність виділення у системі управлінського обліку трьох взаємопов'язаних підсистем: оперативного управлінського обліку, поточного управлінського обліку, стратегічного управлінського обліку [6, с. 47–52].

При цьому головне завдання управлінського обліку – створити підсистему, яка давала би можливість формувати інформацію про витрати бізнес-процесів підприємства, тобто вести їх облік та контроль із використанням аналітичних процедур та розробляти проекти управлінських рішень чи приймати їх.

Варто зазначити, що Л.С. Васильєва під елементами системи управлінського обліку розуміє облік витрат (за видами витрат, місцями виникнення, носіями), аналіз витрат і результатів (виявлення відхилень від планових витрат і чинників причин відхилень), прийняття управлінських рішень (усунення відхилень, підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності) [50]. Водночас не враховано одну з важливих складових – внутрішній контроль, який дає можливість приймати управлінські рішення на основі використання аналітичних процедур.

Отже, проведене дослідження сутності управлінського обліку в історичному та сучасному ракурсах дає підстави стверджувати: управлінський облік – це підсистема, що формує інформацію про здійснення витрат, отримання доходів та фінансових результатів підприємства, контролює виконання планових (прогнозних, нормативних) показників діяльності структурних підрозділів підприємства, аналізує результати їх роботи та забезпечує прийняття обґрунтованих управлінських рішень керівниками різного рівня управління (рис. 1).

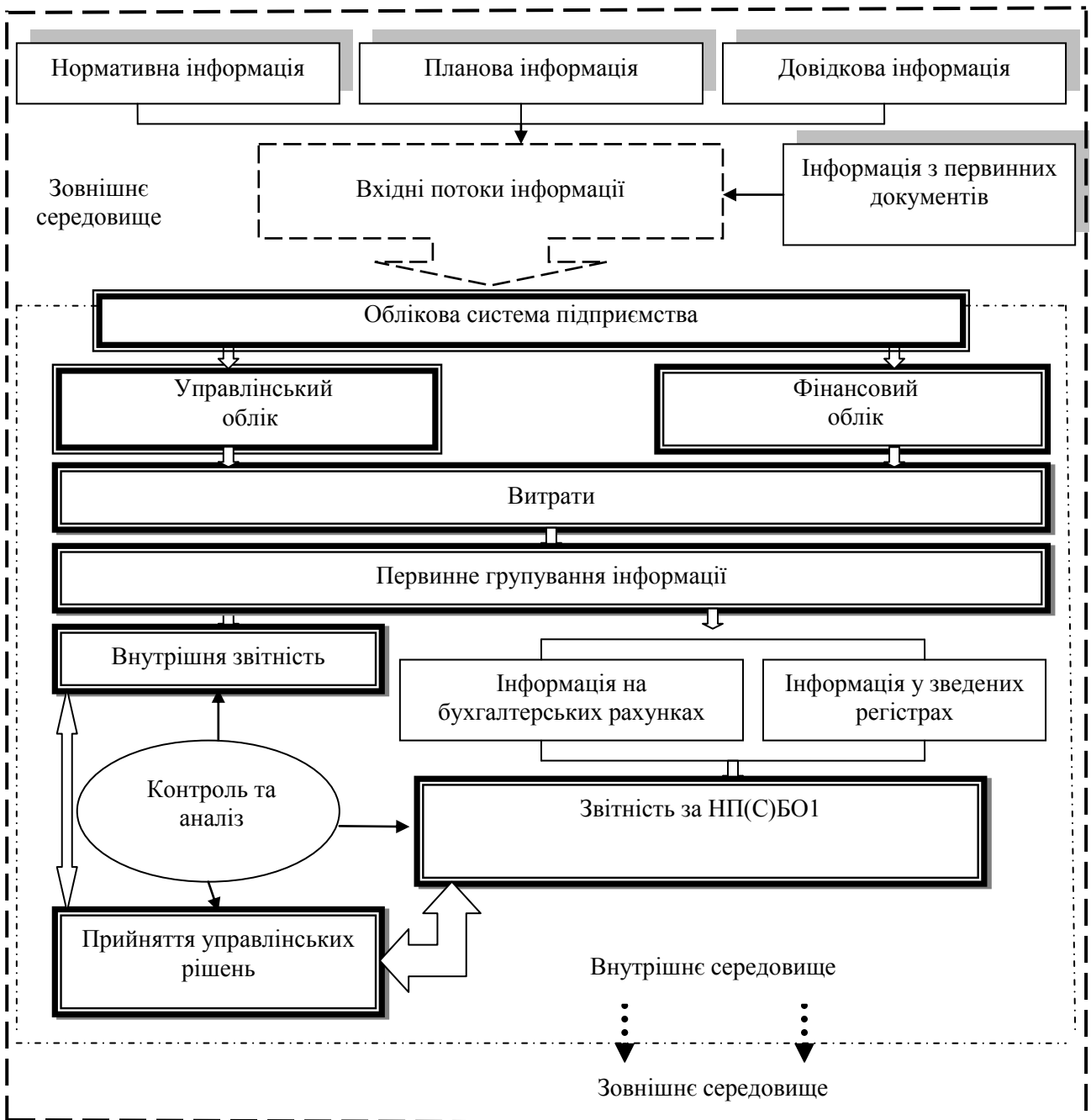

Рис. 1. Взаємозв'язок управлінського і фінансового обліку в системі управління підприємством

Перелік використаних джерел

1. Ластовецький В.О. Виробничо-комерційний облік і внутрішньогосподарська (управлінська) звітність за центрами витрат і відповідальності: наук.-практ. посіб. / В.О. Ластовецький. – Ч.: Місто, 2003. – 156 с.
2. Бородкін О.С. Внутрішньогосподарський (управлінський) облік: концепція і організація / О.С. Бородкін // Бухгалтерський облік і аудит. – 2001. – № 2. – С. 45–53.
3. Валуев Б.И. Проблемы управленческой ориентации бухгалтерского учета / Б.И. Валуев // Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – №1(7). – С. 2–10.
4. Алборов Р.А. Развитие учета и контроля в системе управления сельскохозяйственным производством: дис. ... докт. экон. наук: 08.00.12 / Р.А. Алборов – Иркутск, 2004. – 477 с.

5. Івашкевич В.Б. Бухгалтерський управленческий учет: учебник / В.Б. Івашкевич. – М.: Юристъ, 2003. – 618 с.
6. Рекомендації, схвалені на заключному пленарному засіданні МНПК «Удосконалення обліку, аналізу, аудиту і звітності в сучасних умовах глобалізаційних процесів у світовій економіці» // Бухгалтерський облік і аудит. – 2010. – № 9. – С. 47–52.

УДК 3.33.338.2

Цімболинець Г.І.,
аспірант ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МЕХАНІЗМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСФЕРТІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Для сучасного глобалізованого світу зростання міграційної економіки — це стала тенденція, явище, завдяки якому слабо розвинені країни отримують значні фінансові ресурси. Суми грошових трансфертів трудових мігрантів світу залишаються на стабільно високому рівні, за даними Світового банку за 2016 р. мігранти переказали в країни походження близько 441 млрд доларів США, а для деяких слаборозвинених країн такі надходження становили 25% від ВВП.

Трудові мігранти генерують численні переваги для економік країн походження, серед яких можна виділити переваги, які мають прямий та опосередкований вплив на економіку. Зокрема, до переваг прямого впливу можна віднести: насичення економіки додатковими коштами, підтримка споживчого попиту на товари та послуги, зменшення соціального напруження, що може виникнути через брак коштів, сприяння розвитку людського капіталу (освіта, здоров'я, підвищення кваліфікації), активізація заощаджень, інвестиційна діяльність, а також передача знань, умінь та досвіду. Переваги непрямого впливу, по-перше, знижують інвестиційні ризики домогосподарств; по –друге, вивільнюють кошти, отримані з інших джерел для інвестицій; по-третє, зменшуючи ризики нестабільності вітчизняної економіки, поліпшують інвестиційний клімат країни; по-четверте, заощадження, зосереджені у фінансових установах, можуть сприяти здешевленню кредитів, які, у свою чергу, можуть бути використанні для інвестиційних цілей [1].

Інтенсивність та великі обсяги коштів спонукають уряди країн-реципієнтів проводити певну державну політику стосовно даних переказів, а також трансформувати вже існуючу відповідно до нових тенденцій та особливостей їх здійснення.

Більшість країн світу намагається максимізувати вигоди від грошових переказів, реформуючи законодавчо-нормативну базу та банківську систему, деякі, навпаки, вводять податки на перекази, стимулюючи тим самим зростання нелегальних каналів переказу коштів.

Вперше увагу міжнародної спільноти на цю проблему було звернено у 2004 р. на 30-му саміті Великої вісімки в Сі-Айленді (США). Після серії перемовин під час 35-го саміту, що відбувався в 2009 р. в Л'Аквілі (Італія), країни Великої вісімки зобов'язались протягом п'яти років знизити середню вартість переказу коштів з 10% до 5%. Цей план отримав назву «Мета 5×5». Світовий банк підрахував, що з моменту масштабного зацікавлення проблемою грошових переказів у 2006 р. обсяги коштів, які вдалось заощадити завдяки глобальним ініціативам, становили близько 48 млрд. дол. США.

Загалом державну політику у цій сфері можна поділити на 3 напрями:

- політика стимулювання збільшення обсягів трансфертів трудових мігрантів через офіційні канали;
- політика заохочення інвестицій;
- політика сприяння колективних грошових переказів.

Щодо першого напрямку, то він стосується саме здешевлення тарифів на переказ коштів у країну походження. Послуги комерційних банків є найдорожчим способом передачі коштів, далі йдуть послуги міжнародних платіжних систем і найдешевшим способом є неформальні перекази (через перевізників або знайомих). Політика в цьому напрямі націлена на зменшення використання неформальних каналів, що принесе вигоду як державі, так і мігрантам. До того ж низка країн, в тому числі й Україна, застосовують податки на грошові перекази мігрантів, що також сприяє тінізації коштів і їх переливання неформальними каналами. Як показує досвід багатьох країн світу, скасування таких податків тільки підвищують інтереси мігрантів до транснаціональних банківських операцій.

Наступними заходами в цьому напрямі можуть виступити дозволи на відкриття рахунків в іноземній валюті, створення спеціальних рахунків для мігрантів з преміальним процентом. Зокрема у низці країн застосовують такі форми заохочення: спеціальні банківські депозити з підвищеними відсотковими ставками по депозитах, відсотки, отримані на депозити мігрантів, звільняються від оподаткування, механізми накопичувальних рахунків під певні програми [2].

Ефективним механізмом оперативного залучення коштів на бюджетні потреби може бути випуск спеціальних державних облігацій та їх поширення серед мігрантів і діаспори. Цим механізмом скористались уряди більш як 20 країн світу на суму понад 50 млрд дол. США (Ізраїль, Індія, Бангладеш, Китай, Ефіопія, Еритрея, Ліван, Пакистан, Непал, Марокко, Ямайка, Зімбабве, Кенія тощо). Найбільшого досвіду набули Ізраїль та Індія, які за 60 років залучили майже 40 млрд дол. [3].

Другий напрям політики стимулювання міграційної економіки включає в себе численні заходи, зокрема це, перш за все, надання пільгових кредитів для мігрантів для відкриття власної справи чи вирішення житлового питання, при яких, наприклад, історія переказів може слугувати як доказ існування джерела доходу за кордоном і як підстава для отримання зниженої ставки відсотку за кредитом.

Ефективним напрямом сприяння інвестиційної активності є також зменшення або скасування мита на ввезення мігрантами інструментів чи устаткування, необхідного для функціонування власного підприємства [4].

До інших заходів цього напрямку можна віднести: підтримку через створення місцевих центрів обслуговування мігрантів, надання їм інформації, схеми підтримки малого бізнесу (фінансової, інфраструктурної чи інноваційної) та навчальні програми.

Важливими чинниками успішного підприємництва є наявність актуальної інформації та відповідного рівня фінансової грамотності, адже у більшості випадків саме брак знань та підприємницьких здібностей перешкоджають ефективній капіталізації отриманих із-за кордону коштів. У цьому аспекті вагому роль повинні відігравати органи місцевого самоврядування, які б могли забезпечити ефективний діалог між трудовими мігрантами та фінансовими установами стосовно їх взаємних потреб. Це повинно їх спонукати до проведення масштабних досліджень, тренінгів та навчань представниками фінансових установ, які зможуть надати всю необхідну інформацію для мігрантів стосовно фінансових інструментів та можливостей започаткування власної справи.

Третій напрям політики включає в себе підтримку ініціатив громадських об'єднань мігрантів за кордоном щодо спрямування колективних переказів для вирішення важливих проблем, наприклад, будівництва доріг, лікарень чи шкіл. До подібних заходів можна віднести також спільне з державою фінансування проектів, створення підприємств у спільній державно-приватній власності та пропозицію привабливих цін при виконанні соціальних проектів. Щоб реалізувати ці заходи, влада готує та пропонує мігрантам для фінансування значущі для суспільства проекти [5].

Досвід багатьох країн світу – експортерів трудового капіталу показав, що численні механізми стимулювання збільшення обсягів грошових трансфертів та їх ефективного використання в країнах-реципієнтах вже довели свою економічну доцільність. Велику роль тут відіграють державні органи та органи місцевого самоврядування, які повинні проводити сприятливу соціально-економічну політику щодо трудових мігрантів та вибрати саме такий комплекс заходів, який би найповніше відповідав сучасним потребам та тенденціям економічного розвитку окремої країни.

Перелік використаних джерел

1. Migration remittances and factbook 2016 [Електронний ресурс] // WORLD BANK GROUP. – 2016. – Режим доступу: [https:// openknowledge.worldbank.org /bitstream/handle/10986/23743/9781464803192.pdf](https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23743/9781464803192.pdf).
2. "Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання". Аналітична записка. Читати більше - <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/> Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1276/>.
3. Дем'янчук Ю. І. Засоби заохочення інвестиційного впливу приватних трансфертів [Електронний ресурс] / Ю. І. Дем'янчук // Національний лісотехнічний університет України. – 2012. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2012/22_12/232_Dem.pdf.
4. Балуєва О. В. Перекази мігрантів: соціально-економічний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Балуєва, О. О. Чуприна // ВІСНИК Донбаської державної машинобудівної академії. – 2015. – Режим доступу: [http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_2\(35\)_2015/article/3.pdf](http://www.dgma.donetsk.ua/science_public/ddma/Herald_2(35)_2015/article/3.pdf).
5. Ткачук І. Г. Залучення міграційного капіталу в інвестиційну діяльність в Україні [Електронний ресурс] / І. Г. Ткачук, М. П. Вусяницька // Економіка та управління національним господарством. – 2013. – Режим доступу: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2013-3_0-pages-34_40.pdf.

УДК 336.764

Чубарь О.Г.,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІРЖОВОГО ТА ПОЗАБІРЖОВОГО СЕГМЕНТІВ ФОНДОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Традиційна структура фондового ринку всіх країн світу включає біржовий та позабіржовий сегменти, співвідношення між якими може бути різним і відображає

певні характеристики цього ринку. Здебільшого домінування біржового сегменту свідчить про прозорість та зрозумілість ринку, відсутність на ньому низькоякісних фінансових інструментів, їх ліквідність і привабливість для масового інвестора. Організований (біржовий) сегмент фондового ринку України був представлений на початок 2016 р. 9-ма фондовими біржами – організаторами торгівлі, яким видано ліцензію на здійснення діяльності з організації торгівлі на ринку цінних паперів: Київська міжнародна фондова біржа, Придніпровська фондова біржа, Східно-Європейська фондова біржа, Українська біржа, Українська міжбанківська валютна біржа, Українська фондова біржа, Фондова біржа «ІННЕКС», Фондова біржа «Перспектива», Фондова біржа «ПФТС» [1, с. 15].

Характерною ознакою вітчизняних реалій є домінування неорганізованого сегменту: масштаби операцій на організованому ринку набагато менші порівняно із загальними обсягами операцій на ринку цінних паперів країни. Упродовж 2011–2015 рр. динаміка обсягів біржових операцій була нестабільною, що відображалось як в абсолютних обсягах, так і у відносних показниках (табл. 1). Наведені дані демонструють різкий спад обсягів угод на біржовому ринку у 2015 р. на противагу загальній підвищувальній динаміці у попередні чотири роки.

Таблиця 1

Динаміка торгів на організованому (біржовому) ринку цінних паперів України у 2011 – 2015рр.*

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяг угод, млрд грн	2171,1	2530,9	1677,0	2331,9	2172,7
Обсяг угод на біржовому ринку ЦП, млрд грн	235,44	263,67	463,43	619,7	286,21
Відношення обсягу угод до ВВП України, %	166,74	179,34	115,26	148,84	109,76
Відношення обсягу угод на біржовому ринку до ВВП України, %	18,08	18,68	31,85	39,55	14,46
Частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів, %	10,84	10,42	27,63	26,57	13,17

*Розраховано за даними НКЦПФР [1]

Цей спад був майже дворазовим порівняно з 2014 р. при тому, що загальні обсяги угод скоротились лише в 1,1 раза. За досліджуваний період біржовий ринок найбільш активним був у 2013–2014 рр., про що свідчать показники обсягу біржової торгівлі цінними паперами. Також слід зазначити, що на організаційно оформленому ринку України з 2011 р. спостерігалися такі процеси, як консолідація та певна поляризація торгівлі цінними паперами, оскільки близько 98% біржових контрактів було зосереджено лише на трьох фондових біржах: ПрАТ ФБ «ПФТС», ПАТ ФБ «Перспектива» та ПАТ «Українська біржа» [1]. Щодо біржового ринку акцій у 2015 р., то він теж характеризувався певною поляричністю з погляду на кількість та обсяги виконаних біржових контрактів. Основні обсяги угод також припадали на трьох вказаних вище організаторів торгівлі.

Інформація щодо кількості випусків цінних паперів, які перебувають в обігу на фондовому ринку, характеризує його якісно-сутнісні ознаки.

Станом на кінець 2015 р. кількість випусків цінних паперів, які обертались на фондовому ринку, становила 20870 шт., з них лише 11,70% допущено до торгів на фондових біржах і, відповідно, 88,3% перебувають в обігу поза біржами (табл. 2).

Кількість випусків цінних паперів у 2011 – 2015рр., які перебувають в обігу на фондовому ринку України, станом на кінець року, шт. *

	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість випусків цінних паперів, що перебувають в обігу на фондовому ринку, од.	21990	22512	22128	20479	20870
Кількість випусків цінних паперів, які допущено до торгів на фондових біржах, од	1785	2447	2802	2829	2442
Питома вага, %	8,12	10,87	12,66	13,81	11,70
Кількість випусків цінних паперів, які не допущено до торгів на фондових біржах, од.	20205	20065	19326	17650	18428
Питома вага, %	91,88	89,13	87,34	86,19	88,30

*Розраховано за даними НКЦПФР [1]

Домінування випусків цінних паперів, які не допущені до торгів на фондових біржах, виступає вкрай негативною ознакою, оскільки свідчить про низькі інвестиційні якості цінних паперів вітчизняних емітентів, про загальний спекулятивний характер операцій на ринку, його непрозорість та ризикованість.

Динаміка випусків акцій як одного з найважливіших корпоративних цінних паперів була ідентичною. На кінець 2015 р. кількість випусків акцій, що перебували в обігу на фондовому ринку, становила 12216 шт., зменшившись порівняно з 2014 р., і з них лише 9,54% (1166 шт.) було допущено до торгів на фондових біржах [1, с. 23]. У біржових списках I-ий рівень лістингу з 2013 р. представлений лише одним випуском, одночасно кількість випусків II-го рівня скоротилась майже в три рази та суттєво зросла питома вага позалістингових акцій – до 95,89% в 2015 р. (рис. 1).

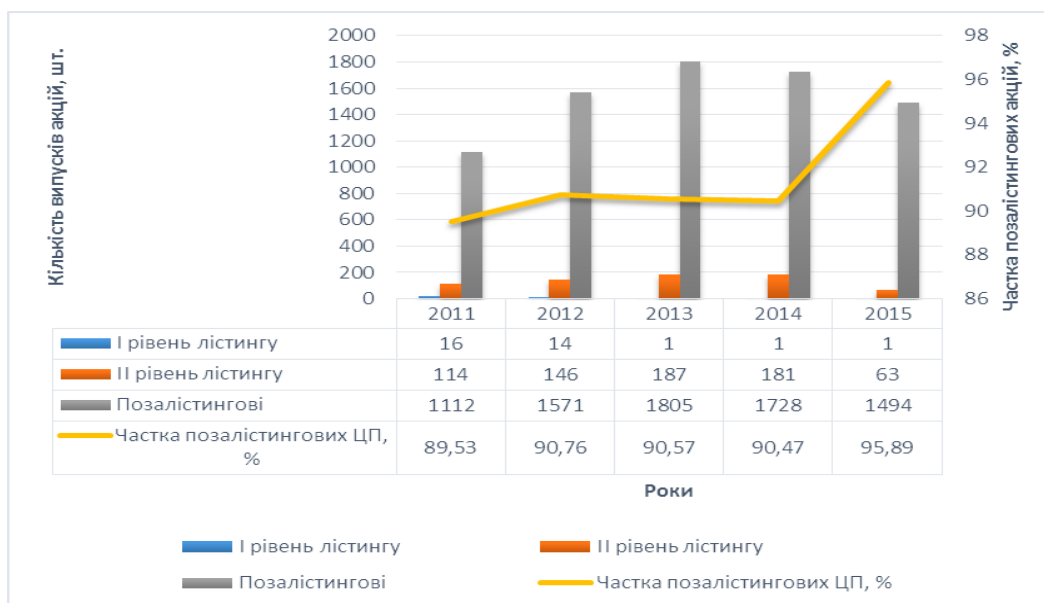

Рис. 1. Кількість випусків акцій, які допущено до торгів на фондових біржах України у 2011 – 2015рр., шт. [1, с.24]

Також відбулося практично п'ятиразове скорочення обсягів біржового ринку акцій (табл. 3).

Таблиця 3

**Обсяг торгів акціями на біржовому та позабіржовому ринку України
у 2011 – 2015 роках, млрд грн [1; с. 28]**

Вид ринку	2011	2012	2013	2014	2015
Позабіржовий ринок	567,48	570,32	126,19	391,04	457,06
Біржовий ринок	68,59	21,54	44,92	24,46	5,22
Усього	636,07	591,86	171,10	415,50	462,28

Ці переважно спадні тенденції пов'язані із загальними кризовими процесами в економіці країни, а також із запровадженням нових вимог для внесення та перебування цінних паперів у біржовому реєстрі організаторів торгівлі з метою «очищення» ринку від «сміттєвих» акцій і в цілому відображають низьку якість вітчизняних цінних паперів, їхню неліквідність та спекулятивність.

Щодо сектора державних цінних паперів, то практично всі їх випуски за останні п'ять років допущені до торгів на біржовому ринку – апріорі державні цінні папери вважаються низькоризикованими та включаються в лістинги. За період дослідження кількість випусків таких державних облігацій зберігала тенденцію до збільшення. Попри позитивну динаміку випусків державних цінних паперів, обсяг торгів ними суттєво знизився (як в біржовому, так і в позабіржовому сегментах). Обсяги позабіржового ринку особливо суттєво скоротились у 2015 р. – до 33,23 млрд грн. Одночасно біржовий сегмент до 2014 р. активно зростав, а у 2015 р. більше як вдвічі скоротився. У цілому в 2015 р. обсяг торгів державними облігаціями України становив 283,36 млрд грн, що менше на 58,82% порівняно з 2014 р. [1].

Упродовж останніх двох-трьох років на українському фондовому ринку відбулася низка важливих і суттєвих змін у загальній структурі операцій. Зокрема, це проявилось у значному зростанні у 2014–2015 рр. обсягів торгів депозитними сертифікатами: у 2015р. цей ринок збільшився на 37,9% порівняно з 2014 р. та становив 1 233,12 млрд грн (табл. 4).

Таблиця 4

**Обсяг торгів депозитними сертифікатами на біржовому
та позабіржовому ринку України у 2011 – 2015 роках, млрд грн [1; с. 47]**

Вид ринку	2011	2012	2013	2014	2015
Позабіржовий ринок	76,72	13,59	150,77	892,80	1224,41
Біржовий ринок	-	-	-	1,00	8,71
Усього	76,72	13,59	150,77	893,80	1 233,12

Різке зростання операцій з депозитними сертифікатами у 2014–2015 рр. відбулося внаслідок проведення монетарної політики Національним банком України, спрямованої на регулювання обсягів грошової маси на ринку. В структурі торгів на ринку цінних паперів питома вага операцій з депозитними сертифікатами зросла суттєво. При чому це зростання відбувалося за рахунок збільшення операцій на позабіржовому ринку. На біржовому ринку обсяг торгів депозитними сертифікатами НБУ становив 8,71 млрд грн у 2015 р., при

тому, що у 2011–2013 рр. у вказаному сегменті ринку цей цінний папір зовсім не був представлений (табл. 4).

Зважаючи на загальну, переважно негативну, динаміку розвитку упродовж останніх п'яти років, національний фондовий ринок характеризується такими ознаками [1, 2]:

1) домінування низьколіквідного позабіржового сегменту ринку, на якому представлені цінні папери з низькими інвестиційними характеристиками;

2) зростання сегменту боргових зобов'язань та скорочення питомої ваги ринку пайових інструментів при розширенні інструментарію українського біржового ринку;

3) стримування розвитку вітчизняного ринку акцій зниженням обсягів промислового виробництва, девальвацією національної валюти та наявністю підвищених ризиків;

4) стрімке зростання операцій з депозитними сертифікатами НБУ, через механізм яких з ринку вилучаються кошти, що могли б бути використані як інвестиційний ресурс для розвитку національної економіки.

Перелік використаних джерел

1. Річний звіт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2015 р. «Ринок цінних паперів України: повне перезавантаження». Офіційний сайт НКЦПФР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ssmsc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf.
2. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд ринку облігацій України за 2015 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bonds_4_kv_2015.pdf.

УДК: 657:334(477)

Югас Е.Ф.,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри бухгалтерського обліку УТЕІ КНТЕУ

Симочко М.І.,

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку УТЕІ КНТЕУ

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ОБЛІКУ

Облікова політика стає необхідною тільки в ринковому середовищі, коли підприємства отримали економічну свободу. Фінансовий облік є найбільш важливою частиною системи бухгалтерського обліку. Організація фінансового обліку передбачає, зокрема, розробку концепції облікової політики підприємства. Під концепцією облікової політики розуміється процес регламентації облікового циклу, оцінки активів і пасивів підприємства, збору і обробки даних про фінансово-господарську діяльність, підготовку інформації про підприємство, корисної для прийняття управлінських рішень щодо розподілу та ефективного використання наявних ресурсів і отримання результативної інформації в межах фінансового обліку [2].

Облікова політика є комплексом таких елементів бухгалтерського обліку, які забезпечують правдивість і зрозумілість інформації про фінансовий стан підприємства і його зміну за певний період. При цьому, елементи бухгалтерського циклу допускають вибір альтернатив. Облікова політика, згідно із Законом України

“Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [1] визначається як сукупність принципів, методів та процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Одним з важливих елементів облікової політики є формування системи управлінського обліку на підприємстві, що могло б забезпечувати прийняття більш якісних управлінських рішень. Облікова політика щодо отримання даних управлінського обліку має передбачати виокремлення центрів відповідальності, які охоплюють всю організаційну структуру підприємства. Регламентування організації роботи бухгалтерської служби підприємства є однією із складових облікової політики підприємства.

При формуванні облікової політики підприємства в частині регламентування організаційної роботи бухгалтерської служби слід звернути увагу на висвітлення таких напрямів:

- 1) форми організації бухгалтерського обліку;
- 2) форми організації ведення облікового процесу;
- 3) передумови і форми виділення окремих структурних підрозділів на самостійний баланс;
- 4) організація звітності на підприємстві;
- 5) перелік осіб, які мають право підписувати звітність.

Успішне функціонування підприємства можливе за умови, коли облікові працівники забезпечують чітку організацію бухгалтерського обліку на підприємстві. Тому складовою облікової політики підприємства є визначення насамперед конкретних обов'язків кожного працівника бухгалтерії підприємства та посадових інструкцій, де деталізовано облікові процедури, які зумовлені сутністю його сегмента в циклі опрацювання документів і реєстрів бухгалтерського обліку та складання й подання фінансової звітності.

Одним з важливих моментів організації бухгалтерського обліку є визначення системи рахунків, задіяних у обліку. Планом рахунків бухгалтерського обліку передбачена система рахунків для обліку господарських операцій, яка може деталізуватись у залежності від потреб отримання інформації. Тому при формуванні облікової політики одним з етапів є розробка робочого плану рахунків. Для більшості підприємств та організацій в ході формування облікової політики однією із ключових проблем є побудова оптимальної структури аналітичних рахунків з метою отримання повної та детальної інформації про стан та зміни складових майна підприємства [3]. Завантаження системи бухгалтерського обліку надлишковою інформацією не сприяє оперативному функціонуванню системи управління. Тому, з огляду на особливості діяльності конкретного підприємства, слід визначати критерії значимості інформації, яка відображається на рахунках бухгалтерського обліку. В умовах ручної форми ведення обліку інформація знаходилася в обмеженій кількості, тому не випадково, що з метою отримання більш детальної інформації облікові працівники почали застосовувати аналітичні рахунки. В умовах застосування в обліку комп'ютерних технологій з'являється проблема надлишкової інформації, яка відображається на рахунках аналітичного обліку. Тому в сучасних умовах на підприємствах виникає завдання ефективної реорганізації потоків економічної інформації. Отже, у відповідності до робочого плану рахунків бухгалтерського обліку будуються: структура аналітичних рахунків, система кодування даних бухгалтерського обліку та кореспонденція рахунків, бухгалтерські проводки з відображенням даних про господарські операції. Наступним етапом формування облікової політики є розробка та затвердження графіка документообігу і переліку осіб, які мають

право підпису первинних документів та доведення їх складу до всіх структурних підрозділів. Таким чином, облікова політика покликана створити на кожному конкретному підприємстві таку систему обліку, яка б дала можливість надавати 308-ій фінансовій звітності інформацію, складену з урахуванням особливостей кожного підприємства.

Отже, з одного боку, облікова політика є складовою системи обліку країни, а з іншого – вона сама містить певний набір складових. Сукупність факторів, що впливають на процес формування облікової політики на рівні конкретного суб'єкта господарської діяльності, не дозволяє однозначно визначити склад та структуру його облікової політики. Проте на даному етапі розвитку обліку доцільно визначити обов'язкові складові облікової політики та розробити варіативні методики конкретизації цих складових з урахуванням особливостей діяльності кожного підприємства. Таким чином, облікова політика є сукупністю конкретних елементів організації бухгалтерського обліку, які визначаються підприємством на підставі загальноприйнятих правил. Після затвердження керівником підприємства наказу про облікову політику він набуває статусу юридичного документу [4].

Перелік використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №320-XIV-ВР від 16.07. 1999 р. (із змінами і доповненнями) // – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Бухгалтерський фінансовий облік: підруч. для студ. спеціальності «облік і аудит» вищих навчальних закладів; за р143ед. проф. Ф. Ф. Бутинця. – 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП Рута, 2006. – 832 с.
3. Маляревський Ю.Д. Формування облікової політики підприємства // Економіка розвитку. – 2006. – № 3(39). – С.105– 107.
4. Пушкар М.С. Вимоги до формування облікової політики / Становлення облікової політики в Україні: тези доповідей Всеукр. наук. конф. 18-19 травня 2007 р. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 339 с.

УДК 364:621.311

Решетнікова О.С.,

Національна академія державного управління при Президентіві України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОРЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ У СФЕРІ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ

В умовах постійного підвищення цін на основні види енергоресурсів та значної залежності від іноземних постачальників енергоносіїв важливе значення має забезпечення ефективності їх використання. Особливо гостро проблема підвищення енергоефективності проявляється у сфері централізованого теплопостачання.

Існують різні види енергетичних ресурсів, такі як вугілля, природний газ, нафта, торф, сонячна енергія, біомаса та інші, але у структурі використання енергоресурсів теплопостачальними підприємствами лєвова частка належить природному газу.

Так, за даними 2015 року ліцензіати НКРЕКП (183 суб'єкти господарювання у сфері теплопостачання) спожили 90,4% природного газу, – 4,4% вугілля, 2,5% – теплової енергії, виробленої на АЕС, – 2,6% нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії та інших видів палива – 0,1% [1].

Зважаючи на суттєве подорожчання природного газу, вкрай важливо вирішити питання диверсифікації споживання енергоресурсів при виробництві теплової енергії. При цьому з-поміж альтернативних видів палива найбільш перспективним може бути використання біомаси. До біомаси відносяться біологічні відновлювані речовини органічного походження (відходи лісового та сільського господарства, та пов'язаних з ним галузей промисловості, а також побутових відходів). Біомаса вирощується регулярно, не зменшує кількості зелених насаджень та має нульовий баланс викидів вуглекислого газу.

Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про теплопостачання" (реєстраційний №4334 від 30.03.2016р.), який було прийнято в першому читанні 22.09.2016, містить низку заходів щодо стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел енергії. Так, зокрема, цей законопроект передбачає створення у сфері виробництва теплової енергії конкурентного середовища, а також запроваджує стимули для переходу на альтернативні джерела енергії.

Стимулювання виробництва теплової енергії з альтернативних джерел на місцевому рівні створить сприятливі умови для залучення іноземних і вітчизняних інвестицій до сфери теплопостачання, оскільки на законодавчому рівні буде створено гарантії щодо повернення інвестицій і отримання прибутку. Використання альтернативного палива призведе до зменшення витрат підприємства і як результат – зменшення тарифу. Зазначимо, що при зменшенні тарифу, послуги будуть більш доступними до кінцевого споживача, що, в свою чергу, має сприяти покращенню платіжної дисципліни та забезпечити збільшення надходжень теплопостачальних підприємств.

Окрім цього, важливим завданням, яке стоїть сьогодні перед підприємствами теплокомуненерго, є енергоефективна модернізація систем теплопостачання. Незадовільний технічний стан об'єктів галузі, зношеність мереж та спричинена цим висока аварійність, низька інвестиційна привабливість галузі, все це – фактори, які негативно впливають на фінансово-економічний стан підприємств та потребують неабиякої уваги керівництва як на державному, так і на місцевому рівнях. Звичною стала практика недофінансування заходів інвестиційних програм підприємств, що в свою чергу негативно позначається на підвищенні енергоефективності. Суттєво гальмує реалізацію інвестиційних проектів дія Постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 217: вона руйнує основу фінансової стабільності підприємств теплопостачання, «вимиває» обігові кошти, не забезпечуючи тим самим в повному обсязі надходження коштів для виконання інвестиційних програм та повернення залучених коштів міжнародних фінансових установ [2].

Використання альтернативних паливно-енергетичних ресурсів призведе до вирішення паливно-енергетичних проблем, оскільки традиційні технології державного забезпечення енергоресурсами є обмеженими і в перспективі не забезпечать потреб споживачів.

Перелік використаних джерел

1. Офіційний ВЕБ-САЙТ Національної комісії, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nerc.gov.ua.
2. Постанова Кабінет Міністрів України «Про внесення змін до Порядку розподілу коштів, що надходять на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з гарантованим постачальником природного газу» від 10.09.2014 №444-2014-п.

Наукове видання

**СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ,
СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ
АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ КРАЇНИ
ТА ЇЇ РЕГІОНІВ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

У двох частинах

Частина 2

*За достовірність фактів, власних імен, цитат, цифр
та інших відомостей несуть автори публікацій*

Редактор випуску:

Лендєл Михайло Андрійович

Відповідальні за випуск:

Газуда Леся Михайлівна,

Індус Катерина Петрівна

Обкладинка:

Медведєв Максим

Коректура:

Алексєєва Тетяна Миколаївна,

Іванова Марія Іванівна

Технічний редактор, верстка:

Бродич Андріана Іванівна,

Крижанівська Ярослава Ярославівна

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman

Ум.друк.арк. 8,60. Обл.вид.арк. 8,16

Зам. №22. Наклад 300 прим.

Оригінал-макет виготовлено
у редакційно-видавничому відділі ДВНЗ «УжНУ»

88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89

E-mail: dep-editors@uzhnu.edu.ua

Видавництво УжНУ «Говерла».

88000, м.Ужгород, вул.Капітульна, 18.

E-mail: goverla-print@uzhnu.edu.ua

*Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія 3т № 32 від 31 травня 2006 року*

C 91

Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м.Ужгород, 28-29 квітня 2017 р. У двох частинах. Ч.2. / Ред. кол.: Лендел М.А. (гол. ред.) та ін. – Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2017. – 148 с.
ISBN 978-617-7333-33-2

У збірнику представлено тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів». Розглядаються питання економіки та трансформації управління національним і регіональним господарством. Обґрунтовуються соціально-економічні, екологічні, демографічні проблеми територіальних економічних систем, формування інноваційно-інвестиційної стратегії їх розвитку, напрями економіки природокористування і охорони навколишнього природного середовища. Значну увагу приділено пріоритетам транскордонного співробітництва, зовнішньоекономічній діяльності, розвитку рекреаційно-туристичного комплексу, сфери підприємництва та фінансово-облікового забезпечення зростання економіки.

Видання розраховане на науковців, спеціалістів, викладачів, аспірантів та студентів, які займаються проблемами розвитку економіки.

УДК 332(477)(063)